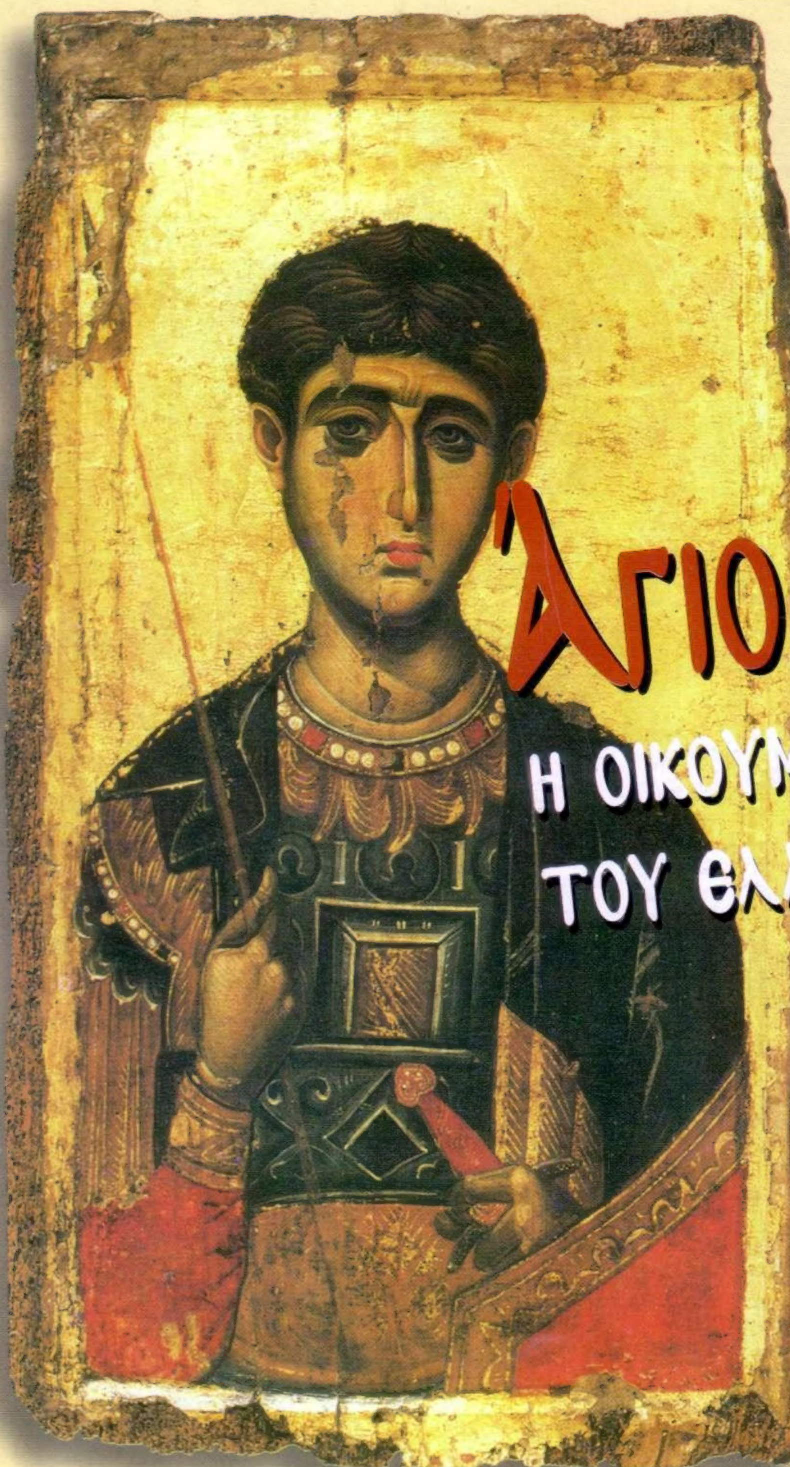
άρδην

διμηνιαίο
περιοδικό

τεύχος 11, Δεκέμβριος '97, δρχ. 1.000

Άγιο Όρος

Η οικουμενικότητα του ελληνισμού

Οι "ιοί" του εκσυγχρονισμού
Η οικονομική κρίση
Η επικαιρότητα του Άρη

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Η ΚΙΒΩΤΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Αίφνης, ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον για το Άγιο Όρος διαπερνά όχι μόνον την ελληνική κοινωνία αλλά τον Ορθόδοξο κόσμο γενικότερα, για να μην αναφερθούμε στον δυτικό κόσμο. Το **προσκύνημα** ή το **ταξίδι** στο Όρος, οι εκδόσεις, οι εκθέσεις, οι προσκλήσεις μοναχών στις εσχατιές της Ελλάδας, αλλά και της Γης, η επανασύνδεση με την Ανατολική Ευρώπη, μεταβάλλουν το Όρος σε ένα επίκεντρο δραστηριοτήτων και πολιτιστικής, θρησκευτικής ακτινοβολίας. Και στο υπόβαθρο αυτής της ακτινοβολίας -και ταυτόχρονα συνέπειά της- βρίσκεται η ανανέωση του δυναμικού του Όρους: Η εκ νέου αύξηση του αριθμού των μοναχών, μετά από δεκαετίες παρακμής, η μετατροπή των μονών σε κοινοβιακές στο σύνολό τους, η ηλικιακή ανανέωση και η άνοδος του μορφωτικού επίπεδου, και τελευταίο, αλλά όχι ελάχιστο, η γενικευμένη δραστηριότητα επιδιόρθωσης και αναπαλαίωσης των μονών.

Αγιογράφος μοναχός στο Άγιο Όρος.

Είναι προφανές πως αυτή η ανανέωση του ενδιαφέροντος συνδέεται με γενικότερες πνευματικές, πολιτικές και πολιτισμικές εξελίξεις που αφορούν τον πλανήτη, την περιοχή και την Ελλάδα ειδικότερα.

Η κρίση της νεωτερικότητας

Το **πρώτο** στοιχείο είναι η γενικευμένη ιδεολογική κρίση της νεωτερικότητας και του προτάγματός της, να μεταβάλει τον άνθρωπο σε «θεό» μέσα από την **κατακυριάρχηση** επί της φύσεως και επί των κοινωνικών εξελίξεων. Αυτό το εγχείρημα γνώρισε **δύο** θεμελιώδεις πολιτειακές μορφές, την κομμουνιστική απόπειρα και την ατομοκεντρική δυτική δημοκρατία· χρησιμοποίησε δε τους μηχανισμούς της επιστήμης -υποτάσσοντάς την στη χρησιμοθηρία- και της τεχνολογίας. Η απόπειρα **απέτυχε**. Η φύση «εκδικείται» μπροστά στο «βιασμό» της και ο άνθρωπος συναντά τα φυσικά όρια του, εξ ού και η γέννηση του οικολογικού κινήματος. Όσον αφορά στον έλεγχο των κοινωνικών εξελίξεων, η απόπειρα του κολεκτιβισμού κατέρρευσε μπρος στην αδυναμία μιας «σχεδιασμένης» και «ελεγχόμενης» πορείας του ανθρώπινου πεπρωμένου, ενώ η ατομοκεντρική δυτική δημοκρατία απέτυχε στον ίδιο της τον φαντασιακό πυρήνα. Υποδούλωσε τον άνθρωπο -το άτομο- σε μια τεχνοκρατική μεγαμηχανή, στην πορεία της οποίας δεν έχει κανέναν έλεγχο, και η οποία κινείται ως αφ' εαυτής, στηριγμένη στην τερατώδη διαπλοκή οικονομιών, τεχνημάτων και χρηματιστηρίων, συντρίβοντας έτσι την «ελεύθερη βούληση» και το ίδιο το «άτομο» του δυτικού φιλελευθερισμού.

Αυτή η κρίση της νεωτερικότητας τη στιγμή του θριάμβου της παγκοσμιοποίησής της, τη στιγμή της εργαλειακής της αποθέωσης, μοιάζει παράδοξη για την γραμμική και οικονομοκεντρική λογική. Πώς είναι δυνατόν, ακριβώς τη στιγμή που τα χρηματιστήρια και οι αλυσίδες συναρμολόγησης των πολυεθνικών γίνονται κυριολεκτικά πλανητικά, να αναδύονται πολιτισμικές και θρησκευτικές ταυτότητες, έθνη και εθνότητες, και το παγκόσμιο ανθρώπινο «τοπίο» να κομματιάζεται αντί να ενοποιείται! Ακριβώς διότι η κρίση της παγκοσμιοποιητικής νεωτερικότητας αναδεικνύεται **πρώτα** -όπως όλα τα μεγάλα ρεύματα, όλες οι μεγάλες επαναστάσεις και όλες οι μεγάλες μεταβάσεις- στο πεδίο της ιδεολογίας, και μάλιστα της «υψηλής ιδεολογίας». Δηλαδή, η καθημερινότητα των ανθρώπων ως προς το πώς παράγουν, πώς ντύνονται, πώς σκέφτονται στον καθημερινό πρακτικό λόγο, μοιάζει όλο και πιο ομογενοποιημένη. Και όμως την ίδια στιγμή το φαντασιακό τους, η «υψηλή ιδεολογία» που συγκροτεί τα ανθρώπινα όντα ως ανθρώπους, εκτρέπεται σε λεωφόρους, οδούς και ατραπούς αποκλίνοντες. *Το χρώμα μου, το φύλο μου, η φυλή μου, το έθνος μου, ο πολιτισμός μου, η θρησκεία μου!*

Και το μήνυμα είναι σαφές για όποιους ξέρουν να διαβάζουν την ιστορία. Η εποχή της νεωτερικότητας οδηγείται προς το τέλος της. Γιατί, μια εποχή πρώτα πεθαίνει στα μυαλά, στο φαντασιακό, στην καρδιά των ανθρώπων και μετά μπαίνει σε κρίση στην ίδια της την ιστορικότητα.

Η ανάδυση της ταυτότητας

Η κρίση λοιπόν της νεωτερικότητας συνίσταται κατ' εξοχήν στην αδυναμία της να συγκροτήσει καθολικούς μύθους, ιδεολογίες, προτάγματα, σχέδια κοινωνικής οργάνωσης που να αφορούν όλους τους ανθρώπους. Άντ' αυτού, προωθεί μια πραγματιστική εργαλειακή ομογενοποίηση. Αλλά επειδή το «ουκ επ' άρτω μόνον ζήσεται άνθρωπος» έχει μια βαθύτατη οντολογική σημασία, οι άνθρωποι αντιδρούν. Απορρίπτουν την καθολικότητα του εργαλειακού διαφωτισμού και, κατά συνέπεια, την **κυριαρχία της Δύσεως**. Μια πιθανή νέα οικουμενικότητα δεν θα έχει ένα και μοναδικό επίκεντρο, θα είναι -για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία- πραγματικά πλανητική.

Οι διαδρομές των ανθρώπων θα περάσουν **πρώτα** από την αναζήτηση της ταυτότητάς τους, μια ταυτότητας «κρυμμένης» κάτω από τόνους μακντόναλντς, εκατοντάδες λίτρα κόκα-κόλα, και τις εικόνες του «μπόγκι» και της Μαίριλιν στους τοίχους των φοιτητικών δωματίων. Και μόνο επί τη βάσει της ταυτότητάς τους «θα ξανοιχτούν» στον μεγάλο κόσμο της πλανητικής τους υπόστασης. Όσοι από μας έχουν παρακολουθήσει από κοντά την ιστορία των κοινωνικών και ιδεολογικών κινημάτων της τελευταίας τριακονταετίας -από το 1968 και μετά- έχουν ήδη εξοικειωθεί με το ζήτημα. Οι νέοι και οι γκεριγέρος της Λατινικής Αμερικής θα αμφισβητήσουν την καθολικότητα του «προλεταριακού υποκειμένου», οι μαύροι των ΗΠΑ, οι γυναίκες και το οικολογικό κίνημα, θα ακολουθήσουν, επιβάλλοντας την δική τους ιδιαίτερη οπτική. Η παλιά καθολικότητα έχει διαρραγεί ανεπανόρθωτα. Και θα ακολουθήσει η ανάδυση των εθνοτικών, εθνικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων. Η ολοποιητική -και εν πολλοίς ολοκληρωτική- ικανότητα της νεωτερικότητας θα έχει γίνει κομμάτια και θα ηγεμονεύει πλέον μόνο μέσω της καταστολής -εκείνης του εμπορεύματος, αλλά και των στελθ αν παραστεί ανάγκη- έχοντας απολέσει την κυριαρχία στα μυαλά και τις καρδιές των ανθρώπων.

Και τότε, πολιτισμοί που έμοιαζαν ανεπανόρθωτα χαμένοι κάτω από τον κατακλυσμό της δυτικής νεωτερικότητας και του ορθολογισμού της, πολιτισμοί που

«ντρέπονταν» για την υπόστασή τους, πολιτισμοί υποτελείς, μέχρι χθες, στο δυτικό «παράδειγμα», αναβιώνουν και πάλι. Από την μακρινή Ασία έως την καρδιά της Ευρώπης οι άνθρωποι στρέφονται στην παράδοσή τους, τον πολιτισμό τους, τη θρησκεία τους, για να συγκροτήσουν εξ αρχής μια νέα κοσμοεικόνα που θα έχει ως αφετηρία την ίδια τους την υπόσταση, την ιστορία, τον πολιτισμό τους.

Χωρίς παράδοση;

Εμείς, οι νεοέλληνες είμαστε πολλαπλώς ανάδελφοι. Ο ελληνισμός αποτέλεσε έναν διακριτό πολιτισμό, που συρρικνώθηκε στο διάβα του χρόνου, και μείναμε εμείς, υπόλειμμα του μεγάλου θαυμαστού ελληνικού κόσμου να πορευόμαστε σε έναν δύσκολο και άξενο κόσμο. Ταυτόχρονα με τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους αποκοπήκαμε βίαια από τον ελληνικό τρόπο της ύπαρξης, που μας κληροδότησαν οι παππούδες μας, Οδυσσείς και Αλέξανδροι, έμποροι και ποντοπόροι, γίναμε «κράτος», ένα κράτος μίζερο που το μισούμε και ταυτόχρονα το νιώθουμε πολύτιμο, γιατί είναι η τελευταία κιβωτός του ελληνισμού. Αποκοπήκαμε από την ιστορία μας θεμελιώνοντας ένα κράτος που αποποιήθηκε την ιστορία 1500 χρόνων, το Βυζάντιο και την τουρκοκρατία και -αθελά μας- αποκοπήκαμε και από την ίδια την απώτερη ιστορία μας την αρχαία, μια και την είδαμε με τα ματογυάλια της Δύσης. Είδαμε τον αρχαίο ελληνισμό ως πρόδρομο της Δύσης, και τον εαυτό μας ως την νεώτερη απόφυση της Δύσεως, ως «κληρονόμο» μιας «δυτικής» αρχαίας Ελλάδας. Με την Αναγέννηση, η αρχαία Ελλάδα άρχισε να ξαναζεί στη Δύση -το σχήμα του Κορνήλιου Καστοριάδη- και εμείς ξαναγνωρίσαμε τους προγόνους μας διά της Δύσεως και του δυτικού πολιτισμού. Όσο για την ορθόδοξη παράδοσή μας που έθρεψε τις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις μας και μας ένωνε με το μεγάλο ξανθό γένος, ήλθε ο πανσλαβισμός, η μεγάλη μάχη του μακεδονικού, για να απομείνουμε μόνοι στον εναγκαλισμό μας με τη Δύση, γνωρίζοντας και αναγνωρίζοντας την ξένωσή μας, την αλλοτρίωσή μας σε έναν «ξένο» κόσμο. Εμείς, οι άνθρωποι που πίσω μας βρισκόταν μια παράδοση χιλιετηρίδων νιώθαμε ξαφνικά χωρίς παράδοση, «χωρίς θεό», παραπαίοντας ανάμεσα στον μιμητισμό μας και τη μιζέρια μας, με σκόρπιες εικόνες από ένδοξες παραστάσεις, Μαραθώνας, Γαυγάμηλα, Οχρίδα, Μιστράς, Δερβενάκια. Και κάναμε ό,τι μπορούσαμε για να θάψουμε την παράδοσή μας. Συντρίψαμε τον ελληνισμό που αναγεννιόταν με το Βενιζέλο και απωθήσαμε στις παραγκογειτονιές γενιές ευγενικές, του μεγάλου ελληνικού κόσμου, Σμύρνη, Οδησσός, Πόλη. Τα τραγούδια τους τα εξορίσαμε στους τεκέδες, ακκιζόμενοι με βαλς και «ευρωπαϊκά». Και τους σωματικούς φορείς του ελληνισμού, αυτούς που μας θύμιζαν τον «ένδοξό μας βυζαντινισμό» τους είπαμε «πρόσφυγες», απόβλητους, «τουρκόσπορους», «τουρκομερίτες». Τη θρησκεία μας την κάναμε, κατά το δυνατόν «ευρωπαϊκή», τουτέστιν προτεσταντική και είχαμε αρχίσει ακόμα και στις εκκλησίες μας να ζωγραφίζουμε αναγεννησιακά παχουλά αγγελούδια. Ο ελλαδισμός έκανε τα πάντα για να ξεχαστεί η παράδοσή μας, που ήταν ακόμα ζωντανή, που μας συνέδεε με τα κομμένα νήματα του παρελθόντος μας.

Όμως, ανεπαισθήτως άρχισε η μεγάλη επιστροφή. Ο μεγάλος Αλεξανδρινός αντικατέστησε τους ποιητές του ελλαδικού κράτους, τα τραγούδια των «προσφύγων» έπαψαν να είναι απόβλητα και σιγά-σιγά οι νέες γενιές τα έκαναν δικά τους. Στην θρησκεία ξεκινούσε η μεγάλη αναγέννηση -που πολλοί ονόμασαν «νεοορθοδοξία»- της επανασύνδεσης με την μεγάλη ορθόδοξη βυζαντινή παράδοση, με τον Μάξιμο, τον Γρηγόριο Παλαμά και η αποτίναξη του προτεσταντικού ευσεβισμού. Η βυζαντινή ζωγραφική έγινε και πάλι αντικείμενο υπερηφάνειας και στοιχείο ταυτότητας. Από τον Φρα Αντζέλικο επανήλθαμε στον Πανσέληνο. Και έμβλημα, σώμα και κορωνίδα αυτής της μεγάλης «επιστροφής», που μόλις αρχίζει, το Άγιον Όρος, η ζωντανή κιβωτός της οικουμενικής παράδοσης του ελληνισμού. Η ζωντανή γέφυρά μας με το Βυζάντιο, με την παράδοσή μας, μια γέφυρα στον πολιτισμό μας που είχαμε αρχίσει να ξεχνάμε. Είναι παρόν, ένα σώμα συγκροτημένο εδώ και πάνω από χίλια χρόνια, μια κραυγή οικουμενικότητας που έρχεται από το παρελθόν μας - και σκοπεύει στο μέλλον μας.

Αίφνης όλοι πια μιλούν για το Άγιο Όρος, όλοι πια ανατρέχουν στους Γρηγορίους και τους Μαξίμους, όλοι νιώθουν περήφανοι για το Βυζάντιο. Ακόμα και οι πλέον δυτικόφιλοι. Γιατί ο πολιτισμός, η παράδοση η θρησκεία αφορούν τη μεγάλη, τη μακρότατη διάρκεια, όπως θα έλεγε και ο Μπροντέλ, και αγκαλιάζουν ανθρώπους από διαφορετικές τάσεις

ΜΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Στο αφιέρωμα αυτό του "*Άρδην*" προφανώς δεν θέλουμε να διερευνήσουμε όλες τις όψεις του μοναδικού ιστορικού και πνευματικού φαινομένου που αποκαλείται Άγιον Όρος, για το οποίο έχουν γραφεί τόσα πολλά και από αρμοδιότερους καλάμους αλλά απλώς ***να προσεγγίσουμε μια πλευρά***, εκείνη της οικουμενικότητας του Αγίου Όρους ως έκφρασης και κιβωτού της ελληνικής οικουμενικότητας. Πιστεύουμε ότι εντέλει τα κείμενα που συγκεντρώσαμε αποτελούν μια "εισαγωγή της εισαγωγής". Βέβαια, είχαμε και άλλα κείμενα, τα οποία λόγω έλλειψης χώρου και γιατί ορισμένα μας ήρθαν καθυστερημένα θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε σε μια μελλοντική έκδοση.

Καθολικό. Τοιχογραφία του 1312.

Από τη σύνταξη του Άρδην επιχειρείται μια γενική **εισαγωγή** στο θέμα του αφιερώματος και της οικουμενικότητας στο σημερινό κόσμο, ο **Κώστας Ζουράρις** γράφει για την ελευθερία του Όρους, ο γέρων **Παΐσιος** σε ένα απόσπασμα του που παραθέτουμε δίνει την αγιορείτικη αντίληψη καλού και κακού, ενώ ο **Χρήστος Γιανναράς** παρουσιάζει την Αγιορείτικη οικουμενικότητα ως υπέρβαση του στενόκαρδου ευσεβισμού και ελλαδισμού, ως ένα σπόρο που κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις θα μπορούσε ίσως να αποδώσει "καρπό εκατονταπλασίονα"· ο **Θέμος Στοφορόπουλος** αντιπαραθέτει την αντίληψη της ορθοδοξίας και της αγιορείτικης κοινοκτημοσύνης με εκείνη του ιμπεριαλισμού. Ο **Άγγελος Καλογερόπουλος** επιμένει στον ιδιαίτερο λόγο της ορθόδοξης κοινωνικής και πολιτειακής αντίληψης. Ο **Κρίτων Χρυσοχοΐδης** διαγράφει το ιστορικό πλαίσιο της γένεσης του Αθωνικού μοναχισμού. Ο πατέρας **Βασίλειος Ιβηρίτης(Γοντικάκης)** ηγούμενος της μονής **Ιβήρων** μάς εισάγει στην αγιορείτικη θεώρηση του χώρου και του χρόνου. Ο **Θεόδωρος Ζιάκας** συνεχίζοντας την έρευνα του για το έθνος και το φονταμενταλισμό, αναλύει τις σχέσεις Οικουμένης, Έθνους και ορθόδοξου μυστικισμού. Ο πατέρας **Παύλος**, δικαίος της σκήτης του Αγίου Ανδρέα(Σαράι), μιλάει για την "εικόνα-θησαυρό" του Αγίου Όρους. Ο **Αλέκος Αλαβάνος** και η **Λιάνα Κανέλλη** παρεμβαίνουν με επίκεντρο το θέμα του αβάτου, ενώ η Λιάνα Κανέλλη επεκτείνεται στο τι αντιπροσωπεύει για μια γυναίκα το Άγιο Όρος, ένα όρος άβατον αλλά ταυτόχρονα αφιερωμένο στην Παναγία -το «Περιβόλι της Παναγίας». Ο πατέρας **Πετρώνιος Τανάσε** πρώην ηγούμενος μονής στη Ρουμανία και νυν δικαίος της κοινοβιακής σκήτης του Τιμίου Προδρόμου στο Άγιο Όρος, σε ένα "προσκύνημά του", μας αποκαλύπτει το νόημα του Όρους για την εκτός Ελλάδος Ορθοδοξία. Ο **Γιώργος Παύλος** περιγράφει την πορεία από τον Άθωνα στο Άγιο Όρος και τη συγκρότηση της πόλεως του Όρους, ως υπερβάσεως της αλλοτριωτικής μας πραγματικότητας, ο **Όμηρος Φωτιάδης** περιγράφει τον Αθωνικό Πολιτισμό ως έναν ιδιαίτερο και ταυτόχρονα οικουμενικό πολιτισμό και ο **Σπύρος Κακουριώτης** παρουσιάζει την έκδοση της μονής Κουτλουμουσίου, *Προβληματισμός για τον νέο αιώνα.* ❑

ξεις, διαφορετικούς πολιτικούς και ι-δεολογικούς προσανατολισμούς, αποτελούν το βαρύ πυροβολικό της αναγέννησης του ελληνισμού που έρχεται (ασχετα αν πολλοί υποπτεύονται ότι μπορεί να είναι απλώς ένα κύκνειο άσμα). Και η συγκυρία, όπως τονίσαμε αρχικά, είναι ευνοϊκή. Η νεωτερικότητα και η οικουμενικότητά της, στηριγμένη στη νοησιαρχία και την κυριαρχία ευρίσκονται σε κρίση. Οι άνθρωποι παντού σκάβουν στην παράδοσή τους για να βρουν τα στοιχεία μιας δικής τους ένταξης στον σύγχρονο, ή μάλλον στον αυριανό κόσμο. Και ο καθένας ανασύρει ό,τι καλύτερο. Εμείς ψάχνουμε σε μια μη χρησιμοθηρική παράδοση, σ' έναν μεγάλο και πρωτότυπο πολιτισμό, που είχε δώσει μια απάντηση στο δίλημμα ελευθερία-ισότητα, ατομισμός-κολεκτιβισμός μέσω της σύνθεσης του προσώπου ως υπέρβασης του διλήμματος. Και το Άγιον Όρος είναι ο ζωντανός φορέας αυτής της παράδοσης. Να γιατί αναγεννάται σήμερα. Να γιατί κατά εκατοντάδες χιλιάδες προστρέχουν οι νεοέλληνες σε αυτό, ακόμα και εκείνοι που δεν είναι πιστοί. Γιατί επανασυνδέονται **σωματικά** με αυτό το κόκκινο νήμα μιας **οικουμενικής** παράδοσης, γιατί επανασυνδέονται με τον βυζαντινισμό, γιατί επανασυνδέονται με τον **ελληνισμό**.

Πλάτωνας και Μάξιμος, Αλέξανδρος και Παλαιολόγος

Το μεγάλο βήμα έχει γίνει. Τα άλλα ακολουθούν. Από τη στιγμή και πέρα που στο σώμα της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας ενοφθαλμίζεται η βυζαντινή παράδοση, από τη στιγμή και πέρα που οι Έλληνες νιώθουν περήφανοι που είναι απόγονοι του Βυζαντίου, της τελευταίας κρατικής αποτύπωσης της ελληνικής οικουμενικότητας, τα επόμενα βήματα θα έλθουν αφ' εαυτών: Το πέρασμα από την αντιπαράθεση στη **σύνθεση** αρχαίας Ελλάδας και Βυζαντίου.

Ένα βασικό στοιχείο της σύγχρονης «προοδευτικής» σκέψης υπήρξε η αποσύνδεση μεταξύ αρχαίου ελληνικού κόσμου και χριστιανισμού. Και πόσο μάλλον που ο ελληνικός σκοταδισμός μιλούσε για *«ελληνοχριστιανικό πολιτισμό»* δυσφημίζοντας έτσι κάθε σοβαρή απόπειρα προσέγγισης αυτής της σχέσης. Αποσυνδέοντας το Βυζάντιο από τον αρχαίο κόσμο, αποδεχόμαστε την προσκόλλησή μας στη Δύση. Γιατί μια και ο «αυθεντικός κληρονόμος» της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας υπήρξε ο

ΜΙΑ ΜΑΚΡΑΙΩΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Το 1963 η μοναστική πολιτεία του ***Αγίου Όρους*** συμπλήρωσε 1.000 χρόνια ζωής. Τότε έμοιαζε πως το τέλος ήταν κοντά. Ο μέσος όρος ηλικίας των μοναχών έφτανε τα 55 χρόνια και τα μοναστήρια ερήμωναν. Μια πολιτεία που κάποτε έφτανε τα 20.000 άτομα πληθυσμό, με μονές εκατοντάδων ατόμων και που στις αρχές του αιώνα ήταν ακόμα 5.000, έπεσε στα 1.145 το 1971 και όλα έμοιαζαν να οδηγούν στην τελική παρακμή.

Από τότε, όμως, η κατάσταση άρχισε να αντιστρέφεται σταδιακά και οι μοναχοί έφτασαν τους 1.290 το 1990. Στη δε δεκαετία του '90 σημειώνεται η πρώτη μεγάλη πληθυσμιακή έκρηξη και οι μοναχοί σήμερα ίσως να ξεπερνούν και τους 2.000. Ο μέσος όρος ηλικίας είναι μεταξύ 40 και 45 ετών και πάνω από το 20% των μοναχών διαθέτει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Το Όρος γνωρίζει μια πρωτοφανή αναγέννηση, που βεβαίως δεν εξαντλείται στα ποσοτικά μεγέθη.

Οι μονές του Αγίου Όρους είναι 20 τον αριθμό, οι εξής: ***Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου, Ιβήρων, Χελανδαρίου, Διονυσίου, Κουτλουμουσίου, Παντοκράτορος, Ξηροποτάμου, Ζωγράφου, Δοχειαρίου, Καρακάλλου, Φιλοθέου, Σίμωνος Πέτρας, Αγίου Παύλου, Σταυρονικήτα, Ξενοφώντος, Γρηγορίου, Εσφιγμένου, Παντελεήμονος, Κωσταμονίτου.***

Παναγία βρεφοκρατούσα, γύρω στα 1200μ.Χ., μονή Βατοπεδίου

Όλες οι μονές είναι σήμερα κοινοβιακού τύπου, χωρίς δικαίωμα ατομικής ιδιοκτησίας για τους μοναχούς. Όλοι οι μοναχοί του Όρους «ανήκουν» σε κάποια μονή, τόσο αυτοί που συμμετέχουν στο **κοινόβιο** της μονής, όσο και όσοι μένουν σε **σκήτες, κελιά**, ή στα **ησυχαστήρια** ως **ερημίτες**.

Στις σκήτες, που μοιάζουν με ένα μικρό χωριό, όπως για παράδειγμα στη σκήτη της ***Αγίας Άννης***, κατοικούν συχνά περισσότεροι μοναχοί απ' ό,τι στις ίδιες τις μονές. Τα «σπίτια» της σκήτης αποκαλούνται **καλύβες**, στις οποίες μένει ένας αριθμός μοναχών. Στα **κελιά**, μένουν ένας ή και περισσότεροι μοναχοί, ενώ στα **ησυχαστήρια** και μάλιστα στα πιο απομονωμένα, κατοικούν ασκητές που, ναι μεν εξαρτώνται και αυτοί από κάποια μονή, αλλά μένουν εντελώς μόνοι, συχνά για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Στο Άγιο Όρος παρά τη σαφή πλειοψηφία των Ελλήνων μοναχών υπάρχουν μοναχοί από πολλές ορθόδοξες χώρες, Ρωσία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Σερβία, Γεωργία, αλλά και από τον υπόλοιπο κόσμο.

Το Άγιο Όρος απολαμβάνει καθεστώς αυτοδιοίκησης. Τόσο σε επίπεδο μονών -πρωτοβάθμιο επίπεδο- που διοικούνται από τον **ηγούμενο** και την **Γεροντία** όσο και στο σύνολο του Όρους -δευτεροβάθμιο επίπεδο- που διοικείται από την **Ιερά Κοινότητα**.

Η Ιερά Κοινότης εδρεύει στην πρωτεύουσα του Όρους, τις **Καρυές**, και απαρτίζεται από 20 αντιπροσώπους των μονών. Εκτελεστικό όργανό της είναι η **Ιερά Επιστασία**, που αποτελείται από τέσσερις αντιπροσώπους, συγκεκριμένων μονών κάθε χρόνο. Ο επικεφαλής της Ιεράς Επιστασίας, ο **Πρωτεπιστάτης** ή **Πρώτος**, προέρχεται πάντοτε από τις μονές Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου, Ιβήρων, Χιλανδαρίου και Διονυσίου, κατά σειρά. Η Αθωνική Πολιτεία διαθέτει και δικαστήρια (μοναστηριακά, την Ιερά Κοινότητα, την Επιστασία και την Σύνοδο του Πατριαρχείου) αστυνομικά όργανα, τους σερδάρηδες και τους σεϊμένηδες, ενώ οι δικαιοδοσίες του διοικητή του Αγίου Όρους που ορίζεται από το ελληνικό ΥΠ.ΕΞ. είναι περιορισμένες και αφορούν μόνο στα ζητήματα της δημόσιας διοίκησης. Όσο, τέλος, για το Πατριαρχείο το οποίο εποπτεύει την Αθωνική Πολιτεία έχει δικαιοδοσίες πνευματικής φύσεως, εγκρίνει την μετατροπή μιας Μονής σε κοινοβιακή (η αντίστροφη κίνηση από κοινοβιακή σε ιδιόρρυθμη έχει απαγορευτεί), και συγκροτεί δικαστήριο με την Ιερά Σύνοδο και τον Πατριάρχη, κ.λπ. (Για περισσότερα στοιχεία βλέπε το αφιέρωμα της Καθημερινής «Άγιον Όρος, η κιβωτός της ορθοδοξίας» στον τόμο των «επτά ημερών» *Κέντρα Ορθοδοξίας*.) ❑

δυτικός κόσμος, ενώ η Ελλάδα βυθίστηκε στο «βυζαντινό και θεοκρατικό σκοτάδι», η σύγχρονη Ελλάδα θέλοντας να αναφερθεί στην παράδοση της αρχαίας Ελλάδας θα έπρεπε να απορρίψει την ιστορία της των τελευταίων χιλίων -πεντακοσίων χρόνων και να προσκολληθεί στη Ελλάδα του Χέλντερλιν και του Ουγκό. Όμως, η Ευρώπη, η Δυτική Ευρώπη, αποτέλεσε εκείνη της Αυγουστίνειας *Πολιτείας του Θεού*, της *ρωμαϊκής* παράδοσης και της πρόσληψης της αρχαίας ελληνικής παράδοσης **μέσω της Ρώμης**, εξ ου και η κρατικοκεντρική και χρησιμοθηρική συγκρότηση της δυτικής νεωτερικότητας και η αντίστοιχη πρόσληψη της αρχαίας Ελλάδας, αλλά και του χριστιανισμού.

Η **κρίση** του εργαλειακού ορθολογισμού θα οδηγήσει κατ' αρχάς σε μια νέα πρόσληψη της αρχαίας Ελλάδας, ως μιας κοινωνίας χωρίς Τέλος, μιας ιστορικότητας χωρίς κατάληξη-τελείωση, εγχείρημα που μετά το Νίτσε και τον Χάιντεγκερ, θα επιχειρήσουν οι Έλληνες Παπαϊωάννου και Καστοριάδης. Ιδιαίτερα ο πρώτος θα δείξει την διαφορά ανάμεσα στην αρχαιοελληνική κυκλικότητα και την δυτική αντίληψη του Τέλους (υπ' αυτή την έννοια ο Χέγκελ και ο... Φουκουγιάμα δεν είναι μακριά). Εξ ού και η αντιπαράθεση του Καστοριάδη με τον χριστιανισμό που εισήγαγε την έννοια του Τέλους του Χρόνου, και ιδιαίτερα με την **ιουδαιοχριστιανική** παράδοση.

Όμως, εδώ υπάρχει μια διττή παραβίαση, ένα διττό σφάλμα.

Το **πρώτο** συνίσταται στον απόλυτο διαφορισμό ανάμεσα στην ελληνική σκέψη και το χριστιανισμό, «ξεχνώντας» πως η μετασωκρατική ελληνική σκέψη και ιδιαίτερα ο πλατωνισμός και ο νεο-πλατωνισμός οδηγούνται σε ρήξη με την προσωκρατική κυκλικότητα, εισάγοντας τη διαφοροποίηση ιδεώδους και πραγματικού, έννοιας και υπόστασης, «προετοιμάζοντας» έτσι ιδεολογικά την έλευση του χριστιανισμού, για να μην πούμε τίποτε για τους στωικούς και τον Πλωτίνο. Επιπλέον ο γεννώμενος χριστιανισμός, που είχε ως κύριο εκφραστή του τον «ελληνίζοντα» Παύλο, και ως φορέα του την ελληνική γλώσσα, αποτέλεσε πράγματι μια σύνθεση ανάμεσα στην εβραϊκή και την ελληνική σκέψη, αποτέλεσε ένα πολιτιστικό επίτευγμα του ελληνιστικού κόσμου, που εξέφραζε ακριβώς αυτή τη συνάντηση του «προσωκρατικού» ελληνισμού με τον κόσμο της Ανατολής. Η καστοριαδική και αρχαιολατρική διαφοροποίηση ανάμεσα στον ελληνικό και τον χριστιανικό κόσμο ως απόλυτη αντιπαράθεση είναι εσφαλμένη. Επρόκειτο για τομή σε μία συνέχεια.

Το **δεύτερο** σφάλμα συνίσταται στην ταύτιση δυτικού και ανατολικού χριστιανισμού, καθολικισμού (και προτεσταντισμού, στη συνέχεια) και ορθοδοξίας. Η δυτική εκκλησία εκφράζει μια αντίληψη του χριστιανισμού ιεραρχική, νοησιαρχοκεντρική και ωφελιμιστική (που με τον προτεσταντισμό, τον «καπιταλιστικό» χριστιανισμό θα φτάσει στο απόγειό της)· κατεξοχήν μανιχαϊστική η οποία ενοφθαλμίζει σε όλο το δυτικό κόσμο τον φόβο του θανάτου-αμαρτίας και επομένως μπορεί να γίνει η ιδεολογική βάση της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Πραγματοποιεί κατά συνέπεια μία πρόσληψη της αρχαίας Ελλάδας και του ελληνικού πολιτισμού ρωμαιοκεντρική. Αντίθετα, η ορθοδοξία με την έλλειψη ιεραρχίας που τη διακρίνει, την άρνηση του καισαροπαπισμού, την επιμονή στην κοινότητα των πιστών, και όχι στο Τέλος, βρίσκεται στην πραγματικότητα πιο κοντά στην αρχαία ελληνική παράδοση. Γι' αυτό και χαρακτηρίζεται από την ίδια διασπορά και την έλλειψη ορθολογικής αποτελεσματικότητας που χαρακτήριζε τον αρχαιο-ελληνικό κόσμο. Γι' αυτό και αποτελεί μια παράδοση προνεωτερική που μπορεί ίσως να ενεργοποιηθεί **μετα-νεωτερικά**.

Κατά συνέπεια -και έχει ήδη αρχίσει να πραγματοποιείται- ακολουθεί το **δεύτερο** μεγάλο βήμα, η σύνδεση Βυζαντίου και αρχαίου ελληνικού κόσμου, σε μια ενότητα με τομές και άλματα, με ρήγματα και αντιπαραθέσεις, αλλά **ενότητα** παρ' όλα αυτά. Η διερεύνηση της μοίρας του ελληνισμού, από τον Τρωικό Πόλεμο έως τον Αλέξανδρο και τον Παλαιολόγο, τον Κολοκοτρώνη και τον Βενιζέλο, από τον Όμηρο έως τον Καβάφη, από τον Πλάτωνα στον Μάξιμο τον Ομολογητή, τον Γρηγόριο Παλαμά και...

Ο πολιτισμός μας, ο σημερινός -των νεοελλήνων, δεν είναι ανάδελφος **ιστορικά**. Βεβαίως, δεν διεκδικούμε κάποια μίζερη αποκλειστικότητα. Της αρχαίας ελληνικής σκέψης μετέχει και η Δύση και ο αραβικός κόσμος, του Βυζαντίου, όλος ο ορθόδοξος και σλαβικός κόσμος, καθώς και η Τουρκία και η Νότια Ιταλία, αλλά εμείς αποτελούμε ένα μικρό κομμάτι που εκφράζει μια **ιστορική συνέχεια**, που επιτέλους αρχίζουμε -μόλις αρχίζουμε- να ανακαλύπτουμε, να εκλογικεύουμε και να διερευνούμε, μια συνέχεια που θα μας επιτρέψει να ξαναστα-θούμε στα πόδια μας και να διεκδικήσουμε μια πρόταση για τον κόσμο που έρχεται, μια πρόταση που θα ενσωματώνει τον δικό μας κόσμο, την δική μας παράδοση, την ορθόδοξη ελληνική παράδοση.

Το Άγιο Όρος και η ορθόδοξη ελληνική παράδοση

Το Άγιο Όρος είναι ίσως η σημαντικότερη βάση αυτής της «επιστροφής» για δύο λόγους. Εξ' αιτίας της **οικουμενικής** του υπόστασης αποτελεί την άρνηση του ελλαδισμού, της στενότητας, του εθνοφυλετισμού, του «φαρμακίδειου» ευσεβισμού, της μεταβολής της ελληνικής εκκλησίας σε μια ακόμα «εθνική διοίκηση». Το Άγιο Όρος αποτελεί τον ζωντανό κληρονόμο του βυζαντινού οικουμενισμού και, ως τέτοιος, είναι η κιβωτός της ελληνικής οικουμενικότητας που κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να ενεργοποιηθεί στο σύνολο της εθνικής μας πραγματικότητας και ιδεολογίας.

Ο **δεύτερος** λόγος είναι πως το Άγιο Όρος είναι η κιβωτός της ελληνικής ορθόδοξης παράδοσης. Μιας ορθοδοξίας που επικεντρώνεται στο πρόσωπο, τη σύνθεση ενικής ύπαρξης και κοινότητας, που είναι μια ορθοδοξία ανυπότακτη, «αναρχική» και αρνείται τους καίσαρες, τον ανατολικό κολεκτιβισμό, την ισοπέδωση, όπως αρνείται και τον δυτικό ατομοκεντρισμό.

Έτσι, σ' αυτόν το μικρό τόπο, κάτω από το κέντρισμα των απειλών στην ίδια μας την υπόσταση, τώρα που ο ελληνισμός έχει χωρέσει, στο μεγαλύτερο μέρος του, σε δύο κρατικές οντότητες, της Ελλάδας και της Κύπρου, μικροσκοπικές αλλά υπαρκτές ακόμα, μας απευθύνεται και πάλι η πρόκληση να διαμορφώσουμε ένα πρόταγμα για το μέλλον μας, και το μέλλον του κόσμου, χωρίς τα δεκανίκια του δυτικού ορθολογισμού, που έχει πλέον εξαντληθεί. Τώρα, εδώ και τώρα, είμαστε υποχρεωμένοι να αναλάβουμε την ιστορία μας και την παράδοσή μας, τώρα η λήθη του εαυτού και το βύθισμα σε ξένες ηδονές δεν είναι πλέον ικανές να λειτουργήσουν και να μας σώσουν. Σε αυτές τις συνθήκες το «Περιβόλι της Παναγίας» έχει τη δυνατότητα να ανθίσει και πάλι ως κιβωτός και να ενεργοποιήσει δυνάμεις ανεκμετάλλευτες, δυνάμεις λανθάνουσες, κρυμμένες κάτω από τον κουρνιαχτό των μηχανών. Τώρα πια που ο ορυμαγδός των μηχανών σκέπασε τον Νταβίντσι και τον Ντεκάρτ, τον Βολταίρο και τον Χέγκελ μπορούμε να ξανακούσομε τη φωνή του Μάξιμου και του Γρηγόριου Παλαμά, μπορούμε να ξανακούσομε τη φοβερή ησυχία του Όρους.

❑

Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου.

ΤΙΜΗΣ ΗΓΟΡΑΣΘΗΤΕ· ΜΗ ΓΙΝΕΣΘΕ ΔΟΥΛΟΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΖΟΥΡΑΡΙ

«...τιμῆς ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων».
(7,23 Κορ.Α΄)

«La science est trop lente, que la prière galope et que lumière gronde».
Αρθούρος Ρεμπώ
«Une saison en enfer»

Υπάρχει στον πλανήτη ένας τόπος όπου θάλλει ως καθεστώς, μόνιμο διότι νόμιμο: η οικουμενικότης. Τόπος τέτοιος δεν είναι βεβαίως ο ΟΗΕ, διότι εκεί σαρώνει το Συμβούλιο Ασφαλείας του· και μέχρι να καταργηθεί το Συμβούλιο Ασφαλείας, οικουμενικότης δεν μπορεί να υπάρξει. Άλλωστε, και μετά από την ενδεχομένη του εξαφάνιση, θα έπρεπε να καταργηθούν και οι ψηφοφορίες από τον ΟΗΕ. Με νόμιμο το νόμιμον, άλλωστε, 51%-49%, καθεστώς οικουμενικότητας δεν υφίσταται. Κατατυραννεί, απλώς, η δικτατορία της ψηφοφορίας. Κι αν υπάρχει αντίρρηση επ' αυτού, ας ρωτήσουμε το νικημένο 49%, πώς νοιώθει...

Ούτε το Ιντερνέτ, βεβαίως, παράγει οικουμενικότητα, διότι άλλο κυκλοφορία κι άλλο ευφορία. Αλλά και το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν παράγει καθεστώς οικουμενικό, διότι χρειάζεται να έχει ενορίες. Χωρίς ενορία, πατριαρχείο Οικουμενικό δεν νοείται, άρα, χωρίς κάποια τουλάχιστον όρια, το Πατριαρχείο παύει υφιστάμενο. Η οικουμενικότης όμως είναι ένα καθεστώς, που καταργεί το όριον, είναι πέραν των ορίων που θέτουν αμοιβαίως ή ετεροβαρώς οι άνθρωποι, όπως π.χ. το τραγωδίας σημαντικόν, «άρχομεν των εκεί, ίνα μη υπακούωμεν άλλου»...

Η οικουμενικότης, ως καθεστώς για όλους τους καθεστώτες, πρέπει να είναι μία υπερορία, αλλοιώς ξαναπέφτει στο σύνορο.

Το μόνο, λοιπόν, στον κόσμο μη συνοριακό καθεστώς, είναι ο τρόπος του Αγίου Όρους. Κι όμως έχει σύνορα και μάλιστα περιωρισμένα, αφού αυτά ορίζονται από έναν τόπο μικρό κι ένα κατά φύσιν άτοπον, δηλαδή την απουσία του θηλυκού. Ο όποιος όμως του βίου πλάνης και των ανθρωπείων γυρολόγος, αυτός, μόλις πάρει αντίδωρο το Άγιο Όρος, γνωρίζει πια τι πάει να πει για τα σωθικά του το «επ' ελευθερία εκλήθητε, αδελφοί».

Πουθενά, σε κανένα καθεστώς, δεν νοιώθεις τόσο ελεύθερος, τόσο απελευθερωμένος από την «προς αλλήλους των καθ' ημέραν επιτηδευμάτων υποψίαν», που είναι το τραγικό, ες αεί, σύνορο του θουκυδιδείου καθεστώτος για μια σώφρονα συνύπαρξη μεταξύ των εμφόβων συμπαικτών του αντιπάλου δέους. Εκεί, στο περιβόλι της Παναγίας, καταργείται η περί καθεστώτος ορθοφροσύνη, που επιτάσσει ότι «τα πάντα υπό δέους ξυνίσταται», ώστε αυτά τα πάντα, να μπορούν να συνίστανται ως καθεστώς της ετερότητας των συμπαικτών, δηλαδή ως καθεστώς ελευθερίας. Διότι, εκεί, υπό την σκέπην της Ελεούσας, βλέπουμε στο πετσί μας και την σάρκα των άλλων να λειτουργείται σε καθ' ολοκληρίαν καθημερινότητα, το άλλως ανέφικτον παντού, το αψηλάφητο αλλού, να πετυχαίνει το επίτευγμα, το πανηγυρτζίδικο αυτό, «Θέλω δε υμάς αμερίμνους είναι». Να λειτουργείται και να λειτουργεί η αμεριμνησία, δηλαδή να εφαρμόζεται εμπράκτως η οικουμενική των πάντων ελευθερία, που καταργεί το δέος μου ενώπιον του φοβισμένου ενώπιόν μου Άλλου: ελευθερία οικουμενικά αμέριμνη, που καταργεί τα σύνορα. Ο φόβος παράγει πάντοτε τα σύνορα, ενώ η οικουμένη έξω βάλλει τον φόβον!

Υπάρχει ένα συνεχές «δωρεάν» στο Άγιο Όρος, που δεν μπορείς να το καταλάβεις, αν δεν νοιώσεις, ότι αυτό το «δωρεάν δότε» εκρέει από μια αέναη έκρηξη ελευθερίας, που εκρήγνυται εκεί, μέσα από μία συνεχή ενδορρηξία της ανθρωπαρεσκείας και του εγώ. Το «εγώ» αυτοκενούται, όχι απλώς μέσα σ' ένα κοινοβιακό «εμείς», αλλά σ' ένα «εσύ» του πλησίον κι έτσι το καθεστώς, εκεί, γίνεται Διακονία. Και γνωρίζουμε -χωρίς εμείς να το πετυχαίνουμε- ότι η Διακονία του πλησίον είναι μια Οικουμενικότης εν κινήσει, που νικά το ακίνητο σύνορο του φόβου.

Πουθενά αλλού, έξω και παντού, δεν βλέπεις να χτίζεται σκαλί-σκαλί, εκείνο το δυσθεώρητο ανθρωπίνοις οφθαλμοίς το «υπέρ της ειρήνης του σύμπαντος κόσμου», όσο στο Περιβόλι της Παναγίας.

Μια ανειρήνευτη προσευχή υπέρ του σύμπαντος της ειρήνης, μια ειρηνευμένη καταλλαγή υπέρ του εμπολέμου σύμπαντος κόσμου, τέτοια οικουμένη ειρήνης οργώνει, σπείρει, αρδεύει και συνάγει αυτός ο θεόδοτος στύλος της υπομονής. Μια ειρήνη που αναπαύει δικαίους και αδίκους, διότι καταργεί το δίκιο και το άδικο του καθενός, διά της κενωτικής -υπέρ του οιουδήποτε διπλανού- αγάπης.

Και όταν καθεστηκυία τάξις γίνεται η αγάπη, εκεί, τα σύνορα πάσχουν την «καλήν αλλοίωσιν» και μεταμορφώνονται σε οικουμένη. Η αγάπη δεν γνωρίζει σύνορα. Αγάπη κατ' επιλογήν, δηλαδή αγάπη με σύνορα-όρια, σημαίνει ότι ζη ακόμη ο «ζοφώδης έρως της αμαρτίας», δηλαδή η επιβολή της ηδονής του ενός επί της ηδονής του Ετέρου. Στο θεοφρούρητο περιβόλι, ως ειρήνη ιερουργεί η αγάπη. Η αγάπη όμως σημαίνει οικουμενική αγκαλιά και η αγκαλιά δεν κάνει διακρίσεις: αγκαλιάζει. Πλαστουργεί οικουμένη. «Ει θέλοι, δύνασαι όλος πυρ είναι», μάς παροτρύνει, αγαπητικά και περιγελαστικά το Γεροντικόν, όμοια με τους γελαστούς Γέροντες του Όρους, που σε πραΰνουν, κοροϊδεύοντας τρυφερά την γεώδη σου τρυφή. Αν θέλεις... Αν θέλεις, μπορείς να γίνεις φωτιά και να πυρπολήσεις τα αναλώσιμά σου, τα νευρωσικά σου τα φθαρτά, αυ-

τά που σε πνίγουν μέσα στη συσσώρευση των φθαρτών, μέσα σου. Αν θες, αν αντέχεις την αριστοκρατική σου έκρηξη, σπάστα όλα! Όλα τα αναλώσιμά σου, πέταξέ τα όλα και, ει θέλοι, πέταξε! Ποτέ και πουθενά αλλού δεν ακούγεται ως βροντή ελευθερίας και πράξη υψοποιού κενώσεως ο επινίκιος ύμνος, ναι, «τα Σα εκ των σων σοι προσφέρομεν κατά πάντα και διά πάντα». «Ναι» στην απελευθέρωση του σαρκίου μας από το σαρκίον μας, άρα, «ναι», στην οικουμένη της ερωτικής Μετοχής.

Στην Αγία ανηφόρα του Όρους, όλα τα «υλικά αγαθά», αλλά και όλα τα άυλα «αγαθά», όπως η πρωτιά, το αρχηγηλίκι, η ανθρωπαρέσκεια, όλα τους παίρνουν την κατηφόρα και καταντούν εκεί στη θάλασσα το Όρους, στα ψάρια που τρέφουν τους Μοναχούς και εμάς τους μοναχούς. Το περιβόλι της Κουροτρόφου ανήκει σε όλους, Οικουμενική ιδιοκτησία της Παγγενάς και της Λαοθάλασσας, μας τρέφει όλους, όλους μας ντύνει και μας στολίζει. Ίσους και αριστοκράτες, Ομοίους, κατά Διάκρισιν πάντοτε της ζωοποιού μας νεκρώσεως: όσο πιο πολύ το μαδάς και το ψοφάς μέσα σου το «δικό μου και δικό σου», τόσο πλουσιώτερος γίνεσαι κι ανακαλύπτεις και μέσα σου και προς τα έξω σου, ένα άλλου είδους αρχηγηλίκι, παραμυθιασμένο από την υψοποιόν σου κένωσιν και σαλταρισμένο προς την θέωσιν.

«Τα σα εκ των σων», προς τον κάθε πλησίον διπλανό μας! Όλα δικά του ας είναι! Και γι' αυτόν τον πλησίον, όλα δικά μου πρέπει να είναι! «Αλλήλων ισόδουλοι, αλλήλων κύριοι... εν τη αμάχω ελευθερία» μας... Ένα πανηγυρτζίδικο μηδέν-μηδέν ή καλύτερα, μία διαρκής ισοπαλία ανάμεσα σε δύο εγωπάθειες, για ένα γιορταστικό ένα-ένα! Διαρκής «μετάδοσις», «αντίδοσις» όλων προς όλα και όλους, «σοι προσφέρομεν κατά πάντα και διά πάντα», μόνον τόσο-πολύ, μόνον συνεχώς εκεί, στο Άγιον Όρος.

Εκεί, μόνον τόσο εκεί, και μόνον τόσο πολύ, ζη και βασιλεύει το οικουμενικό κοινωνικο-πολιτειακό Καθεστώς τού «δεν υπάρχουν δικά σου και δικά μου»! Το αγιορείτικο κοινωνίας «σύστημα» δεν είναι ούτε «κεφαλαιοποιητικό» ούτε «αναδιανεμητικό». Είναι κοινωνικής ασωτείας ολοποιητικόν. Όλοι τους ποιητές του Προσφόρου, οι καλόγηροι ποιούν συνεχώς το Όλον. Και το προσφέρουν Πρόσφορον προς όλους, κατά πάντα και διά πάντα, μέσα από την καθημερινή τους απογύμνωση και της Παγγενάς τους το οικουμενικό πανηγύρι, γιορτή καθημερινή και δια-σκέδαση (διασκεδάννυμι)– σκόρπισμα, ασωτεία «υπέρ της ειρήνης του σύμπαντος κόσμου... τα Σα εκ των σων»...

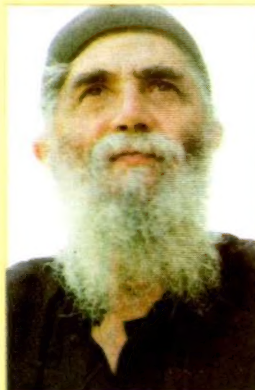
Μόνον στο περιβόλι της Βρεφοκρατούσας καταλαβαίνεις πόσο νηπιώδης νεύρωση είναι να γίνεσαι μίζερος ιδιοκτήτης, κτήρωρ του ιδίου, ενώ, αν πετάξεις τις κτήσεις και κατακτήσεις σου τις «ίδιες», μπορείς να γίνεις Κτίτωρ-πρωτομάστορας του αϊδίου που, δυνάμει, κατοικοεδρεύει εντός σου και για τα έξω σου. «Το δε εμόν και το σον τούτο, ρήματά εστί ψιλά μόνον», ψιλά γράμματα για παίκτες με αποψιλωμένη λογική. Μόνον όσο αποψιλώνεις το «εμόν» και το «σον», μόνον με την αποψίλωση του εδάφους και του υπεδάφους σου από τούτα τα «ψιλά ρήματα», που σου χαϊδεύουν το μαλακό σου υπογάστριο, μόνον έτσι γίνεσαι αρχηγός της Οικουμένης και παίζεις στον μεγάλο τελικό. Αλλοιώς, παραμένεις πάντοτε επαρχιακός προύχοντας και μικρομεσαίος νταβατζής. Κι όσο πιο πολύ μένεις κολλημένος στα είδη διατιμήσεως, τόσο πιο πολύ γίνεσαι δούλος των ανθρώπων, γιατί πρέπει να τους κολακέψεις, να τους υποτάξεις, να τους εξαγοράσεις και, τότε, χάνεις την Οικουμένη που έχεις μέσα σου και έξω σου. Στο Άγιο Όρος παράγεται μια παραγωγικότητα κι ένα υπερπροϊόν, που επιβάλλει ένα ολοκληρωτικό καθεστώς, όπου «η τιμή, τιμή δεν έχει». Όπου η τιμή είναι το μόνο, καθολικό, ενικώτατο και οικουμενικό «αγαθό», αδιατίμητο.

Στο Άγιο Όρος, παντού κι εδώ, «...τιμής ηγοράσθητε μη γίνεσθε δούλοι ανθρώπων».

❑

Ο ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΚΟΣ ΛΟΓΙΣΜΟΣ*

ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ ΠΑΪΣΙΟΥ

Ρωτήσαμε μια μέρα το Γέροντα για το εξής πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε:
«Γέροντα, μας λέτε συνέχεια να έχουμε καλό λογισμό. Θα σας πούμε, όμως, μια περίπτωση, για να δούμε τι μας συμβουλεύετε να απαντούμε. Έρχονται μερικοί άνθρωποι και μας λένε:
• Ο τάδε ιερέας παίρνει πολλά λεφτά από τα μυστήρια, ο δείνα καπνίζει πολύ τσιγάρο και πηγαίνει στα καφενεία, ο άλλος λένε πως είναι ανήθικος και, γενικά, βγάζουν ένα δριμύ κατηγορητήριο εναντίον των κληρικών και μάλιστα παρουσιάζουν μαζί κι αποδείξεις των όσων λένε. Σ' αυτούς τους ανθρώπους τι μπορούμε να λέμε;»

Τότε, ο Γέροντας άρχισε να μας λέει:
• «Γνώρισα εκ πείρας ότι σ' αυτή τη ζωή οι άνθρωποι είναι χωρισμένοι σε δύο κατηγορίες. Τρίτη δεν υπάρχει -ή στη μια θα είναι ή στην άλλη. Η μία, λοιπόν, κατηγορία των ανθρώπων μοιάζει με τη μύγα. Η μύγα έχει την εξής ιδιότητα: να πηγαίνει πάντα και να κάθεται σε ό,τι βρώμικο υπάρχει. Για παράδειγμα, αν ένα περιβόλι είναι γεμάτο λουλούδια, που ευωδιάζουν, και σε μια άκρη του περιβολιού κάποιο ζώο έχει κάνει μια ακαθαρσία, τότε μια μύγα, πετώντας μέσα σ' αυτό το πανέμορφο περιβόλι, θα πετάξει πάνω από όλα τα άνθη και σε κανένα δεν θα καθίσει. Μόνο όταν δει την ακαθαρσία, τότε αμέσως θα κατέβει και θα καθίσει πάνω σ' αυτήν και θα αρχίσει να την ανασκαλεύει, αναπαυόμενη στη δυσωδία που προκαλείται από το ανακάτεμα αυτό και δε θα ξεκολλά από εκεί.
Αν τώρα έπιανες μια μύγα, και αυτή μπορούσε να μιλήσει και τη ρωτούσες να σου πει μήπως ξέρει αν πουθενά υπάρχουν τριαντάφυλλα, τότε εκείνη θα απαντούσε πως δε γνωρίζει καν τι είναι αυτά. Εγώ, θα σου πει, ξέρω πως υπάρχουν σκουπίδια, τουαλέτες, ακαθαρσίες ζώων, μαγειρεία, βρωμιές. Η μία λοιπόν μερίδα των ανθρώπων μοιάζει με τη μύγα. Είναι η κατηγορία των ανθρώπων που έχει μάθει πάντα να σκέφτεται και να ψάχνει να βρει ό,τι κακό υπάρχει, αγνοώντας και μη θέλοντας ποτέ να σταθεί στο καλό.
Η άλλη κατηγορία των ανθρώπων μοιάζει με τη μέλισσα. Η ιδιότητα της μέλισσας είναι να βρίσκει και να κάθεται σε ό,τι καλό και γλυκό υπάρχει. Ας πούμε, για παράδειγμα, πως σε μια αίθουσα, που είναι γεμάτη ακαθαρσίες έχει κάποιος τοποθετήσει σε μια γωνιά ένα λουκούμι. Αν φέρουμε εκεί μια μέλισσα, εκείνη θα πετάξει και δεν θα καθήσει πουθενά έως ότου βρει το λουκούμι και μόνον εκεί θα σταθεί.
Αν πιάσεις τώρα τη μέλισσα και τη ρωτήσεις πού υπάρχουν σκουπίδια, αυτή θα σου πει ότι δε γνωρίζει. Θα σου πει εκεί υπάρχουν γαρδένιες, εκεί τριανταφυλλιές, εκεί θυμάρι, εκεί μέλι, εκεί ζάχαρη, εκεί λουκούμια και γενικά θα είναι γνώστης όλων των καλών και θα έχει παντελή άγνοια όλων των κακών. Αυτή είναι η δεύτερη ομάδα, των ανθρώπων εκείνων που έχουν καλούς λογισμούς και σκέπτονται και βλέπουν τα καλά.
Όταν σ' ένα δρόμο βρεθούν να περπατούν δύο άνθρωποι, οι οποίοι ανήκουν στις δύο αυτές κατηγορίες, τότε, φτάνοντας στο σημείο εκείνο όπου ένας τρίτος έκανε την «ανάγκη» του, ο άνθρωπος της πρώτης κατηγορίας, θα πάρει ένα ξύλο και θ' αρχίσει να σκαλίζει τις ακαθαρσίες.
Όταν, όμως, περάσει ο άλλος, της δεύτερης κατηγορίας, που μοιάζει με τη μέλισσα, προσπαθεί να βρει τρόπο να τις σκεπάζει με χώμα και με μια πλάκα, για να μην αισθανθούν και οι άλλοι περαστικοί τη δυσωδία αυτή, που προέρχεται από τις βρωμιές». Και κατέληξε ο Γέροντας:
• «Εγώ σε όσους έρχονται και μου κατηγορούν τους άλλους –και με δυσκολεύουν– τους λέω αυτό το παράδειγμα και τους υποδεικνύω να διαλέξουν σε ποια κατηγορία θέλουν να βρίσκονται και αναλόγως να ψάξουν να βρουν και τους ανάλογους ανθρώπους της κατηγορίας τους».

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από το βιβλίο του Ιερομόναχου, Χριστόδουλου Αγιορείτου με τίτλο: "Ο γέρων Παΐσιος", που κυκλοφόρησε το 1994, μετά το θάνατό του.

Η ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΓΙΑΝΝΑΡΑ

Η μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους είναι ζωντανό ακόμα έρεισμα της ελληνορθόδοξης οικουμενικότητας. Κοινωνία-κοινότητα πολυεθνική, πολυφυλετική και πολύγλωσση, με διαρκή και ενοποιό ταυτότητα την ελευθερία από τη **φύση** για χάρη της **σχέσης**.

Να ξεχωρίσουμε τις σημασίες των λέξεων: Η αγιορείτικη οικουμενικότητα δεν είναι «διεθνισμός» ούτε «πλουραλισμός», ούτε «ανοχή των διαφορών». Αυτοί οι όροι της σύγχρονης γλώσσας σηματοδοτούν τη νοησιαρχική απαίτηση να αντικαταστήσουμε την οικειότητα της πατρίδας (τις κοινές βιωματικές ρίζες που μας συνέχουν στον κεχωρισμένο τόπο της) με ορθολογικές κανονιστικές αρχές συμβίωσης: εξισορροπήσεις δικαιωμάτων, ενοποιήσεις συμφερόντων, νομική κατασφάλιση όλων.

Και ο αγιορείτης μοναχός αρνείται τη σιγουριά της πατρίδας και της συγγένειας. Αλλά για να πραγματώσει εκείνη την έσχατη ελευθερία της αυταπάρνησης που αποτυπώνεται στον σκανδαλωδέστατο λόγο του Χριστού: «Ει τις έρχεται προς με και ου μισεί τον πατέρα εαυτού και την μητέρα και την γυναίκα και τα τέκνα και τους αδελφούς και τας αδελφάς, έτι δε και την εαυτού ψυχήν, ου δύναταί μου μαθητής είναι» (Λουκ. 14.26)

Αυτό το «μίσος» είναι ρήξη με τη φύση και άρνηση της φύσης για χάρη της σχέσης. Η φύση μάς πλανεύει με σχέσεις ριζωμένες στην ανάγκη. Το «μίσος» για την ανάγκη ελευθερώνει τη σχέση, τη μεταμορφώνει σε κατακτημένη αγάπη. Ο μοναχός αναλαμβάνει να πραγματώσει ορατά αυτό που κάθε χριστιανός εσωτερικεύει ως επιδίωξη: Να αντλεί ύπαρξη όχι από τη θνητή φύση, αλλά από την υπαρκτικά απεριόριστη σχέση. Να υπάρχει στο ποσοστό που παραιτείται από την ατομική αυθυπαρξία για χάρη της αγαπητικής κοινωνίας.

Ακόμα και στην πατρίδα ή στη συγγένεια επενδύουμε ατομοκεντρικές ψυχολογικές θωρακίσεις: την ανάγκη της σιγουριάς του οικείου και ασφαλούς απέναντι στο ανοίκειο και άγνωστο του θανάτου. Ο μοναχός «εξέρχεται εκ της γης του και της συγγένειάς του» αναζητώντας πατρίδα στο απόλυτο κενό κάθε ψυχολογικής-φυσικής παρηγοριάς. Εκεί που ή γίνεται σχέση η ίδια η ύπαρξη, ή η ατομικότητα συντρίβεται στον απελπισμό και μηδενίζεται.

Στην αγιορείτικη πολιτεία, ο επισκέπτης ψηλαφεί αυτή τη διαφορετική «πατρίδα» ανθρώπων ελευθέρων από τον πανικό του θανάτου. «Πατρίδα» του οικουμενικού και δίχως σύνορα τρόπου της ελευθερίας από τη φύση και την ψυχολογική ανάγκη. Εκεί, πραγματικά, «ούκ ένι Έλλην και Ιουδαίος, βάρβαρος, Σκύθης δούλος, ελεύθερος». Τους «πολίτες» αυτής της πολιτείας τους συνέχει μια καινούρια οικειότητα, ξεριζωμένη από την ενστικτώδη ανάγκη καταφυγής στη συλλογικότητα και φυτεμένη στην απλοχωριά της αυτοπαραίτησης και αυτοπροσφοράς.

Ως πολιτικό κατόρθωμα, η αγιορείτικη πολιτεία θεμελιώνει την κοσμοπολίτικη οικουμενικότητά της στις «συνταγματικές» προδιαγραφές της άσκησης: Η σκοπούμενη ελευθερία της αγαπητικής κοινωνίας δεν είναι ιδεαλιστική συναρπαγή σε ψυχολογικές ψευδαισθήσεις, αλλά πράξη καθημερινής άρνησης του «ιδίου θελήματος» και αντίστασης στις αναγκαιότητες της φύσης. Η αγιορείτικη ετερότητα παλεύει για την ελευθερία μέσα από την παραίτηση και την έμπρακτη απέκδυση των απαιτήσεων ελευθερίας, δηλαδή μέσα από το άθλημα της εκούσιας υπακοής. Δεν συμβιβάζεται με τη χρηστική ηθικοπλαστική «πειθαρχία» (κατάλληλη για τους νηπίους που φοβούνται την ενηλικίωση), αλλά θέλει κάθε στιγμή να βεβαιώνει την ελευθερία ως αυτοπαραίτηση. Γιατί, όπως συνόψισε καίρια ο Ντοστογιέφσκι, «η μόνη πραγματική ελευθερία είναι να ελευθερωθεί ο άνθρωπος από τον εαυτό του».

Ο ρεαλισμός της αγιορείτικης πείρας ξέρει καλά να αποκρυπτογραφεί τις καμουφλαρισμένες αντιστάσεις της φύσης στο ασκητικό άθλημα της αγαπητικής ελευθερίας. Την αποκρυπτογράφηση αυτή τη λένε στην αγιορείτικη γλώσσα: διάκριση: Να μπορεί ο μοναχός να ξεχωρίζει την υπακοή από την πειθαρχία, την άσκηση από τον αυτάρεσκο μαζοχισμό ή τον ηθικιστικό πρωταθλητισμό, τελικά τη φύση από τη χάρη, το ατομικό κατόρθωμα από το παρεχόμενο δώρημα.

«Την φύσιν εαυτού νικήσαι τινά των ουκ ενδεχομένων εστίν», βεβαίωνε ο οικουμενικός αθλητής της ερήμου Ιωάννης της Κλίμακος. Αποκλείεται με τις δυνάμεις σου, δίχως τη χάρη του Θεού να νικήσεις τη φύση σου. Η χάρη δεν προγραμματίζεται, γι' αυτό και ο αγιορείτικος ρεαλισμός επικεντρώνεται στην κάθαρση των κριτηρίων της διάκρισης, δεν εμπιστεύεται την αισιοδοξία για τη χαρισματική εξασφάλιση. Η οργάνωση του βίου, οι δομές, οι θεσμοί, οριοθετούν τις προϋποθέσεις ελευθερίας της άσκησης (την οικουμενικότητα του αθλήματος) από τις επιβουλές της φύσης: τις αποκλίσεις σε εθνοκεντρικές ή ηθικιστικές προτεραιότητες, σε φυλετισμούς ή ζηλωτισμούς.

Είναι συναρπαστικές για τον μελετητή οι πρακτικές εκφάνσεις και καταστατικές διατυπώσεις της άμυνας που προβάλλει το Όρος για την προάσπιση του οικουμενικού χαρακτήρα του. Πώς αντιστάθηκε στις αρχές του αιώνα για να μην μετατραπεί σε εθνικιστικό προτεκτοράτο της ρωσικής υπερδύναμης, σε «σλαβικό κράτος του Θεού».

Πόσο συνετά αρνήθηκε ή αρνείται και τον εθνικιστικό εναγκαλισμό του από το ελλαδικό κρατίδιο, τον επαρχιωτικό εξελλαδισμό του. Πώς αντι-

δρά στη μουσειακή και τουριστική του διεθνοποίηση. Πόσο διακριτικά εξισορροπεί σήμερα την μέσα στους κόλπους του, λαίλαπα του ζηλωτισμού που θέλει να μετατρέψει τη ζωτική οικουμενικότητα του Όρους σε υπερεθνική εισαγγελία αστυνόμευσης της πιστότητας των Ορθοδόξων, σε μια ιδεολογική, νομικίστικη «Ορθοδοξία».

Η αγιορείτικη πολιτεία είναι μάλλον το τελευταίο τοπικό έρεισμα και της ελληνικής οικουμενικότητας. Της ελληνικότητας που ζει ενεργητικά, δυναμικά και μεταμορφώνει την Ιστορία όταν υπερβαίνει τη φυλετική-εθνική της υπόσταση για να υπάρξει στις διαστάσεις τής πνευματικής της καθολικότητας. Η ορθόδοξη λατρεία, οι αποφάσεις των Συνόδων, η θεολογία των Πατέρων, η τέχνη των Εικόνων, είναι συγκεκριμένες φανερώσεις της ελληνικής καθολικότητας. Αλλά αυτή η ελληνικότητα ενδιαφέρει πανανθρώπινα, ακριβώς επειδή έχει σταυρικά αυθυπερβαθεί, έχει παραιτηθεί από κάθε εθνοφυλετική (ακόμα και γλωσσική) αποκλειστικότητα.

Ο τρόπος που οι Νεοέλληνες υποτάξαμε την οικουμενική δυναμική της ελληνικότητάς μας στον εθνικιστικό επαρχιωτισμό και στον μίζερο τοπικισμό, είναι από τα πιο εξωφρενικά ιστορικά παράδοξα που μπορεί να παραγάγει η αλλοτρίωση και παρακμή μιας κοινωνίας. Στην πολιτική πρακτική μας λογαριάζουμε την εκκλησιαστική Ορθοδοξία σαν «επικρατούσα θρησκεία» (τοπική έκφανση του θρησκευτικού «συναισθήματος») και το Άγιον Όρος σαν μουσειακό κατάλοιπο και αξιοθέατο, εξωτικό απολίθωμα του θρησκευτικού μας παρελθόντος. Ούτε υποψία για την ορθόδοξη και αγιορείτικη οικουμενικότητα, την πανανθρώπινη εμβέλεια και τη δυναμική παγκοσμιότητα της ελληνορθόδοξης πρότασης.

Ωστόσο, κάποια «μαγιά» σώζεται ακόμα στο Αγιονόρος: Σε μια ελάχιστη φλούδα γης, σπέρμα ακαταμάχητης βλαστικής δύναμης. ❑

Ι. Μονή Αγίου Παύλου, Ν.Δ. άποψη από τη θεματιά

ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ ΚΑΙ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΘΕΜΟΥ ΣΤΟΦΟΡΟΠΟΥΛΟΥ

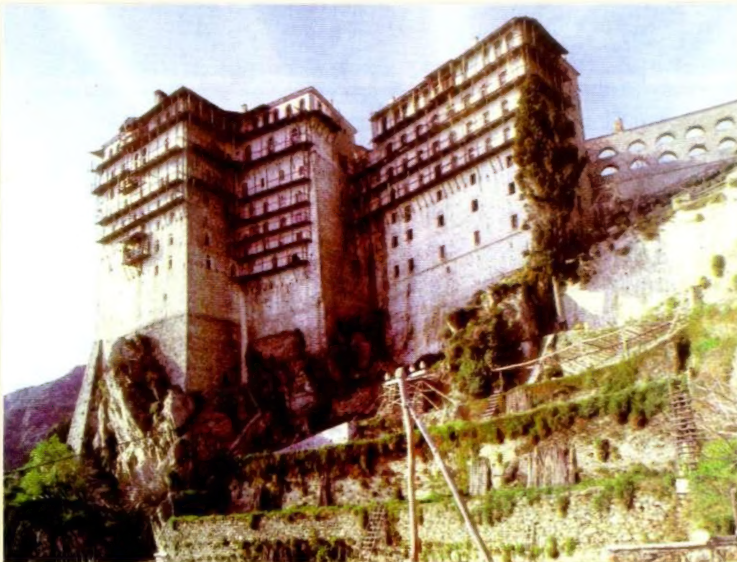
Το Άγιο Όρος βιώνει και συμβολίζει τα εκ διαμέτρου αντίθετα εκείνων που θέλουν οι ισχυρότερες διεθνώς δυνάμεις.

Στο κέντρο του μεταψυχροπολεμικού κόσμου βρίσκονται οι Ηνωμένες Πολιτείες -και γενικότερα η Δύση- που ακολουθούν ιμπεριαλιστική πολιτική συνισταμένη στην προσπάθεια αύξησης, σε βάρος των άλλων, της οικονομικής και πολιτικής ισχύος των Δυτικών. Οι οποίοι καλώς γνωρίζουν πρώτον ότι προϋπόθεση πραγμάτωσης αυτής της επιδίωξής τους είναι η απόλυτη επικράτηση συνθηκών που να τους παρέχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και δεύτερον ότι δεν υπάρχει αποτελεσματικότερος τρόπος για να συμβεί αυτό από την υπαγωγή της σκέψης των άλλων στη δική τους, μέσω της προπαγάνδας και της ενίσχυσης του μιμητισμού (πολιτιστικός ιμπεριαλισμός). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο κηρύσσουν και προβάλλουν, με τέτοια ζέση, τις αρχές του «νεοφιλελευθερισμού» και της «παγκοσμιοποίησης», τασσόμενοι σαφώς υπέρ της υλοφροσύνης και του ατομικού συμφέροντος, του εγωισμού και ανταγωνισμού, της συσσώρευσης ιδιωτικού πλούτου, της αυτονόμησης του χρηματιστικού τομέα, της μεγαλύτερης δυνατής προσωπικής οικονομικής εξασφάλισης.

Όλα, όμως, αυτά είναι απορριπτέα για το Χριστιανισμό και ιδίως για την Ορθοδοξία, λόγω των θεολογικών προϋποθέσεων της Ορθόδοξης ζωής και του Ορθοδόξου ασκητικού πνεύματος. Στον πυρήνα του πνεύματος αυτού βρίσκεται το Άγιον Όρος.

Δεν πρέπει, συνεπώς, να εκπλήσσει το γεγονός ότι η Δύση αισθάνεται για την Ορθοδοξία, τον ασκητισμό της και το Άγιον Όρος έντονη αντιπάθεια, η οποία, παρά τις υποκρισίες των κυβερνήσεων, εκφράζεται με τρόπους όπως οι δημοσιογραφικές επιθέσεις εναντίον του «ορθοδοξισμού» (κατά το δαιμονοποιηθέντα ισλαμισμό), οι προτάσεις για κατάργηση του αβάτου, κ.λ.π.

Για τους ίδιους λόγους, οι Δυτικοί δεν μπορεί παρά να απορρίπτουν και άλλα στοιχεία της παράδοσής μας (καίτοι επικαλούνται την κλασική Ελλάδα ως πηγή του πολιτισμού τους). Διότι, η νοοτροπία των ιμπεριαλιστών, την οποία θέλουν να διαδώσουν, συγκρούεται τόσο με όσα γράφουν οι μεγαλύτεροι διανοητές της αρχαιότητας, όσο και με το ελληνικό τοπίο, με το ύφος της λαϊκής μας τέχνης ή με εκείνο της ποίησής μας από τον Όμηρο μέχρι σήμερα. Με τη γενική, δηλαδή, προσέγγιση που συναντά την ιδεολογική ατμόσφαιρα των αγώνων της ελληνικής αριστεράς, όπως και θεμελιώδεις συνιστώσες κύριων φάσεων της σκέψης του Μαρξ: τις αφορώσες την απο-ανθρωποποιητική αλλοτρίωση που προκαλεί η ιδιωτική ιδιοκτησία και τον φετιχιστικό τρόπο με τον οποίο οι αστοί οικονομολόγοι αντιλαμβάνονται τη φύση των αψύχων αντικειμένων. ❑

Ι. Μονή Σιμωνόπετρας, "Ως βράχος επί βράχου...".

Είσοδος Ι. Μονής Βατοπαιδίου

"ΠΟΛΙΣ ΕΠΑΝΩ ΟΡΟΥΣ ΚΕΙΜΕΝΗ"

ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ*

Φίλος εκπαιδευτικός ανακοίνωσε κάποτε, με το ύφος περίπου που αναγγέλλουμε έναν αναπάντεχο πρόωρο θάνατο, την απόφαση μιας μαθήτριας του να γίνει μοναχή. Βέβαια, στη μοναστική παράδοση, η μοναχική κουρά μπορεί να θεωρηθεί ένα είδος θανάτου. Του θανάτου του αμαρτωλού εαυτού μας, όπου καθώς αντιστρέφεται η συνήθης λογική, ένας τέτοιος θάνατος θεωρείται η πύλη της όντως ζωής.

Η αντίδραση του εκπαιδευτικού απέναντι στην απόφαση της μαθήτριάς του συνοψίζει την πλέον διαδεδομένη στάση απέναντι στο μοναχισμό. Αν παραβλέψουμε τις εδραιωμένες προκαταλήψεις περί τεμπέληδων και χαραμοφάηδων καλογέρων που πιθανόν επιδίδονται και σε ποικίλα όργια (!), η κοινή γνώμη αντιλαμβάνεται τον μοναχισμό ως φυγή, στέρηση της χαράς της ζωής, αλλά και αποφυγή των προβλημάτων της. Έτσι, τοποθετείται στον αντίποδα της κοινωνικής ζωής και θεωρείται άσχετος με την σκληρή αντιμετώπιση των δυσκολιών της. Συνδέεται συνήθως με...ερωτικές απογοητεύσεις ή με συμπλέγματα ενός απόκοσμου ψυχισμού.

Πρέπει, όμως, να λάβουμε υπ' όψιν ότι ο μοναχισμός εκδηλώθηκε ως αίτημα καθαρότητος και όχι ως αίτημα φυγής. Και αυτό, εξηγεί το γεγονός ότι η σχέση μοναχικού και κοινωνικού βίου διαμορφώνεται διαμετρικά αντίθετα από την επικρατούσα στην κοινή γνώμη πεποίθηση. Δεν πρωτοτυπούμε, λοιπόν, αν επαναλάβουμε ότι το μοναστικό κοινόβιο υπήρξε κατά καιρούς πρότυπο κοινωνικής οργανώσεως.

Αν κάτι πρέπει εξαρχής να προσέξουμε σε τέτοιου είδους τοποθετήσεις είναι η τάση εξιδανικεύσεως κάποιων καταστάσεων ενός παρελθόντος που το αναζητούμε με νοσταλγία. Η προηγούμενη θεώρηση επομένως του μοναστικού κοινοβίου ως κοινωνικού προτύπου δεν πρέπει να συνδεθεί με την ιδέα ότι εδώ υπολαμβάνει η προώθηση κάποιου άλλου κοινωνικού, οικονομικού ή πολιτικού συστήματος. Η Εκκλησία –επομένως και ο μοναχισμός– ουδέποτε προέκρινε κάποιο πολιτικό ή κοινωνικό σύστημα. Λειτουργώντας συνεπώς ως πρότυπο δεν καταργεί διά νόμου την αμαρτία, η οποία είναι και η πηγή της κοινωνικής αδικίας. Αντιθέτως, ούτε η εκκλησιαστική ιστορία, ούτε, ειδικότερα, η ιστορία του μοναχισμού είναι απαλλαγμένη από τα συμπτώματα της αμαρτίας και της αδικίας. Απλώς, ο μοναχισμός ως πρότυπο αυθεντικού χριστιανικού βιώματος αποτελεί μέτρο, κριτήριο και οδηγό ώστε η κοινωνική αδικία και η αυθαιρεσία να μην λάβει θέση αρχής. Να μην γίνει αποδεκτή αξία, η οποία πρέπει αναπόφευκτα να ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Κάτι που σήμερα έχει ήδη συμβεί καθώς και γυμνασιόπαιδες ακόμη διατυμπανίζουν ότι «κανείς δεν πάει μπροστά με το σταυρό στο χέρι». Κι αυτή η ηθική αντιστροφή είναι αποδεκτή και ανεκτή ως αναγκαίο –ίσως και επιθυμητό– κακό.

Όσο λοιπόν μια τέτοιου είδους λειτουργία του μοναχισμού ανιχνεύεται στην κοινωνική παράδοση του Βυζαντίου ή των ελληνικών κοινοτήτων της Τουρκοκρατίας ή στην πολιτική και κοινωνική παράδοση άλλων ορθόδοξων λαών, αυτό καθόλου δεν σημαίνει ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις εξαφανίστηκε η αδικία, η εκμετάλλευση και η αυθαιρεσία της όποιας –μικρής ή μεγάλης– εξουσίας. Σημαίνει, όμως, ότι οι απηχήσεις, τουλάχιστον, των αρχών της συνοδικότητας, της κοινοκτημοσύνης, της αλληλεγγύης και της επιείκειας διαμορφώνουν μια άλλη μορφή κοινωνικής παράδοσης η οποία μάλιστα, όπου υπήρξε, δεν επέτρεψε μιαν άνετη πρόσληψη των αρχών του αστικού φιλελευθερισμού. Η συνοδικότητα –η κοινή σύναξη των ηγουμένων κάθε κοινότητας– διασφαλίζει από το μοναρχικό «αλάθητο» και την «δημοκρατική» ισοπεδωτική εξίσωση, η κοινοκτημοσύνη βιώνεται όχι ως δίκαιο μοίρασμα των υλικών αγαθών, αλλά ως απαλλαγή απ' αυτά ενώ η αλληλεγγύη και η επιείκεια καλλιεργούνται σε ένα πνεύμα αδελφότητας που δεν καταργεί τον δύσκολο αγώνα αλλά τον καθιστά υποφερτό και δεν εξουθενώνει τον άνθρωπο τη στιγμή της αδυναμίας του. Ως εκ τούτου, η ελευθερία των ατομικών δικαιωμάτων, η ιερότητα της ιδιοκτησίας και το πνεύμα του (ευγενούς ή μη) ανταγωνισμού, καθώς δεν βρήκαν πρόσφορο έδαφος σε χώρες με ορθόδοξο παρελθόν, αλλά εντούτοις μεταφυτεύθηκαν, οδήγησαν σε ποικίλες κοινωνικές τερατογενέσεις. Η εναντίωση επομένως σε αυτές τις φιλελεύθερες αρχές –στην δεξιά ή την αριστερή εκδοχή τους– είναι άτοπο να ερμηνεύεται μονομερώς ως αντιδραστική εκδήλωση ενός σκοταδιστικού πνεύματος.

Απεναντίας, η προσήλωση σε μια ζώσα γηγενή παράδοση ερμηνεύει αποτελεσματικότερα ορισμένες πλευρές του ελληνικού συντηρητισμού στη διάρκεια του 19ου αιώνα. Όταν ο Δ. Βερναδάκης καταγγέλλει «τους αφηρημένους κοινοβουλευτικούς τύπους του Συντάγματος» που είναι ρυθμισμένο «κατά τας αρχάς της εγκυκλοπαιδικής φιλοσοφίας και της θυγατρός αυτής, της γαλλικής επαναστάσεως»[1], αλλά και όταν ο Παπαδιαμάντης αναδεικνύει τον κοινοβουλευτικό παρασιτισμό και τις συνέπειες του πελατειακού εκλογικού συστήματος επιλέγοντας ως λύση έναν «ευσεβή βασιλέα, Χριστόν Κυρίου»[2], θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι ένας τέτοιος συντηρητισμός διαμορφώνεται πέραν των γνωστών οριοθετήσεων σε δεξιά ή αριστερά σχήματα και προϋποθέτουν μια πολιτική παράδοση διάφορη αυτής της δυτικού τύπου μοναρχίας ή δημοκρατίας. Χωρίς να είναι απαραίτητο να συμπεράνουμε ότι τέτοιες συντηρητικές τοποθετήσεις συνεπάγονται πολιτικές λύσεις που θα ήταν αρεστές σε μας σήμερα, πρέπει απλώς να τονίσουμε ότι η κριτική αυτή εις βάρος του αστικού κοινοβουλευτισμού απορρέει από το πνεύμα αυτής της κοινοτικής, κοινοβιακής και συνοδικής παραδόσεως το οποίο διαχέεται σε διαφόρου είδους θεσμικές αποκρυσταλλώσεις στη διάρκεια της ιστορίας.

Το Άγιον Όρος κατά συνέπεια δεν αποτελεί πηγή κάποιας «ορθόδοξης ιδεολογίας». Κάτι τέτοιο θα ήταν κατάφωρη διαστρέβλωση του πνεύματός του. Ωστόσο, ο κατά παράδοσιν βιωμένος τρόπος του μπορεί να συνοψιστεί σε τρείς θεμελιώδεις αρετές: την πίστη, την τάξη και την ελευ-

θέρια.

Η **πίστη**, η κοινή πίστη, αποτελεί ουσιωδώς συνεκτική δύναμη της κοινότητας, η οποία ανεξαρτήτως τού εάν βιώνεται με την ίδια ένταση από όλους, πάντως, διατηρεί άσβεστη τη θεώρηση της κοινωνίας ως αδελφότητας.

Η **τάξη**, παρά την συνήθη –κατά τους νεώτερους χρόνους– σύνδεσή της με τον αυταρχισμό και την αυθαιρεσία, πρέπει να νοηθεί με την κυριολεξία τής λέξεως στην ελληνική της σημασία, ως αρμονία και συνοχή, ως εξωτερικός κοινός τύπος που διασώζει την εσωτερική ουσία και στεριώνει τον άνθρωπο απέναντι στην φθορά και τις αλλοιώσεις του χρόνου.

Και τέλος, η **ελευθερία**, καθώς «όστις θέλει» ακολουθεί την ζωή του κοινοβίου, κατά παράδοξο τρόπο συνδέεται με την –φαινομενικώς– αντίθετη έννοια της υπακοής. Αν, λοιπόν, η ελευθερία διασώζει την ακεραιότητα και το αυτεξούσιον του προσώπου από κάθε εξωτερική (σωτηριώδη ή μη) επιβολή, η υπακοή διασώζει την επιλογή από την ατομική της αυτάρκεια.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, καθίσταται σαφές ότι οι ανιχνεύσεις παλαιόθεν «δημοκρατικών» στοιχείων στον τρόπο οργανώσεως των μοναστικών κοινοβίων και του Αγίου Όρους, ιδιαίτερα, θα πρέπει να αναζητηθούν πέραν των όρων της αστικής ή μαζικής δημοκρατίας. Η ελευθερία και το αυτεξούσιον διατηρούνται σε αρμονική συνύπαρξη με την ιεραρχία και τη διοίκηση των «αρίστων», όπου βέβαια οι «άριστοι» δεν είναι μέλη κάποιας κάστας ή ανώτερης τάξης, αλλά αναδεικνύονται από την κατορθωμένη προσωπική τους υπεροχή στον πνευματικό αγώνα ή την καταλληλότητά τους για τη διοίκηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η χρήση της μετοχής «ηγούμενος» και όχι του ουσιαστικού «ηγέτης» που φανερώνει ότι κάποιος μετέχει τού αξιώματος όσο καιρό είναι εντεταλμένος γι' αυτό και δεν είναι μια μόνιμη ιδιότητά του. Επίσης, το γεγονός ότι στην διάρκεια της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ουδέποτε ίσχυσαν θεσμοθετημένοι κληρονομικοί ή ταξικοί φραγμοί για την ανάδειξη κάποιου στον αυτοκρατορικό θρόνο. Εξάλλου μια ανάλογη ιεραρχική δομή συναντάμε και στις ελληνικές κοινότητες της Τουρκοκρατίας, όπου βέβαια εδώ η υπεροχή των αρίστων είναι μάλλον κοινωνική παρά πνευματική. Αυτού του είδους η «κοινοτική αριστοκρατία», όπως ακούραστα διατύπωνε ο Κ. Καραβίδας, κείται πέραν της δημοκρατίας και του κολεκτιβισμού[3]. Αν, όμως, όλα αυτά μπορούν να έχουν ενδεχομένως αποτέλεσμα στον τρόπο που διαρθρώνεται συνολικά μια κοινωνία, αυτό δεν εξαρτάται από την μηχανιστική μεταφορά ή αναβίωση θεσμών, αλλά προϋποθέτει **αναλογία** του πνεύματος βάσει του οποίου η κοινωνία αυτοπροσδιορίζεται.

Το ερώτημα, βέβαια, που είναι δύσκολο να απαντηθεί είναι κατά πόσον η κοινωνία αυτοπροσδιορίζεται ή αυτοθεσμίζεται βάσει πνευματικών προϋποθέσεων ή ευγενών ιδανικών παρά από αδήριτες οικονομικές ανάγκες, στυγνά συμφέροντα και ενστικτώδεις επιδιώξεις επιβολής και ισχύος. Όσο πάντως κι αν οι πεζές και υπόγειες επιδιώξεις καθιστούν συχνά τις πνευματικές αξίες εξωραϊστικά προσχήματα, ωστόσο η ενεργός παρουσία της πνευματικής ζωής και των πνευματικών ανθρώπων δεν παύει να εξευγενίζει την ιστορία, ώστε η φιλανθρωπία και η επιείκεια να εμποδίζουν να γίνεται αβίωτος ο κοινωνικός βίος. Το Άγιον Όρος παραμένει ζωντανό και ακτινοβολεί οικουμενικά, όχι γιατί δημιούργησε μια ιδανική κοινωνία, μια ουτοπία που θεσμοθετεί ολοκληρωτικά την ανθρώπινη ευτυχία, αλλά διότι διασώζει κατά τρόπο αυθεντικό –παρά τις ανθρώπινες αδυναμίες και τις προσωπικές ή ιστορικές πτώσεις– την ζωντάνια και την οικουμενικότητα της Ορθοδοξίας. Απ' αυτήν την άποψη το Άγιον Όρος, παρ' όλο που συγκεφαλαιώνει την ελληνορθόδοξη παράδοση, δεν πρέπει να θεωρηθεί ένα ακόμα «ελληνικό θαύμα». Ο «εθνοφυλετισμός» εξ άλλου – η προβολή δηλαδή του εθνικού στοιχείου εις βάρος της οικουμενικότητας– έχει καταγγελθεί ήδη διαρκούντος του 19ου αιώνος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Και στο Άγιον Όρος αυτή η συνύπαρξη των ορθοδόξων ανεξαρτήτως εθνικότητος είναι γεγονός παρ' όλο που συχνά και αυτό - όπως και όλη η Ορθοδοξία- επλήγη από τέτοιους «εθνοφυλετικούς» ανταγωνισμούς.

Το Άγιον Όρος δεν είναι αποτέλεσμα μιας ελληνικής ιδιοφυΐας. Είναι το δώρο προς την ελληνική ιδιαιτερότητα μιας υπέρτερης πνευματικής κατακτήσεως, της Ορθοδοξίας. Ως «πόλις επάνω όρους κειμένη» είναι λύχνος που φωτίζει την ελληνική γη, την Χερσόνησο του Αίμου, τα πέρατα της οικουμένης. Και, ενώ μας διδάσκει να αγαπάμε και το έθνος και την πατρίδα μας, και την φυλή και την κοινότητα, μας διδάσκει επίσης να είμαστε ανοιχτοί και φιλόξενοι, να αγαπάμε τους άλλους όπως αγαπάμε και

τον εαυτό μας. Αλλά μας διδάσκει κυρίως ότι ο άνθρωπος δεν σώζεται μέσα από γενικότητες. Μέσα από αφηρημένους τύπους ιδεολογιών. Και τέτοιοι μπορεί να γίνουν και η Ελλάδα και η Ορθοδοξία και το Όρος. Γι' αυτό και το Όρος γίνεται κάτι πολύ συγκεκριμένο: το περιβόλι της Παναγίας, ο κήπος δηλαδή που ανασταίνεται ο Χριστός –γυμνός όπως πάντα, χωρίς ποικίλες τοπικές φορεσιές. Αυτός είναι η καθημερινή του ανάσα.

Έτσι το Άγιον Όρος δεν οχυρώνεται πίσω από συλλογικά άλλοθι. Δεν βολεύεται με παντιέρες, ρητορείες, κακούς εχθρούς και επικάρπια κομποσκοίνια.

Σώζεται μέσα από την συνάντηση του με τον άλλον, τον πλησίον, που αποτελεί την ορατή πλευρά του Θεού. Και καταλαβαίνει την αγάπη όχι ως χαζοχαρούμενο συναίσθημα, αλλά ως έσχατη και ακραία μορφή κοινωνίας. Είναι ο τόπος όπου συντελείται μια διαρκής επανάσταση η μόνη εφικτή επανάσταση: αυτή που αποβλέπει στην ριζική εσωτερική αλλαγή, στην κατάλυση τού αυτονομημένου Εγώ.

Η μετάνοια είναι η όντως ριζοσπαστική κοινωνική πράξη.

Σημειώσεις

1. Δ. Βεναρδάκης, Λόγος Αυτοσχέδιος περί της καθ' ημάς εκκλησιαστικής μουσικής, Τεργέστη, 1876, σελ. 6.
2. Αλ. Παπαδιαμάντης, *Αι μου Γιωργη. Απαντα* (εκδ. Δόμος), τόμος Ε', σς 191-192. Βλ. επίσης, Γιάννη Σακελλιωνα, *"Σύγχρονες Πολιτικές Διαστάσεις, στο εργο του Αλ. Παπαδιαμαντη*, Θεσσαλονικη, 1978.
3. Βλ. Κ.Δ. Καραβιδα, *Το Προβλήμα της Αυτονομιας*, εκδ. Παπαζήση, Αθηνα, 1981.

****Ο Αγγ. Καλογερόπουλος είναι φιλόλογος.***

❑

Αποκαθήλωσις–Επιθανάτιος Θρήνος, 1312 μ.Χ.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΑΘΩΝΙΚΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

ΤΟΥ ΚΡΙΤΩΝΑ ΧΡΥΣΟΧΟΙΔΗ*

Η εμφάνιση τού οργανωμένου μοναχισμού στον Άθω δεν αποτελεί ένα ιστορικό συμβάν που συντελέσθηκε «εν αιθρία». Δεν είναι, δηλαδή, εκδήλωση της ευσέβειας των φιλομοναστικών αισθημάτων ενός βυζαντινού μονάρχη, του Νικηφόρου Φωκά. Ούτε πάλι είναι απλή απόρροια της φωτισμένης δραστηριότητας ενός προικισμένου μοναχού, του Αγίου Αθανασίου του Αθωνίτου, ο οποίος θέλησε να εισαγάγει μια νέα μορφή μοναστικής ασκήσεως, διαφορετική από την ως τότε κρατούσα στα μικρά και ταπεινά μονύδρια της Αθωνικής χερσονήσου. Το φαινόμενο, νομίζω ότι πρέπει να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα μιας ιστορικής συγκυρίας, οι διεργασίες της οποίας αρχίζουν τουλάχιστον έναν αιώνα πρωτύτερα και εγγράφεται στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένων λειτουργικών αναγκών, όχι μόνο πνευματικών αλλά και πολιτικών, πολιτισμικών, ακόμη και οικονομικών.

Με το τέλος της Εικονομαχίας και την αποκατάσταση της ιδεολογικής ενότητας, αρχίζει η σταδιακή ανασυγκρότηση του Βυζαντινού κράτους. Πολιτικοί και οικονομικοί θεσμοί παγιώνονται, νικηφόροι πόλεμοι σε Ανατολή και Δύση επαναφέρουν στην επικράτεια απωλεσθέντα εδάφη και λαοί ανοργάνωτοι στρέφονται προς την αυτοκρατορία, αναζητώντας θεσμούς κοινωνικού και πολιτικού βίου, η εκκλησία αναγεννημένη, παραζευγμένη στο άρμα της πολιτείας, καλείται να διαδραματίσει νέους ρόλους. Κατ' αρχάς οι βόρειοι γείτονες αποτελούν πεδίο ευαγγελισμού και πολιτισμικής επιρροής. Δυτικότερα, με αφορμή την αντικανονική ανάρρηση του Φωτίου στόν πατριαρχικό θρόνο, ο πάπας εγείρει αξιώσεις στο Ιλλυρικό, το οποίο επί Λέοντος Γ' του Ισαύρου είχε αποσπασθεί από τη δικαιοδοσία της εκκλησίας της Ρώμης και είχε υπαχθεί στον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Σλαβικά φύλα, τα οποία είχαν εγκατασταθεί σποραδικά στις δυτικές επαρχίες, κυρίως στην Ελλάδα, μετά τις βουλγαροσλαβικές επιδρομές, πρέπει να αφομοιωθούν αποτελεσματικά. Τη νέα ηγεμονική πολιτική τής εκκλησίας κατευθύνει τώρα ο φωτισμένος πατριάρχης Φώτιος και οι μοναχοί καλούνται να επιτελέσουν έργο με ευρύτερες προεκτάσεις. Για τον εκχριστιανισμό των βορείων γειτόνων θα επιλεγούν δύο αδελφοί μοναχοί. Οι Θεσσαλονικείς Κωνσταντίνος - Κύριλλος και ο Μεθόδιος. Ο δεύτερος, πρώην κρατικός αξιωματούχος (διοικητής Σκλαβηνίας) και σλαβομαθής, είχε ασκητεύσει προηγουμένως σε κάποιο μοναστήρι του Ολύμπου της Βιθυνίας. Από το 863 και για τρία χρόνια θα διδάξουν τον Χριστιανισμό στους Σλάβους της Μοραβίας, θα επινοήσουν το σλαβικό αλφάβητο και θα θέσουν τα θεμέλια της πνευματικής και κοινωνικής ανασυγκροτήσεως των σλαβικών λαών.

Η αφομοίωση των σλαβικών φύλων που είχαν εγκατασταθεί στα βυζαντινά εδάφη θα συντελεσθεί με τη συστηματική ιεραποστολική δραστηριότητα μοναχών.

Δεν είναι τυχαίο ότι οι αδερφοί Συμεών και Θεόδωρος, μετέπειτα ιδρυτές τού Μεγάλου Σπηλαίου στην Πελοπόννησο, εγκατέλειψαν την άσκηση τους στον Άθω και ανέλαβαν στα 867 αποστολικές περιοδείες στην Ελλάδα. Στο βίο τους εμφανίζονται ως διδάσκαλοι και απόστολοι που ευαγγελίζονται τον λαό, ενώ τούς αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός των «πολιούχων της Πανελλάδος».

Η παρουσία της βυζαντινής εκκλησίας στη Μακεδονία θα τονισθεί κατά τον 9ο αιώνα με την ίδρυση μεγάλων μοναστικών κέντρων στη Χαλκιδική. Ο όσιος Ευθύμιος από την Άγκυρα της Μικράς Ασίας, πρώην μοναχός στον Όλυμπο της Βιθυνίας, αφού ασκήτευσε για λίγο στον Άθω, ίδρυσε διαδοχικά μονή στα Βρασταμού και το 870/71 μεγάλο μοναστικό κέντρο στο χωριό Περιστεραί, γνωστό ως «Μεγάλο Μοναστήρι», αφιερωμένο στον Άγιο Ανδρέα. Το κτίσμα του, πολύ σύντομα, ευνοήθηκε από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες, ανακηρύχθηκε αυτοκρατορική μονή και απέκτησε μεγάλες γαίες, παροίκους και φορολογικά προνόμια. Την ίδια ευνοϊκή αντιμετώπιση από τους βασιλείς της Μακεδονικής δυναστείας είχε και η μονή που ίδρυσε, την ίδια περίπου εποχή και στην ίδια περιοχή της Χαλκιδικής, ο Ιωάννης ο Κολοβός.

Η δράση των μοναχών ιεραποστόλων ή αναχωρητών θα ενταθεί και θα κορυφωθεί κατά τον 10ο αιώνα. Δύο παραδείγματα είναι ιδιαίτερα ενδεικτικά.

Είναι γνωστή η σημασία του ιεραποστολικού έργου του Νίκωνος του Μετανοείτε. Ο μοναχός αυτός της μονής της Χρυσής Πέτρας στα σύνορα του Πόντου και της Παφλαγονίας, είναι παρών στην Κρήτη κατά την ανάκτησή της από τον Νικηφόρο Φωκά στα 961. Με το κήρυγμα του συμβάλλει στον επανευαγγελισμό των κατοίκων του νησιού και στην επιστροφή στη χριστιανική πίστη μετά από αιώνες αραβικής κατοχής, με άμεσο αποτέλεσμα τη στέρεη πρόσδεση του σπουδαιό-

τατου νησιού στον κορμό της αυτοκρατορίας. Αργότερα, και ως τα 997 που πεθαίνει, τον συναντούμε στη νότια Πελοπόννησο όπου κηρύττει αδιάλειπτα, ιδρύει ναούς και αναπτύσσει κοινωνική δράση. Λίγο βορειότερα, στη Στερεά Ελλάδα, η δράση του οσίου Λουκά του Στειριώτου σηματοδοτεί την παρουσία του βυζαντινού μοναχισμού στα δύσκολα χρόνια των βουλγαρικών επιδρομών στην περιοχή. Η έντονη δραστηριότητά του, που αποσκοπεί στη στήριξη των χριστιανικών πληθυσμών, εκτείνεται από τη νότια Στερεά Ελλάδα ως την Κόρινθο και θα ολοκληρωθεί με την ίδρυση μεγάλου μοναστηριού στο Στείρι.

Η συστηματική ιεραποστολική δραστηριότητα των μονών και η ίδρυση μονών πρέπει να συνδεθεί άμεσα με τις προσπάθειες της κεντρικής βυζαντινής διοικήσεως για ανασυγκρότηση και πολιτική και εκκλησιαστική αναδιοργάνωση της Βαλκανικής. Οι επιμέρους στόχοι τής πολιτικής αυτής είναι σαφείς. Όλες οι ενέργειες αποσκοπούν στην ενίσχυση της άμυνας των περιοχών που πλήττονται από τις σλαβικές επιδρομές ή υποφέρουν από τις επιθέσεις Σαρακηνών πειρατών· στην υποταγή των ημιανεξάρτητων «Σκλαβηνιών», δηλαδή σλαβικών θυλάκων που δημιουργούν προβλήματα στη διοίκηση, στην επέκταση της βυζαντινής επιρροής στους γύρω βαλκανικούς λαούς, στην εξουδετέρωση των προσπαθειών της εκκλησίας της Ρώμης να διεισδύσει σε ζωτικές για την αυτοκρατορία περιοχές. Έτσι, η επιστράτευση των πνευματικών δυνάμεων συμπαρατάσσεται με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, την αναδιοργάνωση της επαρχιακής διοικήσεως και την ανορθωτική οικονομική πολιτική.

Στην πνευματική αυτή επιστράτευση εγγράφεται και η ίδρυση του πρώτου μοναστηριού στο Άγιο Όρος, της μονής της Μεγίστης Λαύρας, στα 963. Ιδρυτής της υπήρξε ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, ένας ιδιαίτερα δραστήριος και προικισμένος μοναχός, μέλος της ανώτερης κοινωνίας των αυλικών της Κωνσταντινούπολης και προσωπικός φίλος του βυζαντινού αυτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά. Το γεγονός της εμφανίσεως ενός μεγάλου κοινοβίου δεν σημαίνει μόνο την απαρχή μιας νέας περιόδου στη βίωση του ασκητικού ιδεώδους στον Άθω, αλλά καθιστά τον ελλαδικό χώρο ευρύτερα, κέντρο πνευματικής εξορμήσεως προς τα Βαλκάνια και τη χριστιανική Ανατολή.

Ο Άγιος Αθανάσιος, ασφαλώς δεν έκτισε το μοναστήρι του σε έρημη χώρα. Εγκαταστάθηκε σε μια περιοχή στην οποία είχε ήδη δημιουργηθεί μια αναχωρητικής φύσεως μοναστική παράδοση. Οι πρώτες πληροφορίες, αν και όχι ιδιαίτερα συγκεκριμένες, για την παρουσία ασκητών, και μάλιστα επωνύμων όπως του οσίου Πέτρου του Αθωνίτου, ανάγονται στα τέλη του 8ου ή στις αρχές του 9ου αιώνα. Στις αρχές του 10ου αιώνα, παρά τη διασπορά τους σε όλη τη χερσόνησο, οι μοναχοί έχουν ήδη οργανώσει κάποιους θεσμούς κεντρικής διοικήσεως. Στα 908 μνημονεύεται για πρώτη φορά ο **πρώτος** τού Άθω, ο οποίος εδρεύει στις Καρυές, ο πνευματικός ηγήτορας δηλαδή, διαιτητής και εκπρόσωπος της κοινότητας προς τον κόσμο. Ο ερημικός, αναχωρητικός και ακτήμων βίος των αναχωρητών είναι ιδιαίτερα τραχύς και δύσκολος. Ζουν σε πρόχειρα καταλύματα και εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους, κυρίως με τα προϊόντα του δάσους.

Η άφιξη του Αθανασίου στον Άθω και η οικοδόμηση της Μεγίστης Λαύρας τάραξαν την ηρεμία των ταπεινών ερημιτών. Ο εσωτερικός οργανισμός της νέας μονής και οι πολλαπλές οικοδομικές και οικονομικές δραστηριότητες που ανέπτυξε φάνηκαν ως μεγάλη καινοτομία που εισαγόταν στο Άγιον Όρος. Είναι η πρώτη φορά που ιδρύεται εδώ μεγάλο κοινόβιο με συγκεντρωτικό εσωτερικό καθεστώς λειτουργίας. Κτίτωρ της μονής είναι ο ίδιος ο αυτοκράτορας, ενώ μετά το θάνατό του αυτή θα παραμείνει ελεύθερη, αυτοδέσποτη και αυτεξούσια. Γίνεται, δηλαδή, ανεξάρτητο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου υπό την αυτοκρατορική προστασία. Τη διοίκηση ασκεί αποκλειστικά ο ηγούμενος, ο οποίος πριν πεθάνει ορίζει το διάδοχό του, συνεπικουρούμενος από συμβούλιο έγκριτων μοναχών.

Για το χαρακτήρα του νέου αυτού τύπου μοναστηριακού ιδρύματος, το οποίο θα αποτελέσει και το μοντέλο των μονών που θα ιδρυθούν πολύ σύντομα στον Άθω, σημαντικότατο γεγονός αποτελεί η πολιτική του Αθανασίου για την ανάπτυξη της οικονομίας του μοναστηριού και την αξιοποίηση της γης. Ο καινοτόμος μοναχός, εκτός από το μεγάλο συγκρότημα που ανεγείρει, επιχειρεί εκχερσώσεις και καλλιέργεια χέρσων και άγονων γαιών μέσα στον Άθω και αξιοποιεί την περιουσία εγκαταλειμμένων μονυδρίων. Αναπτύσσει νέες τεχνικές στη γεωργία. Εισάγει στο Άγιο Όρος τα άγνωστα ως τότε ζευγάρια βοδιών και κατασκευάζει σύστημα υδρεύσεως. Χρησιμοποιεί σύγχρονη για την εποχή του τεχνολογία για την κίνηση των υδρομύλων και των μηχανημάτων παρασκευής του ψωμιού. Κατασκευάζει ή αγοράζει πλοία, κτίζει αποθήκες για τα εμπορεύματα και οίκημα για την παραμονή των ναυτών.

Συνοδεία κελλίου στις Καρυές με τους σεϊμένηδες (φύλακες) της Κοινότητας.

Η νέα μονή-πρότυπο εξελίσσεται ταχύτατα και σε κέντρο μεγάλης γεωργικής και βιοτεχνικής παραγωγής, χωρίς όμως να αλλοιωθούν οι αρχές του μοναστικού βίου. Οι προθέσεις τού ιδρυτού της, άλλωστε, δεν άφηναν περιθώρια για παρεκκλίσεις. Ο όσιος Αθανάσιος παρέμεινε ένας αυστηρός ασκητής, ο οποίος επέβαλε αυστηρούς κανόνες διαβιώσεως, απαιτώντας παράλληλα

συστηματική εργασία από τους μοναχούς του.

Το νέο καθεστώς του Αγίου Όρους αποτυπώνεται στο κείμενο του πρώτου Τυπικού του Αγίου Όρους που συντάχθηκε στα 972. Το πρωτότυπο του σπάνιου αυτού εγγράφου, το οποίο επονομάστηκε και Τράγος, γιατί γράφτηκε σε χονδρή περγαμηνή, υπογεγραμμένο ιδιοχείρως από τον αυτοκράτορα Ιωάννη Τζιμισκή, και χαρακτηρίζεται ως ο πρώτος καταστατικός χάρτης του Αγίου Όρους, σώζεται ως σήμερα και φυλάσσεται στην Ιερά Κοινότητα ως το πολυτιμότερο αρχειακό κειμήλιο του Αγίου Όρους.

Η ίδρυση της Λαύρας και η πολυσχιδής δράση του Αθανασίου έδωσαν την ώθηση για τη συγκρότηση και άλλων κοινοβίων από διάσημους άντρες, συνδεδεμένους άμεσα ή έμμεσα μαζί του. Το 979/80 Ίβηρες (Γεωργιανοί) ευγενείς που ανήκαν στη μεγάλη οικογένεια των Τορνικίων, εφοδιασμένοι με βασιλικά προνόμια και επιχορηγήσεις, ανεγείρουν τη μονή των Ιβήρων, ενώ λίγο αργότερα πλούσιοι μεγιστάνες από την Αδριανούπολη, προερχόμενοι ασφαλώς από μεγάλες οικογένειες γαιοκτημόνων, ιδρύουν τη μονή Βατοπεδίου.

Από τα τέλη του 10ου αιώνα η ίδρυση μοναστηριών θα λάβει εκπληκτικά ταχείς ρυθμούς. Γύρω στα 1000, στην Αθωνική χερσόνησο μαρτυρούνται περισσότερα από σαράντα ένα μοναστήρια. Μοναχοί αλλοεθνείς από διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας συρρέουν στο ονομαστό πλέον Όρος. Όσο ζούσε ακόμη ο όσιος Αθανάσιος εγκαταστάθηκαν οι πρώτοι Ιταλοί μοναχοί από το Amalfi, οι οποίοι λίγο αργότερα ίδρυσαν την μονή των Αμαλφηνών. Την ίδια περίπου εποχή μνημονεύονται οι μονές του Σικελού, του Παφλαγόνος, και του Χάλδου. Οι ονομασίες τους απηχούν ασφαλώς τον τόπο καταγωγής των κτιτόρων τους. Μονύδρια, τα οποία θα εξελιχθούν σε μεγάλες μονές που συνεχίζουν το βίο τους ως σήμερα, έχουν τις απαρχές τους στην ίδια περίοδο. Η μονή Ζωγράφου συγκροτήθηκε πριν το 980 από τον βυζαντινό ζωγράφο-αγιογράφο Γεώργιο. Στη δραστηριότητα του οσίου Παύλου του Ξηροποταμηνού ο οποίος πριν το 956 ίδρυσε τη μονή του Αγίου Νικηφόρου (σημερινή μονή Ξηροποτάμου), οφείλεται και η ίδρυση πριν το 980 της μονής Αγίου Παύλου (που αρχικά έφερε την ονομασία Ξηροποτάμου). Οι μονές Ξενοφώντος, Εσφιγμένου, και η πρώτη μονή Χειλανδαρίου κάνουν την εμφάνισή τους πριν τα τέλη του 10ου αι.

Ως τα τέλη του 12ου αιώνα, ο διορθόδοξος και οικουμενικός χαρακτήρας του αθωνικού μοναχισμού, που αντικατροπτίζει με ενάργεια την πολιτική «ανοικτών θυρών» της αυτοκρατορίας, είναι παγιωμένος. Πριν το 1142 θα ιδρυθεί μοναστήρι που θα μονάζουν Ρώσοι μοναχοί, το 1198 θα παραχωρηθεί στον Σέρβο μοναχο-βασιλέα Συμεών Νεμάνια και στον γυιό του άγιο Σάβα η ερειπωμένη μονή του Χειλανδαρίου, και αργότερα η μονή Ζωγράφου θα αποτελέσει το καθίδρυμα Βουλγάρων μοναχών.

Η ιστορική πορεία του Αθωνικού μοναχισμού στους επόμενους αιώνες ασφαλώς δικαίωσε τους οραματισμούς και τους σχεδιασμούς των εισηγητών του. Το Άγιον Όρος καθιερώθηκε ως μοναδικό σύμβολο της οικουμενικής Ορθοδοξίας.

** Ο Κ. Χρυσοχοΐδης είναι ιστορικός βυζαντινολόγος, διευθυντής στο Ινστ. Βυζαντινών Ερευνών στο Ε.Ι.Ε. Διευθύνει ένα πολυετές πρόγραμμα για την ιστορική αξιοποίηση των αρχείων του Αγ. Όρους.*

❑

ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

ΤΟΥ ΠΑΤ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΙΒΗΡΙΤΗ*

Ένας παλιός καραβοκύρης μου έλεγε: «Είχαμε τότε τα ιστιοφόρα. Και δεν φοβόμασταν την ανοιχτή θάλασσα, γιατί το πανί κρατούσε το καράβι και έπαιζε με το κύμα. Δυσκολία πολλή συναντούσαμε, όταν πλησιάζαμε στη στεριά. Και όταν πηγαίναμε τους υποψήφιους μοναχούς στο Όρος, ξέραμε ότι δεν θα τους ξαναπαίρναμε. Τους χάναμε, δεν ξανάβγαιναν έξω, όπως δεν γυρίζουν πίσω οι πεθαμένοι που τους πάνε στο κοιμητήριο».

Το Άγιον Όρος το χαρακτήρισε κοιμητήριο, τάφο, όπου μπαίνει κανείς και δεν βγαίνει έξω. Και είχε δίκιο. Μπορούμε να πούμε ότι το Άγιον Όρος είναι ένα κοιμητήριο νεκρών σπόρων, από όπου βλάστησε μια άλλη ζωή και ανθοφορία.

Το Άγιον Όρος είναι κάτι που σε συγκινεί βαθύτατα και σε ελκύει. Κάτι που έχει σχέση με έναν θάνατο και με μια ζωή. Ο υποψήφιος μοναχός έρχεται στο Άγιον Όρος. Μένει εν ελευθερία. Θέλει να δη ποιες αντιδράσεις δημιουργούνται μέσα του με το να περνά ο χρόνος του σ' αυτόν τον τόπο. Και οι αντιδράσεις είναι διάφορες, ποικίλλουν κατά πρόσωπα και κατά τις αναζητήσεις των.

Εάν η κλίσι σου είναι γι' αυτή τη ζωή, τη λογική, τον τόπο και το κλίμα, τότε μένεις. Γίνεται η κουρά σου. Οδηγείσαι από τον Γέροντα στο άγιο Θυσιαστήριο, όπου προσπίπτεις· όπου αφιερώνεις τη ζωή σου. Και το άγιο Θυσιαστήριο, η αγία Τράπεζα, είναι ο Τάφος ο πανάγιος του Χριστού, απ' όπου ανατέλλει ως Νυμφίος εκ παστάδος φωτεινής. Και αγαπάς ένα Τάφο. Και προσπίπτεις στον τάφο, επειδή αγαπάς τη ζωή.

Η πρώτη ευχή των παλαιών Αγιορειτών σε ένα νέο μοναχό είναι: καλή υπομονή. Αυτή η υπομονή, το να μένεις εκούσια υπό, είναι μια ευλογία που κρύβει μέσα της πολύ δυναμισμό, γιατί σε ωθεί προς το δρόμο της εκουσίου νεκρώσεως, της ταφής εις την γην την καλήν και αγαθήν, απ' όπου ελευθερώνεται, ενεργοποιείται κάποιος δυναμισμός κεκρυμμένος και συνεπτυγμένος μέσα σου, και βλαστάνει ο σπόρος της υπάρξεώς σου αποδίδων καρπόν εκατονταπλασίονα.

Και για να μη συμβή αυτό, θα πρέπη ο σπόρος της υπάρξεώς σου να είναι ζωντανός, να έχη το στοιχείο που μπορεί να αντέξη στη διαδικασία της ζωηφόρου νεκρώσεως. Και θα πρέπη να έλθη η ώρα σου, να ωριμάση ο σπόρος, να συνειδητοποιήση ο άνθρωπος ότι αυτή είναι η μόνη πορεία του, και δεν γίνεται διαφορετικά.

Και περνά ο χρόνος, για να έλθη η ώρα. Και η τελική ώρα είναι τόσο φρικτή, που θα θέλαμε πάση θυσία να την παρακάμψωμε, να την αποφύγωμε. Όμως, δεν γίνεται διαφορετικά, εάν δεν πιούμε το πικρό ποτήριο του θανάτου.

Η μελέτη του θανάτου είναι μελέτη ζωής. Αυτό που αναπόφευκτα βλέπουμε μπροστά μας να πλησιάζη, είναι ο θάνατος. Αυτό που υπάρχει μέσα μας, είναι η δίψα της αιώνιας ζωής.

Και επειδή αγάπησες τον δρόμο αυτό της μοναχικής ζωής και ασκήσεως, προχωρείς. Αρχίζεις να θάπτεσαι, να ζης τη νέκρωσι, και να τρέφεσαι από ζωή ανώλεθρο, από χαρά που δεν παρέρχεται.

Όταν βαπτίζεται εν τω θανάτω του Ιησού, ενδύεσαι τον Χριστό, και παίρνεις όνομα. Όταν γίνεσαι μοναχός, λαμβάνεις δεύτερο βάπτισμα, και παίρνεις νέο όνομα.

Η ακολουθία της κουράς σου λέει όλη την αλήθεια για τη ζωή της ασκήσεως που σε περιμένει. Σου μιλά για την άφατη χαρά και αγαλλίαση που θα φθάσης, αφού περάσεις ατελείωτα βάσανα και απρόσμενους πειρασμούς. Σου περιγράφει ξεκάθαρα «πάντα τα λυπηρά και επίπονα της χαροποιού κατά Θεόν ζωής» Εντέλει, όλα οδηγούν σε μια διαδικασία, όπου απειλείται το παν, σε μια κρίσι, που ξεπερνά συχνά τη λογική και την αντοχή σου.

Εκείνη την ώρα της έσχατης απορίας και εγκαταλείψεως, αν συνειδητά πης, με όλη σου την ύπαρξι: «Ας γίνη το θέλημά Σου, Θεέ μου, ό,τι κι αν μου στοιχίση» τότε αλλάζεις όλος. Ενδύεσαι τον Χριστό. Αλλάζει όνομα ο τόπος. Γίνεσαι άλλος.

«Οι δε υπομένοντες τον Θεόν αλλάξουσιν ισχύν, πτεροφυήσουσιν ως αετοί, δραμούνται και ου κοπιάσουσιν» (Ησ.40,31). Τότε ζης τις συνέπειες της ευχής: Καλή υπομονή.

Νοιώθεις ότι έζησες μια ζωή, για να φτάσης σ' εκείνη τη στιγμή και σ' εκείνο τον τόπο. Αυτή η στιγμή είναι αστραπή και αιωνιότης.

Τότε δεν έχεις καμιά απορία. Δεν αναπολείς τίποτε, ούτε προσδοκάς. Η θεία επίσκεψι δια μιάς εξαφάνισε τον χωρισμό σε παρελθόν και μέλλον, κάνοντας τα πάντα ένα παρόν πλησμονής.

Ακινητείς. Μένεις ενεός. Γεμάτος έκπληξι. Με ανοικτές τις αισθήσεις. Με το να είσαι όλος μια αίσθησι.

Αξιολογείς τα πάντα διαφορετικά. Βρίσκεις τον πλούτο, τη δόξα και τον παράδεισο εκεί όπου άλλοι βλέπουν τη συμφορά που πρέπει να αποφύγουν.

«Βασιλεύς της Δόξης» γνωρίζεται ο Χριστός πάνω στον Σταυρό και απλωμένος ύπτιος νεκρός στον επιτάφιο θρήνο.

Από τότε ευφραίνεσαι περιφρονούμενος. Χαίρεσαι υποτιμώμενος. Και βοηθείσαι διαγραφόμενος.

Γράφεται στις πλάκες της καρδιάς σου ένας νέος νόμος, όπως γράφτηκε στις πέτρινες πλάκες στο όρος Σινά. Η νέα νομοθεσία, της αγάπης, που τη δέχτηκες προσωπικά, σε σφράγισε, ως σφραγίς δωρεάς Πνεύματος Αγίου. Φέρεις επάνω σου το μοναχικό σχήμα που είναι σταυρός, με την ομολογία της νίκης: Ι(ησού)Σ Χ(ριστό)Σ ΝΙΚΑ. Φ(ως) Χ(ριστού) Φ(αίνει) Π(άσι). Τ(όπος) Κ(ρανίου) Π(αράδεισος) Γ(έγονε).

Έκτοτε κυκλοφορείς διαφορετικά. Κουβαλάς την εμπειρία αυτή ως αιμορραγία. Κουβαλάς τη θανή, που σε φέρνει στη Ζωή. Δεν βγαίνεις έξω από τον τάφο. Τρέφεσαι απ' αυτόν, όπως το φυτό τρέφεται από τις ρίζες του μέσα στη γη. Από αυτή την εμπειρία αρθρώνεται ο λόγος σου, διαμορφώνεται ο χώρος σου. Είναι όλα φανέρωσι αυτής της νεκραναστάσεως. Είναι όλα ντυμένα με σεμνότητα κατανύξεως και πηγαίο δυναμισμό αιωνίου ζωής.

Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, γνήσιος Αγιορείτης, το λέει ξεκάθαρα, ότι το βάθρο όπου πατά δεν είναι, όπως πολλοί νομίζουν, σκαμνί ή θρόνος, αλλά είναι ο τάφος του απ' όπου μιλά ο νεκρός εαυτός του.

Όταν ο Αβραάμ βγάζη μαχαίρι, για να θυσιάση το παιδί του Ισαάκ, δηλαδή να σκοτώση τη ζωή και την ελπίδα τους, επειδή το ζητά ο Θεός, εκείνη τη στιγμή παρουσιάζεται άγγελος εξ ουρανού, που τον σταματά.

Η θυσία του Αβραάμ ήδη τέλειωσε. Η ζωή του άλλαξε. Το όνομα του τόπου άλλαξε. Έγινε «Κύριος είδεν». Για να πουν αργότερα: «εν τω όρει Κύριος ώφθη» (Γεν. 22, 14). Γίνεται ο πατέρας της πίστεως, ο πατέρας πλήθους πιστών.

Όποιος ζη κοντά στον άνθρωπο αυτό και στον τόπο αυτό, όπου ο Κύριος ώφθη, παίρνει άλλη αγωγή. Του επιβάλλεται άλλη συμπεριφορά.

Δεν μπορείς να αυθαδιάζης σ' αυτόν τον τόπο. Δεν μπορείς να αυτοσχεδιάζης, να κάνης ό,τι σου κατέβη.

Παραδίδεσαι στο λόγο και στην ακτινοβολία την ειδική του τόπου της θυσίας και της διαμορφώσεως, που υπέστη και υφίσταται διαρκώς με την πνευματική αυτή εμπειρία και το γεγονός που συνέβη.

Με τη σταυρική θυσία του Κυρίου «πας τόπος γέγονε θυσιαστήριον», κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο.

Και τα μοναστήρια του Αγίου Όρους είναι σταυροπηγιακά. Έχει μπη ο σταυρός στα θεμέλια των Μονών. Έχει μπη ο σταυρός στην καρδιά των κτιτόρων. Ε-

χουν οι ίδιοι σταυρωθή από αγάπη, για να αντιμετωπίσουν τους χίλιους πειρασμούς του εχθρού.

Τα πόσα τράβηξαν οι άγιοι Κτίτορες για να κτίσουν τα μοναστήρια, για να διοργανώσουν τις αδελφότητες, το περιγράφει ο βίος τους. Αλλά τα απερίγραπτα βάσανα και τις ανείπωτες ουράνιες χαρές που δοκίμασαν οι άγιες ψυχές τους, μόνον εκείνοι τα ξέρουν. Και είναι απ'εκείνα τα άρρητα, τα ουκ εξόν ανθρώπω λαλήσαι.

Ότι όμως είναι αληθινοί, γνήσιοι, άγιοι, φαίνεται από το πώς διαμόρφωσαν και διαμορφώνουν όλο τον χώρο του Άθω και όλο τον χρόνο. Φαίνεται από το ότι έκαμαν το Όρος Άγιο και θεοβάδιστο.

Είναι διαποτισμένος ο χώρος και ο χρόνος με δέος συντριβής. Οσιότης αγιότητος, συντροφιά κεκοιμημένων, θέρμη παρουσίας, ομορφιά που ξεπερνά τον θάνατο, είναι κάποια γνωρίσματα του Όρους.

Τα μεγάλα, αληθινά και αείζωα έρχονται μόνα τους. Γίνονται ακόπως. Δωρίζονται άνωθεν σ'αυτούς που πρόσφεραν άνευ όρων τον εαυτό τους στον Θεό. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι τα έργα τους είναι γεννηθέντα διά χάριτος Θεού, και ου ποιηθέντα διά θελήματος ανθρώπων. Έτσι μπορούμε να μιλάμε για κτίρια θεότευκτα και εικόνες αχειροποίητες.

Και στον άγιο τούτο χώρο έμαθε ο μοναχός να μη χάνη τον χρόνο του με το να κάνη το θέλημά του, αλλά να είναι αργόσχολος -κατά το «σχολάσατε και γνώτε», για να βρίσκεται σε συνεχή ετοιμότητα και εγρήγορσι. Να ακούη και να βλέπη τι θέλει ο Θεός και να το κάνη αμέσως.

Βιάζεται αβιάστως. Τα αφήνει όλα ελεύθερα σ'Αυτόν. Αναπνέει την ευχή συνειδητά και στη συνέχεια ασυναίσθητα.

Έτσι ο χρόνος του γίνεται θεία Λειτουργία. Και βλέπει όλη την κτίσι έσωθεν φωτισμένη και μεταμορφωμένη, όπως παριστάνεται στις άγιες εικόνες και όπως θα είναι -και ήδη άρχισε- στην καινή κτίσι τότε που καινούς ουρανούς και καινήν γην κατά το επάγγελμα αυτού προσδοκώμεν.

Όλη η κτίσι και τα χρώματα της φύσεως αλλοιώνονται θείως, ενδυόμενα μαρμαρυγή λειτουργικής κατανύξεως.

Τα κτίρια γίνονται ανάλαφρα, ανασαίνουν και μιλούν. Οι λίθοι εν σιγή κράζουν.

Και για να ακούσης τη φωνή των κτισμάτων, τη φωνή του σαρκωθέντος Λόγου, θα πρέπη να είσαι συντετριμμένος και νεκρός κατά το θέλημά σου.

«Έρχεται ώρα, και νυν εστιν, ότε οι νεκροί ακούσονται της φωνής του Υιού του Θεού, και οι ακούσαντες ζήσονται»(Ιω. 5,25).

Αν ακούσης τη φωνή της σαρκωθείσης Αληθείας· της αλήθειας που σαρκούται στο πώς διοργανώνεται ο χώρος και ο χρόνος στο Άγιον Όρος, παίρνεις ζωή. Το ήθος των κτισμάτων, ο ρυθμός του μέλους, το διακριτικό του προγράμματος, φανερώνουν μιαν αλήθεια που δεν διδάσκεται με τρόπο εξωτερικό, γιατί είναι μέθεξι ζωής, που από γενιά σε γενιά μεταφέρεται ως μυστήριο συνεχείας και κυκλοφορία αίματος στο ένα σώμα που οι πολλοί εσμέν, ζώντες και κεκοιμημένοι.

Αν δεν ζης μέσα στην αγάπη, που είναι αιωνιότης· αν πέσης στην παγίδα να θεωρής σπουδαία τα ασήμαντα· να επιδιώκης θέσεις, δόξα και πλούτο, που παρέρχονται και σβήνουν, τότε από τώρα προγεύεσαι το άχαρο τέλος στο οποίο ο χρόνος αδυσώπητα σε οδηγεί.

Αντίθετα, μέσα στο κλίμα της θείας αγάπης ο χρόνος δεν καταλύει τη ζωή, αλλά κατατρώγει τη φθορά, και αποκαλύπτει το φως της αφθαρσίας. Όσο περνά ο καιρός, ο άνθρωπος που έμαθε να ζη με το να προσφέρεται στο Θεό, ηρεμεί, γαληνεύει, δυναμώνει, ξανανιώνει. Δεν τελειώνει η ημέρα, δεν νυκτώνει, αλλά ξημερώνει. Και πιστεύει, ζη και νοιώθει ότι με τον θάνατο θα αυγάση το ανέσπερο φως πληρέστερα. Και όταν αισθητά θα έχη χάσει το φως του κόσμου, θα έχουν ακινητοποιηθή τα μέλη του τα επί της γης, τότε, ως νεκρό και αναίσθητο σώμα, άλλοι θα πάρουν τον εαυτό του και θα τον εναποθέσουν στα σπλάχνα της γης. Τότε και εξωτερικά θα φαίνεται από όλους, και θα βιούται και απ'αυτόν, η πλήρης παράδοσι του εαυτού του στη θεία βουλή, για να ενεργήση αυτή όπως θέλει. Και επειδή γνώρισε στο χρόνο της ζωής του τη θεία ευσπλαχνία· και επειδή ένοιωσε και έζησε και στη θνητή σάρκα του τη θεία αγαλλίασι, ως δωρεά που δεν την άξιζε, είναι σίγουρος (και αυτή η σιγουριά είναι σώμα της υπάρξεώς του) ότι και τώρα -περισσότερον και εκτυπώτερον- η άκτιστη χάρι και θεία στοργή θα φωτίζη και θα πλάθη τον εαυτό του (τον άξιο καταδίκης διά τα έργα του και όμως αντικείμενο της αγάπης του Θεού διά την ευσπλαχνία Του).

Αυτοί που έτσι έζησαν, έτσι τάφηκαν στο Άγιον Όρος, είναι πολλοί, άγνωστοι, ανώνυμοι. Και από τους τάφους των, τους τόπους όπου έζησαν, τα βουνά που ανίκρυσαν, τα μονοπάτια που εβάδισαν, τους ναούς όπου λειτουργήθηκαν, τα κελλιά όπου αγωνίσθηκαν και δέχτηκαν θείες επισκέψεις... από όλα αυτά αναδύεται ανερμήνευτη ευωδία και θέρμη παρουσίας που σου κάνει συντροφιά.

Η Ανάστασις (1312), τοιχογραφία, Ι. μονή Βατοπαιδίου.

Όταν δεχτείς τη χάρι όταν πάντα ο εντός σου λένε: δόξα τω Θεώ· τότε αυτήν την ευφροσύνη και αγαλλίαση της ζωής ως αγαλλίαση και ευφροσύνη που ακτινοβολείται σε όλους. Τότε είσαι ικανός και την ευλογία, τον πόνο και τα πνευματικά χαρίσματα όλων των άλλων –ασχέτως που και πότε έζησαν ή ζουν– να τα δέχεσαι και να τα ζης ως πλούτο δικό σου, ο οποίος σου προσφέρεται δωρεάν.

Ζης με αυτούς που δεν είδες και δεν θα δης· μ'αυτούς που έζησαν πριν από αιώνες. Και είναι πιο κοντά σου οι μακρινοί, αλλά αληθινοί, που βρήκαν παράκλησι μέσα στον πόνο και στη συμφορά· γιατί δεν πλήγωσαν ψυχή.

Το πόσο είναι κοντά ή μακριά σου οι άνθρωποι δεν εξαρτάται από τη γεωγραφική ή χρονική απόστασι που σε χωρίζει απ'αυτούς, αλλά από το πόση υγεία πνευματική έχεις, πόσο υπάρχεις στον χώρο της αγάπης και της ευαισθησίας για τα αληθινά και μένοντα, που όλοι προσδοκούν.

Όλη η δημιουργία, ο χώρος και ο χρόνος, έχουν αξία, επειδή είναι φανέρωσι της αγάπης του Θεού.

Η αγάπη κάνει το χώρο παράδεισο, και στο χρόνο φέρνει το άχρονο και αιώνιο:

Κοντά στον ταπεινό και άνθρωπο της αγάπης ανοίγει η καρδιά σου. Βρίσκεις ευρυχωρία. Γίνεσαι μικρό παιδί. Κινείσαι άνετα. Δεν θέλεις να τον εγκαταλείψης. Ο χρόνος περνά κοντά του άγια και γόνιμα.

Αντίθετα κοντά στον φίλαυτο, που ζηλεύει και μνησικακεί, δεν μπορείς να μείνης. Δεν βρίσκεις χώρο. Σφίγγεται η καρδιά σου. Δυσφορείς. Και απωθείσαι.

Αν δεν αγαπάς, στενεύει ο χώρος σου και λιγοστεύει ο χρόνος σου.

Αν δουλεύης φίλαυτα μόνο για τον εαυτό σου, σαν τον άφρονα πλούσιο του Ευαγγελίου, ξεχνώντας τον άλλο· ο χρόνος σου τελειώνει αμέσως. Η μέρα σου γίνεται νύχτα. Και ακούς τη φωνή: «ταύτη τη νυκτί την ψυχήν σου απαιτούσιν από σου* α δε ητοίμασας τίνι έσται»:

Εκείνος όμως που αγαπά, δουλεύει και ζη για τον άλλο, όταν έλθη η ώρα η τελική, και του γίνει η ίδια ερώτησι: αυτά που ετοίμασες σε ποιον μένουν; Η απάντησι είναι έτοιμη: Όλα ανήκουν στον αληθινό και ακριβό εαυτό μου, που είναι όλοι οι άλλοι.

Όταν δώσης χώρο στον άλλο με τη συμπεριφορά σου, δίδεις χώρο στον εαυτό σου. Όταν διώχνης, αντιπαθής η μισής τον άλλο, μισείς τον εαυτό σου. Και εάν τώρα δεν το καταλαβαίνης, θα έλθη καιρός που θα το καταλάβης.

Οι άγιοι, οι αληθινοί, έχοντας τον πλούτο της χρηστότητος, συνάγουν όλους από αγάπη, και τους αφήνουν ελεύθερους να πορευθούν εν παντί καιρώ και τόπω κατά τη θέλησι του Κυρίου.

Έτσι η Εκκλησία είναι παντού και πάντοτε η Χώρα του Αχώρητου, όπου μπορεί να ζήση ο άνθρωπος· είναι συναγωγή και αποστολή:

Διά της ευχαριστιακής συνάξεως μας βοηθεί να ζήσωμε το ότι εν σώμα και εν πνεύμα εσμέν οι πολλοί. Και διά της αποστολής των Αποστόλων φέρει το Ευαγγέλιο της χαράς και της Αναστάσεως πάση τη κτίσει.

Όταν πορεύεσαι απεσταλμένος εκ Θεού –όχι από τον λογισμό σου– απολαμβάνεις την ησυχία της ερήμου. Κι όταν ησυχάζης στην πανέρημο, ευδοκία Θεού, πορεύεσαι πανταχού βοηθών και βοηθούμενος. Οι πορευόμενοι μένουν ακίνητοι στον ένα τόπο, που είναι το θέλημα του Θεού. Και οι ησυχάζοντες εν Θεώ βρίσκονται παντού θεία χάριτι.

Αν σηκώση ο καθένας μας με καρτερία τον σταυρό που του δόθηκε κάπου κάποτε να σηκώση, δι' αυτού θα έλθη χαρά ανείπωτη σ'όλη μας την ύπαρξι, και δι' αυτής σε όλο τον κόσμο αιωνίως.

Ο πατήρ Βασίλειος Ιβηρίτης (Γοντικάκης) είναι ηγούμενος της μονής Ιβήρων

❑

Λεπτομέρεια από το Νέβηκα της μονής

ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ, ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ι. ΖΙΑΚΑ

Οι πολιτισμοί θεμελιώνονται στον ειδικό τρόπο που νοηματοδοτούν τη σχέση ανθρώπου - Θεού. Σε εποχές όπου ο τύπος ανθρώπου που κατασκευάζουν δεν μπορεί να αναπαραχθεί εύκολα ή αποσυντίθεται, ανακύπτει, ως κεντρικό αίτημα και αναζήτηση, η αναθεμελίωση του πολιτισμού, η ανανοηματοδότηση της πρωταρχικής υποκειμενοποιητικής σχέσης. Είναι η εποχή του φονταμενταλισμού και του μυστικισμού. Μεγάλες προσδοκίες επενδύονται τότε στη μυστικιστική ενόραση και στις πρακτικές της.

Διεθνές και δεσπόζον σήμερα φαινόμενο είναι ο φονταμενταλισμός και η λεγόμενη "νέα θρησκευτική συνείδηση", στο πλαίσιο της οποίας ο μυστικισμός κατέχει την πρωτοκαθεδρία, εξισούμενος με την "ουσία" της θρησκείας. Είναι ένα φαινόμενο που φανερώνει ότι η κρίση του δυτικού πολιτισμού, του πολιτισμού της νεωτερικότητας, είναι πλέον κρίση θεμελιακή.

Ο Ελληνισμός μετέχει στο φαινόμενο με την αναβίωση του ελληνορθόδοξου μυστικισμού και με τη μεγάλη ακτινοβολία που έχει αποκτήσει το Άγιο Όρος, ως το μόνο ενεργό "μυστικιστικό ηφαίστειο" στον ευρωπαϊκό χώρο. Συγχρόνως, ο Ελληνισμός βρίσκεται σ' ένα επικίνδυνο μεταίχμιο μεγάλων αλλαγών, όπου καλείται να σπάσει τους νάρθηκες του ελλαδισμού[1] και να ξαναβρεί την οικουμενική του διάσταση. Στις συνθήκες αυτές, η συζήτηση για τη σημασία, το ρόλο και την ενδεχόμενη προσφορά του ελληνορθόδοξου μυστικισμού, βρίσκεται εδώ και καιρό στην ημερήσια διάταξη. Το θέμα είναι, με άλλη διατύπωση, η πιθανή μετανεωτερική αξία του μηνύματος που κομίζει στον κόσμο το Άγιο Όρος.

Σχέση Έθνους-Οικουμένης

Το Άγιο Όρος είναι πολιτεία οικουμενική, επί ελληνικού εδάφους. Αντιπροσωπεύονται σ' αυτό όλα σχεδόν τα έθνη της λεγόμενης "βυζαντινής" ελληνικής Οικουμένης. Ενσαρκώνει την οικουμενική διάσταση του Ελληνισμού, σε άκρα αντίθεση με το κράτος της ελλαδιστικής "Ψωροκώσταινας".

Όμως, η σχέση Έθνους και Οικουμένης είναι άγνωστη στη σύγχρονη "προοδευτική" και "συντηρητική" διανόησή μας. Γι' αυτό, πριν μιλήσουμε για το θέμα, πρέπει να δώσουμε το σχετικό αλφάβητο.

Το Έθνος είναι μετοχή στον Κοινό Λόγο μιας καθορισμένης ιστορικής Οικουμένης. Ενός οικουμενικού πολιτισμού. Τα σημερινά έθνη, δηλαδή τα νεωτερικά έθνη, είναι τρόποι ύπαρξης της Νεωτερικότητας. Μετέχουν στον επικρατούντα σήμερα νεωτερικό πολιτισμό με τον ιδιαίτερο δικό τους τρόπο -τη λεγόμενη "εθνική ταυτότητα". Έθνη υπήρχαν και πριν την εμφάνιση του καπιταλισμού. Ήταν τα έθνη της προνεωτερικής εποχής. Μετείχαν κι αυτά σε αντίστοιχες μορφές Οικουμένης: την Ορθόδοξη (Έλληνες, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρώσοι, Γεωργιανοί κ.ά.), την Καθολική-παπική, την Ισλαμική κ.λπ. Μετοχή στη νεωτερικότητα σημαίνει ότι σε όλα τα σύγχρονα έθνη η νεωτερική παράδοση είναι κυρίαρχη. Δηλαδή: ελέγχει την παιδεία. Τα πρότυπά της είναι κυρίαρχα. Καθορίζει αυτή, περισσότερο από κάθε άλλη, την ιεράρχηση των αναγκών. Είναι ο κοινός πολιτισμικός παρονομαστής, ανάμεσα στην Αμερική π.χ. και στην Ελλάδα, την Τουρκία, την Κίνα ή το Μπουρούντι...

Η οικουμενικότητα είναι πάντοτε σχετική. Η νεωτερική οικουμενικότητα έχει σήμερα πλανητική διάσταση. Καμιά προηγούμενη δεν την είχε. Όλες τους εκτείνονταν σε μέρος μόνο του πλανήτη. Ποτέ στο σύνολό του. Αυτή είναι μια καθοριστική διαφορά της σημερινής Οικουμένης από τις παλιότερες. Αλλά η σχετικότητα δεν είναι μόνο γεωγραφική. Είναι ήδη φανερό ότι τα νεωτερικά οικουμενικά πρότυπα δεν έχουν την καθολικότητα, την πραγματική οικουμενικότητα, που νόμιζαν οι διαφωτιστές. Δεν είναι για όλους, αλλά μόνο για τους λίγους. Στη γενίκευσή τους είναι οφθαλμοφανώς ασυμβίβαστα με την επιβίωση της ζωής στον πλανήτη. Ανάλογα ελλείμματα οικουμενικότητας, σε άλλη κλίμακα βέβαια, είχαν και οι προνεωτερικές μορφές Οικουμένης.

Οι διαφορετικές μορφές Οικουμένης παραπέμπουν σε διαφορετικούς τύπους εθνών. Τα νεωτερικά έθνη είναι τύπος εθνών διαφορετικός από τα προνεωτερικά. Οι ιστορικοί τύποι ζουν σωρευτικά στο σημερινό έθνος. Το έθνος υφίσταται έτσι ως σχηματισμός παραδόσεων. Ως ταυτόχρονη μετοχή σε διαφορετικές μορφές Οικουμένης, οι οποίες υφίστανται, ως δρώσες παραδόσεις, σε καθορισμένες σχέσεις μεταξύ τους. Κυρίαρχη παράδοση, κεντρική παράδοση, περιφερειακές παραδόσεις. Κυρίαρχη είναι σήμερα η νεωτερική. Κεντρική είναι, στα παλιά έθνη, όπως το ελληνικό, το κινεζικό κ.ά. η ιστορικότερη από τις προνεωτερικές παραδόσεις. Κεντρική σε μας είναι η Ορθοδοξία, αν μιλάμε για το θρησκευτικό πεδίο. Ο Κοινοτισμός, αν μιλάμε για το πολιτειακό. Το Πρόσωπο, αν μιλάμε για το οντολογικό πεδίο. Η ελληνική Κοινή, αν μιλάμε για το γλωσσικό. Στην αγιορείτικη Πολιτεία όλες αυτές οι παραδόσεις υφίστανται ως ενιαία παράδοση και αποτελούν όχι μόνο την κεντρική, αλλά και την κυρίαρχη παράδοση. Εξακολουθεί να ζει εκεί "το Βυζάντιο μετά το Βυζάντιο". Βεβαίως, η νεωτερικότητα μπήκε στο Όρος και το επηρέασε, από πολλές πλευρές, με την κοινή σε όλο τον ορθόδοξο χώρο έκφραση, που είναι το ζεύγμα ευσεβισμού-εθνοφυλετισμού, αλλά δεν απέκτησε την επιρροή ηγετικής παράδοσης, όπως στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο.

Η οικουμενικότητα δεν "αποκλείει" την εθνικότητα. Ούτε η εθνικότητα την οικουμενικότητα. Όπως πιστεύουν οι "προοδευτικοί" και οι "συντηρητικοί" μας φωστήρες. Το ένα προϋποθέτει το άλλο. Είναι η κλασική σχέση "ουσίας" και "υπόστασης". Όλου και μέρους στο πεδίο του πολιτισμού.

Οι μεταβατικές εποχές

Οι μεταβάσεις, από μια μορφή Οικουμένης σε μια άλλη, είναι ιδιαίτερες εποχές, όπου ρευστοποιούνται οι πριν παγιωμένες πολιτισμικές δομές. Οι εποχές αυτές έχουν έντονα τα χαρακτηριστικά της "θεμελιακής" αναζήτησης. Είναι εποχές συγκρητισμού και αναθεμελίωσης.

Σήμερα η νεωτερικότητα αμφισβητείται παντού στον κόσμο. Παράλληλα, ένας όψιμος "εκσυγχρονισμός" προσπαθεί να επαναλάβει το "αποτυχημένο" πείραμα εκνεωτερισμού, σε όλες σχεδόν τις χώρες της περιφέρειας. Η κυοφορούμενη μετανεωτερική μορφή Οικουμένης, αν γεννηθεί, θα αναδείξει ασφαλώς τον δικό της τύπο έθνους: το μετανεωτερικό έθνος. Από τη νεωτερική εθνική ταυτότητα βαίνουμε πιθανώς για μια άλλη μετανεωτερική. Η πάλη για τη μετανεωτερική αναμόρφωση της Οικουμένης και των εθνών, συνιστά βασική τά-

ση στην τρέχουσα διεθνή κατάσταση. Η λεγόμενη "παγκοσμιοποίηση" δεν πρόκειται να εξαλείψει τα έθνη, απλώς θα τα αλλάξει. Το ζήτημα είναι να δει κανείς ποιο θα είναι το περιεχόμενο της μετανεωτερικής εθνικότητας. Ποιος θα είναι ο Κοινός Λόγος της μετανεωτερικής Οικουμένης.

Το μετανεωτερικό ανιχνεύεται στα συμπτώματα της κρίσης του νεωτερικού, τα οποία υποδηλώνουν ένα σαφέστατο έλλειμμα οικουμενικότητας, ήδη απειλητικό για την αναπαραγωγή του παγκόσμιου συστήματος. Απ' έξω φαίνεται ως "έλλειμμα δικαιοσύνης", συναγόμενο από την πρωτοφανή εθνική και κοινωνική ανισότητα, που συμπυκνώνεται εκρηκτικά στο χάσμα Βορρά-Νότου. Επίσης, ως επικίνδυνο έλλειμμα οικολογικής ισορροπίας. Από μέσα, φαίνεται ως ανθρωπολογική αποσύνθεση. Έλλειμμα υποκειμενικότητας. Έκλειψη του υποκειμένου. Αυτονόμηση των συστημάτων. Μηχανοποίηση του ανθρώπου.

Κατά βάθος, ζούμε το φαινόμενο που ονομάζουμε κρίση της εξατομίκευσης. Ο νεωτερικός πολιτισμός είναι εξατομικευτικός πολιτισμός. Παίρνει τον άνθρωπο από τη στιγμή της γέννησής του και τον εκπαιδεύει έτσι ώστε να γίνει άτομο. Σε αντίθεση με τους κολεκτιβιστικούς πολιτισμούς, που φροντίζουν να καταπνίγουν την ατομικότητα μέσα στον άνθρωπο, κάνοντάς τον ανίκανο να απογαλακτισθεί από την ομάδα. Ο νεωτερικός εξατομικευτικός πολιτισμός είναι ο τρίτος στην Ιστορία, μετά τους αρχαίους, τον ελληνικό[2] και τον ρωμαϊκό. Από την ελληνική, αλλά και τη ρωμαϊκή εμπειρία, ξέρουμε, αυτό που επιβεβαιώνουμε σήμερα: ότι η εξατομίκευση, όταν πλησιάσει στο κατώφλι της ολοκλήρωσής της, έρχεται αντιμέτωπη με τις εσωτερικές της αντιφάσεις, οι οποίες εξωτερικεύονται με τη μορφή τρομερών κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία δεν μπορούν να λυθούν χωρίς "αλλαγή παραδείγματος". Τότε το άτομο διασπάται και το κοινωνικό οικοσύστημά του καταρρέει. Η δε παράδοση-τροφός του περιέρχεται σε θανάσιμη "κρίση ταυτότητας". Δυστυχώς, οι επεξεργασίες μας πάνω στο καίριο αυτό θέμα είναι ακόμη στα σπάργανα.[3]

Ξέρουμε από την εποχή του Ηράκλειτου ότι ο άξονας κάθε Οικουμένης είναι θρησκευτικός. *"Τρέφονται γαρ πάντες οι ανθρώπιοι νόμοι υπό ενός, του θείου"*. Είναι, όπως είπαμε και στην αρχή, η νοηματοδότηση της σχέσης ανθρώπου - Θεού. Η νεωτερική νοηματοδότηση, εντελώς πρωτότυπη, ήταν η εξής: Ο Θεός είναι Μηδέν. Η σχέση με τον Θεό είναι σχέση με το Μηδέν. Γι' αυτό και πολλοί θεωρητικοί της κρίσης της νεωτερικότητας αναγνώρισαν στον Μηδενισμό το τελικώς σαθρό θεμέλιο της νεωτερικής εξατομίκευσης. Η μηδενιστική νοηματοδότηση της θεμελιακής υποκειμενοποιητικής σχέσης είχε γίνει, σημειωτέον, καθαρώς για λόγους μεταφυσικής διασφάλισης της ατομικής ελευθερίας. Λόγους απολύτως δικαιωμένους ιστορικά, αφού ο θεός της μεσαιωνικής Δύσης παραήταν δεσποτικός και ανελεύθερος.

Η μηδενιστική νεωτερική "θέσμιση", λόγω του ελλείμματος οικουμενικότητας στο οποίο αναφερθήκαμε, αμφισβητείται ήδη ριζικά. Απ' έξω την πολεμά ο φονταμενταλισμός. Από μέσα, τη ροκανίζει η λεγόμενη "νέα θρησκευτική συνείδηση", στην οποία περιλαμβάνονται και οι περισσότερες μορφές της οικολογίας.

Η φονταμενταλιστική αμφισβήτηση έχει ευρύ ριζοσπαστικό βεληνεκές, διότι βοηθά τους λαούς τής περιφέρειας να βγουν από την εθνική αλλοτρίωση. Να απαλλαγούν από τον πολιτιστικό ιμπεριαλισμό της νεωτερικής παράδοσης. Οξύνει την αυτοσυνειδησία τους και τείνει να μετατρέψει τα περιφερειακά έθνη σε υποκείμενα της σύγχρονης ιστορίας τους. Ο φονταμενταλισμός είναι ωστόσο παγιδευμένος. Όχι μόνο από τη νεωτερική αλλοτρίωση των προνεωτερικών παραδόσεων, αλλά και από τα δικά τους ιστορικά ελλείμματα οικουμενικότητας, που είναι πολύ μεγαλύτερα απ' αυτό της νεωτερικής παράδοσης. Ο βασικός λόγος, που ο φονταμενταλισμός δεν συνιστά εναλλακτική λύση στη νεωτερικότητα, είναι γιατί τα πρότυπα που επικαλείται είναι κολεκτιβιστικά.[4] Ανάλογη είναι η κατάσταση και με τη λεγόμενη "νέα θρησκευτική συνείδηση" που αναπτύσσεται στη Δύση. Ενώ αυτό που ζητεί ο δυτικός άνθρωπος από τη "νέα πνευματικότητα" είναι η διάσωση του ατόμου, η αναγέννησή του σε ένα ανώτερο επίπεδο, όπου θα αίρεται η αντίθεση ελευθερίας - δικαιοσύνης και ανθρώπου - φύσης, παγιδεύεται σε οντολογίες κοσμοκεντρικές και κατά βάθος κολεκτιβιστικές. Ενώ καταρρίπτει τις επαναπαυτικές ανοησίες του θετικισμού και καλεί το άτομο στην εγρήγορση και την υπευθυνότητα, η "νέα πνευματικότητα" είναι αδιόρατα δεσμευμένη στην άγονη τροχιά της μεταφυσικής απροσωπίας. Οι μεταφυσικές της είναι σαφώς προχριστιανικές.[5]

Η κρίση του νεωτερικού μηδενισμού, ο φονταμενταλισμός και ο "νέος μυστικισμός", συνθέτουν τον ιστορικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο καλούμαστε να αναρωτηθούμε για το ρόλο της κεντρικής μας παράδοσης στον σύγχρονο κόσμο. Και ειδικότερα για το ρόλο του Αγίου Όρους, δηλαδή του χώρου όπου η παράδοση αυτή έχει υποστεί τη λιγότερη νεωτερική αλλοτρίωση.

Η σημασία του ελληνορθόδοξου μυστικισμού

Το ζητούμενο (και διαφιλονικούμενο) είναι ο τύπος ανθρώπου. Το δυναμικό άτομο της νεωτερικότητας δίνει τη θέση του στο αυτοματισμένο άτομο. Ο άνθρωπος-κατασκευαστής συστημάτων υποδουλώνεται στα συστήματα, η αναπαραγωγή των οποίων αποβαίνει και ο σκοπός της χαμοζωής του. Ποιος είναι ο ζητούμενος μετανεωτερικός τύπος ανθρώπου, αν αυτός δεν θέλουμε να είναι το Αυτόματο; Ιδού το κεντρικό ερώτημα. Η σύζευξη ανθρώπου-μηχανής είναι, όλο και περισσότερο, το δεδομένο αντικειμενικό πλαίσιο του ανθρωπολογικού προβλήματος σήμερα. Ο άνθρωπος-μηχανή ζητεί τον τρόπο να υπερβεί τη μηχανικότητα, μέσα κι έξω του.

Έχει απάντηση η ελληνική παιδεία; Η όποια ελληνική παράδοση;

Από τις διάφορες μερίδες της διανόησής μας μόνο η λεγόμενη "νεορθόδοξη" έχει δώσει απάντηση. Η λεγόμενη "προοδευτική", βαθιά νυχτωμένη, δεν δέχεται καν το ερώτημα. Γι' αυτήν, η νεωτερικότητα είναι το "τέλος της Ιστορίας". Δεν υπάρχει "πέραν" της νεωτερικότητας. Μόνο "πίσω" υπάρχει. Ούτε η λεγόμενη "συντηρητική" μερίδα έχει δώσει κάποια απάντηση. Δεν ασχολείται με τέτοια ζητήματα. Η μόνη απάντηση που διαθέτουμε είναι λοιπόν αυτή των "νεορθόδοξων" για το Πρόσωπο. Η ενιαία ελληνική παράδοση γνωρίζει το Πρόσωπο, ως ανθρωπολογικό τύπο, ο οποίος υπερβαίνει το δίπολο ατομικισμού-κολεκτιβισμού. Το Πρόσωπο είναι υποκείμενο αγαπητικής και όχι κυριαρχικής-εξουσιαστικής κοινωνικής ενέργειας, όπως το άτομο. Υποτίθεται μάλιστα ότι μας διδάσκει η παράδοση αυτή, πώς φτιάχνεται ο εν λόγω τύπος υποκειμένου.

Από τις παραδοσιακές περιγραφές μπορούμε, όντως, να διαπιστώσουμε ότι το Πρόσωπο ταιριάζει εκπληκτικά με τον τύπο ανθρώπου που ζητάμε στο πλαί-

Οι Άγιοι Γεώργιος και Δημήτριος: Καθολικό της μονής Κουτλουμουσίου.

σιο της μετανεωτερικής αναζήτησης. Η μόνη σοβαρή επιφύλαξη που θα μπορούσα να διατυπώσω είναι μήπως περιγράφει ένα ιδανικό, που είναι μεν ωραίο, αλλά αδύνατο να πραγματοποιηθεί. Μπορεί το Πρόσωπο να ενσαρκωθεί σε πρακτική πρόταση; Αυτό είναι που μετράει.

Η πίεση του πρακτικού ερωτήματος είναι, ουσιαστικά, και το αίτιο που προκάλεσε την αναβίωση του μοναχισμού στον ελληνικό χώρο και την εκπληκτική άνοδο της ακτινοβολίας του Αγίου Όρους. Το ερώτημα απευθύνεται, πριν απ' όλα, στους καλογήρους μας. Μπορούν να ανταποκριθούν στο πιεστικό αυτό αίτημα των καιρών; Δύσκολη η απάντηση, αλλά προκειμένου για το Όρος πρέπει να είναι, ασφαλώς, πιο εύκολη, σε σύγκριση με την κρατικοποιημένη ελλαδική εκκλησία. Υποτίθεται, επαναλαμβάνουμε, ότι εκεί είναι λιγότερο βαρύ το νεωτερικό κέλυφος και η εξαιτίας του στρεβλωτική αλλοτρίωση. Το Όρος υπήρξε η Κιβωτός της Ορθοδόξου Παραδόσεως. Η οικουμενικότητά του παραμένει ζωντανή. Ο ελληνισμός του υπέρτερος του ελλαδισμού.

Ας υποθέσουμε ότι έχουμε διατυπώσει σωστά το ερώτημα. Ότι δηλαδή ζητάμε τον μετα-ατομικό, μετα-κολεκτιβιστικό, μετα-μηχανικό άνθρωπο. Ας υποθέσουμε, επιπλέον, ότι αυτός είναι το Πρόσωπο. Ας υποθέσουμε, τέλος, ότι η αθωνική Πολιτεία κρύβει μέσα της, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, τη δυνατότητα πραγμάτωσης του ιδανικού αυτού.[6] Τίθεται το ερώτημα: Πώς φανταζόμαστε το διά ταύτα, το πρακτέο, την παρέμβαση στο ιστορικό πρόβλημα;

Από τη στιγμή που μιλάμε για σκόπιμη δραστηριότητα, αυτή αυτομάτως προσδιορίζεται σε δύο μέτωπα: α) Ως ειδική εκπαίδευση που δίνει στο άτομο την ικανότητα να υπερβαίνει τη μηχανικότητα, μέσα κι έξω του, και β) ως οικοδόμηση Κοινότητας (όχι σέκτας) ικανής να αντέχει στο μηχανικό περιβάλλον των συστημάτων και να το αλλοιώνει, λειτουργώντας ως ενσάρκωση του Προσώπου. Μιλάμε, λοιπόν, για προσωποκεντρική εκπαίδευση, αφενός και για δημιουργία προσωποκεντρικών κοινοτήτων, αφετέρου. Ή, αλλιώς: για το πώς μαθαίνουμε να αποκτούμε την Αγάπη, που συνιστά το Πρόσωπο και για το πώς οικοδομούμε Κοινότητα πάνω στην "Ακτιστή" αυτή Ενέργεια.

Αυτά τα δύο είναι που προσδοκούμε από το πιο συνειδητό και εξελιγμένο δυναμικό της οικουμενικής μας παραδόσεως. Αν είχαμε καρποφορία στις δύο αυτές κατευθύνσεις, θα μπορούσε να δοθεί το έναυσμα για τη δημιουργία μιας νέας οικουμενικής παραδόσεως, ικανής να μπει στη θέση της νεωτερικής και να καλύψει τα κενά και τους κινδύνους που δημιουργεί η κατάρρευσή της. Θα μπορούσε, κατ' αρχήν, να βγάλει τη μετανεωτερική αναζήτηση από τον κλειστό φονταμενταλιστικό και "νεοθρησκευτικό" της ορίζοντα.

Αν, όπως πιστεύουν οι συνθρησκειώτες μας, ο Λόγος του Προσώπου είναι υπεριστορικός, αλλά ενσαρκώνεται μέσα στην Ιστορία. Αν οι ιστορικές μορφές ενσάρκωσης του Λόγου είναι πάντοτε πεπερασμένες και σχετικές και κατ' ανάγκην διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό. Τότε καλούμαστε, ουσιαστικά, να περάσουμε σε μιαν άλλη μορφή ιστορικού χριστιανισμού. Απροσδιόριστα διαφορετική από εκείνη του νεωτερικού ή του προνεωτερικού ιστορικού χριστιανισμού. Πώς ακριβώς θα είναι ο μετανεωτερικός ιστορικός χριστιανισμός δεν μπορούμε να το ξέρουμε, αλλά αν δεν είμαστε σταθεροί στη διαχρονική ουσία της τριαδικής παραδόσεως και ανοιχτοί σε νέες μορφές δεν θα μπορέσουμε φυσικά ποτέ να το μάθουμε.

Περιορισμοί

Σε κάθε πρόταση η διερεύνηση των περιορισμών αποτελεί σημαντικό θέμα. Αν δεν εντοπίσεις τους υφιστάμενους περιορισμούς και δεν τους παρακάμψεις, είσαι καταδικασμένος να μείνεις στις καλές προθέσεις και στους ευσεβείς πόθους.

Στην περίπτωσή μας μπορούμε να κατατάξουμε τους υφιστάμενους περιορισμούς σε τρεις βασικές κατηγορίες. Η **πρώτη** κατηγορία σχετίζεται με το νεωτερικό κέλυφος που βαραίνει πάνω στην Ορθόδοξη παράδοση και το οποίο δημιουργήθηκε σαν αποτέλεσμα της προσπάθειάς της να επιβιώσει στο πλαίσιο του νεωτερικού πολιτισμού. Η **δεύτερη** κατηγορία συνδέεται με την αλλοτρίωση που έχει επιφέρει στην Ορθόδοξη παράδοση η υποταγή στη νεωτερικότητα και εξαιτίας της οποίας έχουν νοθευτεί σοβαρά τα κριτήρια. Η **τρίτη** κατηγορία περιορισμών συνδέεται με τις επιβιώσεις του προνεωτερικού ελλείμματος οικουμενικότητας, εξαιτίας του οποίου στο παρελθόν υπερφαλαγγιστήκαμε από το Ισλάμ και τη φραγκοτευτονική Δύση. Ο χώρος δεν μας επιτρέπει ανάλυση και των τριών κατηγοριών. Για κάποια στοιχεία πάνω στις δύο πρώτες θα παραπέμψω τον αναγνώστη στα βιβλία μου Έθνος και Παράδοση[7] και Έκλειψη του Υποκειμένου,[8] για να αναφερθώ εδώ δι' ολίγων στους προνεωτερικούς περιορισμούς.

Ο μοναχισμός ξεκίνησε ως αμυντικό κίνημα: Φεύγω στην έρημο για να διαφυλάξω την αυθεντικότητα του χριστιανικού βιώματος. Για να σώσω το ιδεώδες από την απειλούμενη παραχάραξη. Αναδιπλώνομαι μακριά από τον κόσμο, σε αναμονή ευνοϊκότερων ιστορικών συνθηκών. Παραιτούμαι, προσωρινά, από το παράγγελμα "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη" και "ως εν ουρανώ και επί της γης". Όμως, ουδέν μονιμότερον του προσωρινού. Η φυγή από τον κόσμο έγινε ιδανικό, οριστική. Τούτο αποτελούσε σαφώς και εξακολουθεί να αποτελεί, στρεβλή κατανόηση του χριστιανισμού. Ο Χριστός πήγε στην έρημο, αλλά μόνο για σαράντα μέρες. Όχι για ολόκληρη τη ζωή του. Εμείς, κόβοντας τον Χριστό σε φέτες, παίρνουμε το κομμάτι που μας βολεύει. Στην προκειμένη περίπτωση μόνο το κομμάτι που αντιστοιχεί στις σαράντα μέρες. Είναι αυτονόητο ότι η φυγή, για κάποιο διάστημα, ενώ είναι νόμιμη και αναγκαία, δεν είναι αυτοσκοπός. Είναι αναγκαία για λόγους προετοιμασίας, ώστε η επάνοδος στον κόσμο και η δουλειά μέσα στον κόσμο, να είναι αποτελεσματική. **Το μοναστήρι είναι ένα είδος πανεπιστημίου.** Δεν λέμε πως δεν χρειάζεται. Απεναντίας: Χωρίς τριτοβάθμια εκπαίδευση, απλώς δεν έχεις εκπαίδευση. Και χωρίς εκπαίδευση δεν έχεις τίποτα. Αλλά δεν πάμε στο πανεπιστήμιο για να σπουδάζουμε αιωνίως. Ο σκοπός είναι να βοηθήσουμε τον κόσμο, όχι τον εαυτό μας. Βοηθάμε και "σώζουμε" τον εαυτό μας, μόνο στο μέτρο που βοηθούμε και "σώζουμε" τον κόσμο.

Υπάρχει, λοιπόν, στον δικό μας ιστορικό χριστιανισμό μια ορισμένη στρέβλωση, ως προς τη θέση του μυστικισμού. Είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουμε τις ρίζες της στρέβλωσης αυτής. Βρίσκονται στην εποχή της ελληνικής παρακμής. Ο στωικισμός, ο επικουρισμός, ο νεοπλατωνισμός, ο γνωστικισμός, είχαν έναν κοινό παρονομαστή: Η αριστοκρατία του πνεύματος αποσύρεται στον Κήπο της, μακριά από την ακάθαρτη πολιτειακή πραγματικότητα. Ο πνευματικός άνθρωπος μεταβάλλεται σε ιδιώτη, ατομικά ή κατά ομάδες. Η τραυματική εμπειρία της χρεοκοπίας του ελληνικού πολιτειακού ιδεώδους, της Πολιτείας της βασισμένης στο αυτεξούσιο ελληνικό άτομο, αφού μεταλλάχθηκε σε θεοποίηση του ηγεμόνα και εισαγωγή των περσικών αυτοκρατορικών προτύπων, ως αναγκαίων για την ύπαρξη "Οικουμένης", έγινε θεωρία δικαιωτική της αποχής του πνευματικού ανθρώπου από τα πολιτειακά δρώμενα. Η Άνω Πόλις παίρνει διαζύγιο από την Ενθάδε Πόλιν και αυτή η τελευταία εκχωρείται στον Διάβολο (τον "άρχοντα του κόσμου τούτου") και τελικά στον Σουλτάνο. Η "συναλληλία" υπήρξε μόνο στο πεδίο της ιδεολογίας, όχι στην πράξη. Δεν ισχυρίζομαι εδώ ότι μπορούσε να γίνει (ή όχι) και διαφορετικά. Απλή διαπίστωση κάνω. Δεν ισχυρίζομαι επίσης ότι αυτή η γραμμή κυριάρχησε απόλυτα ή στις περισσότερες περιπτώσεις. Είναι σίγουρο, πάντως, ότι δεν ήταν αυτή η γραμμή του οσίου Μακαρίου του Αιγυπτίου, του Μεγάλου Βασιλείου, του Χρυσοστόμου, του Μαξίμου του Ομολογητή, του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά ή του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Όμως, η σχέση των δύο γραμμών δεν έγινε ποτέ αντικείμενο διεξοδικών διευκρινίσεων. Ο όρος "συγκόλληση" θα ήταν ο καταλληλότερος για να αποδώσει αυτό που ίσχυσε στην πράξη.

Η σχέση των δύο γραμμών πρέπει να επανακαθοριστεί σήμερα διεξοδικά. Εξάπαντος και κατεπειγόντως. Αλλιώς, θα ενσωματωθεί και ο Ορθόδοξος μυστικισμός στο "πάτσγουορκ" της λεγόμενης "νέας θρησκευτικής συνείδησης". Ήδη έχουν γίνει αρκετά βήματα στην κατεύθυνση αυτή. Η ευθύνη των πλέον φωτισμένων από τους μοναχούς μας είναι επί τούτου μεγάλη. Ο μοναχισμός μας πρέπει να λειτουργήσει συνειδητά σαν "μετανεωτερικό σχολείο". Όπου ξυπνάς, μαθαίνεις πώς πολεμιέται ο Διάβολος και βγαίνεις έπειτα στον κόσμο να φτιάξεις αγαπητικές κοινότητες. Κι αν τα βρεις σκούρα ξαναγυρίζεις, για περαιτέρω εκπαίδευση. Αυτό που χρειάζεται ο κόσμος είναι Κοινότητες Προσώπων, δίχως τις οποίες δεν μπορούν να υπάρξουν Έθνη Κοινοτήτων και Κοινότητες Εθνών.

1. Ελλαδισμός είναι η βασική νεοελληνική ιδεολογία. Σύμφωνα μ' αυτήν, ο Ελληνισμός περιορίζεται στα πρώτα κυρίως εδαφικά όρια του ελλαδικού κράτους: Πελοπόννησο και Στερεά. Αποτελεί άρνηση της ρωμαίικης οικουμενικότητας.

2. Βέβαια το νεωτερικό άτομο είναι άλλου τύπου από το ελληνικό. Μας διαφεύγουν οι διαφορές τους, επειδή επικρατεί ο μύθος ότι τάχα οι Έλληνες δεν ήταν άτομα.

Ότι το άτομο είναι δυτική ανακάλυψη. Πρόκειται για μύθο που βολεύει τόσο τους "φωταδιστές", που μας θέλουν αιωνίως προσκολλημένους στη μιμητική εισαγωγή του νεωτερικού ανθρωπολογικού τύπου, όσο και τους "σκοταδιστές", οι οποίοι δαιμονοποιούν τη δυτική ατομικότητα και εκχωρούν την αρχαία Ελλάδα στον δυτικό πνευματικό αποικισμό. Όταν αυτοί οι τελευταίοι μιλούν για εξατομίκευση εννοούν την "αποκοπή από την ομάδα", πράγμα που είναι σύμπτωμα της κρίσης των εξατομικευτικών πολιτισμών και όχι της ανάπτυξής της. Η ατομοκεντρική κοινωνία στηρίζεται στην ενεργό μετοχή του ατόμου. Δεν στηρίζεται στον ιδιώτη ή στον περιθωριακό.

3. Στοιχεία για την προβληματική αυτή βλ. Αρδην τ. 9.

4. Περισσότερα για τον φονταμενταλισμό βλ. Αρδην τ. 10.

5. Περισσότερα για τη "νέα θρησκευτική συνειδηση" βλ. περιοδικό Ανιχνεύσεις τεύχος Σεπτεμβρίου, Θεσσαλονίκη 1997.

6. Χρησιμοποιώ τον όρο "ιδανικό", ως προσιτότερο στη σύγχρονη αντίληψη. Στην ορθόδοξη παράδοση καλύπτεται από τους όρους "εσχατολογικό" και "οντολογικό". Η διαφορά είναι σημαντική: Αν το Πρόσωπο είναι "ιδανικό" καλούμαστε να γίνουμε κάτι που δεν είμαστε. Ενώ, αν το Πρόσωπο έχει εσχατολογική-οντολογική νοηματοδότηση, τότε καλούμαστε να γίνουμε αυτό που πραγματικά είμαστε. Να περάσουμε, όπως λέγεται, από το "παρά φύσιν" στο "κατά φύσιν".

7. "Εναλλακτικές Εκδόσεις", Αθήνα 1997.

8. "Δόμος", Αθήνα 1997.

❑

ΕΙΚΟΝΑ - ΘΗΣΑΥΡΟΣ

ΤΟΥ ΠΑΤ. ΠΑΥΛΟΥ*

Σχέση και αντιπαράθεση των δύο εννοιών

Αναμφίβολα, το έτος 1997 είναι μία χρονιά κατά την οποίαν η Θεσσαλονίκη είχε την τιμητική της ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης. Πέραν, όμως, αυτού θα μπορούσε να θεωρηθεί μια χρονιά-σταθμός για την εικόνα και γενικότερα τη βυζαντινή τέχνη.

Ο απολογισμός των εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν ή βρίσκονται σε εξέλιξη είναι ήδη σημαντικός. Η έκθεση του Μητροπολιτικού Μουσείου της Ν. Υόρκης με τίτλο: «Η Δόξα του Βυζαντίου» γνώρισε πρωτοφανή επιτυχία. Σύμφωνα με δήλωση του διευθυντή τού μουσείου κ. Montebello ξεπέρασε και τα μέτρα σύγκρισης που είχε οριοθετήσει παλιότερα εκείνη του «Τουταγχαμών» πάνω από 500.000 επισκέπτες. Κατά την διάρκειά της, σημαντικές εκδηλώσεις και συνέδρια έλαβαν χώρα. Δεύτερο, μα εξίσου σημαντικό, γεγονός παγκοσμίου ενδιαφέροντος, αποτελεί η έκθεση με τίτλο: «Θησαυροί του Αγίου Όρους» που διοργανώθηκε στη Θεσσαλονίκη και είναι ακόμη εν εξελίξει. Την ίδια χρονιά, δέκα περίπου εκθέσεις με θέμα τη βυζαντινή εικόνα παρουσιάστηκαν στις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές πόλεις. Εικόνες από Κύπρο, Ελλάδα, Ρωσία, Βουλγαρία, Ρουμανία και Λίβανο, ταξίδεψαν σε Αθήνα, Λονδίνο, Παρίσι, Βερολίνο, Μόναχο, Βρυξέλλες, Γενεύη, Άμστερνταμ και αλλού. Παράλληλα, πάνω από πέντε μεγάλες δημοπρασίες έσπευσαν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον φιλότεχνων και επενδυτών.

Η ανταπόκριση του κόσμου ήταν τεράστια. Εκατομμύρια μάτια και πολλά από αυτά ίσως για πρώτη φορά αντίκρισαν εικόνες. Ένα μεγάλο πλήθος από φιλότεχνους και περίεργους, πιστούς ή αγνοούντες, ερευνητές ή σχολάζοντες, επενδυτές και αδιάφορους. Λίγοι παρέμειναν ασυγκίνητοι. Οι περισσότεροι έγιναν πιο ένθερμοι υποστηρικτές ή έμειναν μαγεμένοι. Όχι μόνον στην Αγιορείτικη έκθεση των κειμηλίων, αλλά και σ' αυτήν της Ν. Υόρκης, -σύμφωνα με μαρτυρίες αυτόπτων- πολλά μάτια δάκρυσαν. Στη μνήμη μου το απόγειο της αίσθησης συνοψίζεται στη φωνή μιας απλής γυναίκας που ακούστηκε να ξεχωρίζει μέσα από τη βουή του πλήθους: «Μα αφήστε να προσκυνήσω είμαι χριστιανή»!

Αυτή η απλή κουβέντα στάθηκε η κορύφωση του γεγονότος της έκθεσης των κειμηλίων. Υπερκάλυψε σε σημασία λόγους, εγκώμια, επισκέψεις επισήμων, σχολιασμούς και επεξηγήσεις. Δικαίωσε το γεγονός ασκώντας ταυτόχρονα κριτική πάνω του. Σ' αυτήν την κριτική αξίζει να σταθούμε λίγο αποτίοντας φόρο τιμής στην απλή γυναίκα.

Επισκεπτόμαστε την έκθεση με τίτλο: «Θησαυροί του Αγίου Όρους». Ποια είναι η τοποθέτηση μας τελικά; Πώς δεχόμαστε τους «Θησαυρούς»; Ποια είναι η βιωματική αποδοχή εκ μέρους μας;

Ο Χριστός διευκρίνισε ότι δεν αρκεί απλώς η αναγνώριση της αξίας κάποιου πράγματος, γεγονός που οδηγεί στο διανοητικό βίωμα αλλά η συνάντηση μαζί του που οδηγεί στο εμπειρικό βίωμα. Επαινεί τους ακούοντες και φυλάσσοντες το λόγο του Θεού και όχι τους θαυμάζοντες. Όπως λέει και αλλού, και τα δαιμόνια ακόμη πιστεύουν και φρίττουν δηλαδή, αναγνωρίζουν το μέγεθος και τη σημασία του Θείου. Στο σημείο ακριβώς αυτό είναι που τίθεται το θέμα της ποσοτικοποίησης των αξιών. Έχουμε λοιπόν μεγέθη, αντί για ποιότητες αρίθμηση, αντί για ανάγνωση. Σε μια εποχή όμως όπου οι παραστάσεις ψηφιοποιούνται, η ποσοτικοποίηση των αξιών εγκυμονεί πλέον κινδύνους πνευματικής ασφυξίας. Πρέπει να καταλάβουμε καλά πως αν δεν αγωνιστούμε να κρατήσουμε κάποιες αξίες έξω από το χρηματιστήριο θα φτάσουμε στο σημείο να παράγουμε πολιτισμό μέσω κομπιούτερ.

Οι εικόνες και γενικότερα τα κειμήλια είναι πνευματικά αγαθά, πολιτιστικά αγαθά, αντικείμενα λατρείας ό,τι εσώτατο και πιο υψηλό για τον άνθρωπο, για μας τους Έλληνες. Η γλώσσα των αριθμών ως παγκόσμιο μέσο επικοινωνίας έρχεται να καταλύσει την οικουμενικότητα του ελληνικού πνεύματος, τη μια γλώσσα της Ορθοδοξίας.

Η εικόνα είναι θησαυρός τεθησαυρισμένος στις καρδιές μας, φωτίζει κάθε εσκοτισμένο νου, επισυνάγει πάντα τα έθνη και οδηγεί ασφαλώς εις την επίγνωση της αλήθειας τον άνθρωπο.

***Ο πατήρ Παύλος είναι Δικαίος της σκήτης του Αγίου Ανδρέα (Σαράι) στις Καρυές Αγ. Όρους.**

❑

Το Καθολικό του Κουτλουμουσίου (1540).

ΑΣ ΑΦΗΣΟΥΜΕ ΤΟ ΟΡΟΣ ΣΤΗΝ ΗΡΕΜΙΑ ΤΟΥ

ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΑΛΑΒΑΝΟΥ

Μια έντονη και οξεία συζήτηση άναψε πριν λίγο καιρό στην Ελλάδα για το θέμα του Άβατου του Αγίου Όρους, με αφορμή από τη μιά την άρνηση των γυναικών-υπουργών Εξωτερικών της Σουηδίας και Φινλανδίας -χωρίς την κάλυψη των κυβερνήσεών τους- να δεχθούν την προσάρτηση δήλωσης για το ειδικό καθεστώς του Αγίου Όρους στη συνθήκη του Άμστερνταμ και από την άλλη την επιστολή 35 ευρωβουλευτών από όλες τις χώρες να προχωρήσει η υιοθέτηση αυτής της δήλωσης.

Με πολεμικά ανακοινωθέντα και ευαγγελικό λόγο άνοιξε μία μεγάλη επίθεση ενάντια σε όσους υπερασπίσθηκαν το ειδικό καθεστώς του Αγίου Όρους. Η επιβίωσή του εμφανίσθηκε ως απολίθωμα της θρησκευτικής κυριαρχίας, ως μία μεγάλη μάχη που εδώ και αιώνες θα έπρεπε να έχει δώσει με επιτυχία ο Διαφωτισμός. Η κατάργησή του θεωρήθηκε ως μία μεγάλη επιτυχία -όχι μόνο στο επίπεδο των συμβόλων- του γυναικείου κινήματος και της παγκόσμιας εκστρατείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Είναι, όμως, τόσο απλά τα πράγματα; Πώς διαμορφώνεται στο ειδικό καθεστώς η θέση της αριστεράς; Αξίζει να προβληματισθούμε σε μία σειρά ερωτήματα, χωρίς ατμόσφαιρα σύγκρουσης μέχρι θανάτου, χωρίς τον γνωστό διαχωρισμό σε «καλούς» και «κακούς» που πάντα εξάτμιζε κάθε χυμό στις συζητήσεις μέσα στην Αριστερά, με σεβασμό στις διαφορετικές γνώμες, που πιθανά να εκφράζουν και διαφορετικές πλευρές μιας αντιφατικής και όχι τόσο ισοπεδωμένης πραγματικότητας.

Πρώτο ερώτημα, λοιπόν: *Μπορούμε να αντιμετωπίζουμε το θέμα του ειδικού καθεστώτος του Αγίου Όρους, απόλυτα και αποκλειστικά, μέσα απο τη σκοπιά του φεμινισμού;*

Η γνώμη μου είναι πως όχι. Δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται μόνο μέσα από τη σκοπιά των γυναικών το ειδικό καθεστώς, που είναι ένα διεθνές θέμα με ιστορία διεθνών συνθηκών πίσω του (Συνθήκες Βερολίνου, Σεβρών, Λοζάνης, Προσχώρησης της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες). Το ειδικό καθεστώς, εξάλλου, δεν περιορίζεται στο Άβατο, αλλά έχει πολλαπλές και ουσιαστικότατες ρυθμίσεις (Αυτοδιοίκητο, σύνορα, ιθαγένεια, φορολογία). Ας σκεφτούμε το Άγιον Όρος, στις συνθήκες ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων και προσώπων της Ε.Ε., χωρίς την προστασία του ειδικού καθεστώτος, πόσο γρήγορα θα εξελισσόταν όπως οι υπόλοιπες παραλίες της Χαλκιδικής με τις τουριστικές πολυεθνικές, τις καντίνες και τις ενοικιαζόμενες ομπρέλες.

Δεύτερο: *Το γυναικείο ή άλλα απελευθερωτικά κινήματα πρέπει να σηκώνουν τα χέρια μπροστά στη θρησκεία ή την Εκκλησία;*

Ασφαλώς, όχι. Υπάρχουν πολλά πεδία διαφορών, εκεί που ορισμένες ανελαστικές θρησκευτικές παραδόσεις περνάνε μέσα στη σύγχρονη ζωή σε θέματα όπως είναι ο έλεγχος των γεννήσεων, οι αμβλώσεις, η θρησκευτική εκπαίδευση, ο πολιτικός γάμος, η ταφή των νεκρών. Δεν είναι χώρος σύγκρουσης μία χωροταξικά περιορισμένη, μακραίωνη, όμως, ιστορική, πολιτιστική και θρησκευτική εστία, όπως είναι το Άγιον Όρος.

Τρίτο: *Η Αριστερά μόνο απο την άποψη των δικαιωμάτων των γυναικών θα μπορούσε να θέσει ενστάσεις για το καθεστώς του Αγίου Όρους;*

Ασφαλώς, όχι. Η Αριστερά, για παράδειγμα, έχει ταυτίσει τον εαυτό της με την ανεξιθρησκεία. Με την ίδια λοιπόν λογική μπορούμε να φανταστούμε παγόδες και τζαμιά στη χερσόνησο του Άθω. Υπάρχει πλήρης σεβασμός σε όλες τις θρησκείες, όμως, όλη η ανεπανάληπτη ταυτότητα του Αγίου Όρους θα έχει χαθεί, όπως αντίστοιχα θα γινόταν με τη Μέκκα και το Βατικανό.

Τέταρτο: *Είναι σαφώς κατανοητή η βαθειά επιθυμία πολλών γυναικών να μπορέσουν να επισκεφθούν αυτόν τον χώρο του μεγάλου μυστηρίου και της βαθειάς γοητείας. Ή έστω να υπάρχει μία πρόσβαση σε ορισμένα τμήματά του.*

Αυτό που δεν είναι κατανοητό είναι ότι μία τέτοια αλλαγή δεν μπορεί να επιβληθεί εκ των έξω, διοικητικά και μάλιστα με απόφαση της Ευρωπαϊκής Ενωσης, η οποία με τη Συνθήκη προσχώρησης μαζί με την ένταξη της Ελλάδας αποδεχόταν και την ιδιοτυπία του ειδικού καθεστώτος του Αγίου Όρους.

Αν σε ορισμένες χριστιανικές εκκλησίες αποφασίσθηκε να υπάρχουν γυναίκες - ιερείς, αυτό έγινε μέσα από τη δική τους εσωτερική δυναμική, κι όχι γιατί το επέβαλε ο πρωθυπουργός της Βρετανίας με διάταγμα ή πολύ περισσότερο το Συμβούλιο Υπουργών στις Βρυξέλλες.

Η κάθε κοινωνία έχει τους δικούς της ρυθμούς και τον δικό της τρόπο να προχωρεί στην εξέλιξή της. Ας διατυπώσει ο καθένας υπεύθυνα και με σεμνότητα τις απόψεις του, ας αφήσουμε όμως τις μοναστικές κοινωνίες να παίρνουν οι ίδιες τις αποφάσεις τους που έτσι και αλλιώς δεν έχουν καμία επιθυμία να εξαγάγουν στην υπόλοιπη κοινωνία.

Ας τους αναγνωρίσουμε, τουλάχιστον, σε αυτόν τον μικρό χώρο τους με το μεγάλο όμως ιστορικό του φορτίο, το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού, της ελεύθερης επιλογής για τη ζωή τους, τη δυνατότητα να αποφασίζουν οι ίδιοι για την πολιτιστική τους ταυτότητα και ιδιαιτερότητα.

Πέμπτο: *Είναι πρόοδος, η εφαρμογή όλων των σύγχρονων κοινωνικών στόχων στην περίπτωση του Αγίου Όρους;*

Κατά τη γνώμη μου, πρόοδος είναι, μέσα σ' έναν κόσμο πνιγηρής και πλαστικής ομοιομορφίας, να κρατήσουμε με μια ευρύτατη οικολογική αντίληψη ζωντανές τις ελάχιστες ακόμα υπεραιωνόβιες πολιτιστικές νησίδες, με τη δική τους αίσθηση του χρόνου και του νόμου, οι οποίες δεν δυναστεύουν κανέναν, αφού προϋποθέτουν για τα μέλη τους την ελεύθερη επιλογή αυτού του τρόπου ζωής. Ας σκεφτούμε τι σημαίνει η επιβολή από τη σύγχρονη Κίνα, σε συνθήκες βέβαια κατοχής, των κανόνων της κοσμικής κοινωνίας στις μοναστικές κοινότητες του Θιβέτ. Ας αποφύγουμε τις: «πολιτιστικές επαναστάσεις» ευρωπαϊκού τύπου, χωρίς καν τη γοητεία του Μάο Τσε Τούνγκ.

Έκτο: *Είναι ήττα του φεμινισμού η διατήρηση του ειδικού καθεστώτος του Αγίου Όρους;*

Πιστεύω πως όχι. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι γνωστές φεμινίστριες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όπως η Λουτσιάνα Καστελίνα, πρώην πρόεδρος της Επιτροπής Πολιτισμού του Ε.Κ. συνυπέγραψε την έκκληση για το ειδικό καθεστώς του Αγίου Όρους. Όπως είπαν, με μεγάλη αίσθηση ασφάλειας -που δυστυχώς δεν συναντήσαμε στην Ελλάδα- λόγω της ιστορίας του γυναικείου κινήματος: «Ας δώσουμε τις μεγάλες μάχες της γυναικείας απελευθέρωσης και ας αφήσουμε το Άγιον Όρος στην ηρεμία του». ❑

Αρσανάς Σκήτης Καυσοκαλυβίων.

ΤΗ ΥΠΕΡΜΑΧΩ ΚΑΤΑΤΙΘΕΤΑΙ Η ΕΡΓΩ ΑΓΑΠΗ ΜΑΣ

ΤΗΣ ΛΙΑΝΑΣ ΚΑΝΕΛΛΗ

Το Άγιον Όρος, την τύχη την αγαθή είχα να το πρωταντικρίσω εγώ πετώντας μ' ένα «Μιράζ 2000» πάνω απ' τον Άθω, πέρυσι τέτοιες μέρες. Ήταν το δώρο των φρουρών του Αιγαίου, όπως έκτοτε αποκαλώ τους πιλότους της πολεμικής μας αεροπορίας, για τη γιορτή των αρχαγγέλων, τη δική τους, προς μία δημοσιογράφο που επιμένει να μετράει τις αναχαιτίσεις των απέναντι κι όχι τις παραβιάσεις τους...

Λέγω «τύχη αγαθή» κι ας με πουν μελοδραματική, όσοι δεν ένιωσαν το προνόμιο να αεροζυγιάζονται με τα σύννεφα. Να περιδιαβαίναν τις κατοικίες των αγγέλων. Να βλέπουν μ' όλα τα κύτταρα του φθαρτού σώματός τους, την προσευχή ως αύρα χαρμολύπης να εγκολπώνεται σκήτες και μοναστήρια, τις κατοικίες των εραστών μιας ταπεινότητας, που αντέχει

χίλια χρόνια τώρα να υπερασπίζεται με πίστη κι αγάπη τους πολλούς και άπιστους.

Όταν διάβασα στις εφημερίδες πως δύο κοινοτικές κυρίες αξιωματούχοι βγήκαν να μας επιτιμήσουν που επιμένουμε στο Άβατον του «Περιβολιού της Παναγιάς» μας, ανάμεσα σε κάτι φληναφήματα περί ισότητας των δύο φύλων, διακρίσεις κι άλλα τέτοια εκ του πονηρού, όταν τα έργα απάδουν των μεγαλοστομιών, στην αρχή γέλασα. Ύστερα δημοσιογραφικώς πονηρεύτηκα, ανησύχησα, για να οργιστώ εντέλει από το ενδεχόμενο να πρέπει να είμαι συνεχώς σε ...αγιορείτικη επιφυλακή.

Ήθελα να τις έχω μπροστά μου με ελληνικό κρασί και ψωμοτύρι, σε άγιες νύχτες ανοιξιάτικες, να μυρίζει αγιόκλημα και θυμάρι, να σκάνε μέσα στα ρούχα του ορθολογισμού τους και να τους μιλάω ώρες για τον έρωτα της ελευθερίας. Να προσπαθώ να τους πω πως για μας εδώ, τους εναπομείναντες και τις εναπομείνασες, ρωμιούς και ρωμιές, ο έρωτας είναι που έφερε το Άβατον του Όρους. Και πως στην κλίμακα των δικών μας αξιών, όπου θα βρείς κομουνιστή να κάνει το σταυρό του και παπά με το ντουφέκι να υπερασπίζεται τα ντουβάρια του και ελεύθερους πολιορκημένους και γυναίκες να χορεύουν κατά γκρεμού και μιαν Ανάσταση ακατανόητη, αφού πεθαίνεις με την πίστη πως ο θάνατος με θάνατο νικιέται.

Πώς να τους πω όμως, πως εμείς μαθημένοι να πληρώνουμε περατατζίδικα στο Χάρο, με τραγούδια σαν το «έβαλε ο Θεός σημάδι παλικάρι στα Σφακιά κι ο πατέρας του στον Άδη άκουσε μια ντουφεκιά», έχουμε μια Παναγιά που δεν είναι σαν τη Μαντόνα τους και κηδεύει το παιδί της με «Ω γλυκύ μου έαρ γλυκύτατον μου τέκνον πού έδυ σου το κάλλος...». Τι να τους πω; Πως το Άβατον το σεβάστηκαν επί τετρακόσια χρόνια οι μουσουλμάνοι κατακτητές μας; Πως, όποτε κατατρεγμένος, διωγμένος λαός, γυναικόπαιδα, έτρεξαν να κρυφτούν στο Άγιον Όρος, το Άβατον ήρθη, όπως με την Αγάπη και για την Αγάπη αίρεται ως και η ελευθερία;

Θα με κοίταζαν ωσάν κάτοικο άλλου πλανήτη αν τους έλεγα πως, όποιος προσπαθήσει να παραβιάσει το Άβατον θα βρει σ' αυτό το τρίτο πόδι της Χαλκιδικής ως άπαρτο ανάχωμα, πρώτες και καλύτερες τις γυναίκες αυτού του τόπου που δεν μετράνε την «ελευθερία» και τα «δικαιώματά τους» με το μέτρο που κονταίνει την πίστη των ανδρών τους. Πως δεν συλλογίζονται με το μέτρο των δήθεν δημοκρατών που καμώνονται τους υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αποδέχονται την αποικιοκρατική πολιτική, τα στρατηγικά συμφέροντα με χώρες βαφτισμένες «χώρες του τρίτου κόσμου» και το εμπάργκο στα παιδάκια του Ιράκ, ως το απαραίτητο μέτρο συνετισμού της ηγεσίας τους.

Ποιος θα τολμήσει και κυρίως ποια γυναίκα πολιτικός να αντιπαρατεθεί σε μια στάση ζωής ελληνίδας γυναίκας που ακόμη κι όταν πονάει και δεν καταλαβαίνει γιατί ο γιος της αφιερώνεται στο Χριστό και χάνεται στο «Περιβόλι της Παναγιάς» το μόνο που δε σκέφτεται είναι να αντιπαρατεθεί στη βούληση του Άλλου, πατώντας εκεί όπου η ίδια δοξάζεται ως γυναίκα όσο πουθενά αλλού. Είναι παράλογο, λοιπόν, το Άβατον; Πόσο; Ίσως, όχι τόσο για μας όσο το... πολιτισμένο γεγονός να υπάρχουν κέντρα διασκέδασης στη Δύση όπου οι πορτιέρηδες αποφασίζουν ποιος μπαίνει μέσα και ποιος όχι, με μόνο κριτήριο την όψη, τα ρούχα και τον...αέρα κοσμικότητας που αποπνέουν. Πώς να το καταλάβει το Άβατον αυτή η Δύση; Που ό,τι δεν κατανοεί, όπου αδυνατεί να αισθανθεί τον όποιο Άλλο με συγκατάβαση, όταν δεν μπορεί να ηθικολογήσει κατά τα καλά και συμφέροντά της, επεμβαίνει, κατακτά, καταπιέζει, βιαίως «εκπολιτίζει», πλούσια σε προσχήματα και λογικοφανή τεχνάσματα, χρήματα και όπλα, βέτο σε διεθνείς οργανισμούς κι άλλα πολλά παρόμοια.

Όσο η Κύπρος θα χωρίζεται από μια γραμμή αίματος βαφτισμένη πράσινη για τις δυτικές συμμαχικές (;) ανάγκες. Όσο οι πλούσιοι δυτικοευρωπαίοι θα αναζητούν σεξουαλικό τουρισμό ανηλίκων στη Άπω Ανατολή ως ...διάλειμμα στις μπίζνες. Όσο ένα κεφάλι κυανόκρανου θα βαραίνει όσο μια χιλιάδα ανώνυμοι νεκροί σε μαύρη, άσπρη, κίτρινη, χώρα επιρροής τους, αυτοί οι υπερασπιστές δήθεν, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας δήθεν των φύλων, ούτε να μιλούν επιτρέπεται για το Άβατον του Άθω. Νισάφι πια! Εκτός κι αν αληθεύουν οι πληροφορίες πως τάχαμου η Ουνέσκο για να πατήσει πόδι εκεί όπου της λένε πως υπάρχουν θησαυροί, με σταυροφυχάρεια τερτίπια και κατάλληλη διπλωματική εκμετάλλευση της βαλκανικής πολυεθνικότητας των μονών, μηχανεύεται να θέσει υπό την προστασία της το Άγιον Όρος. Στον τόπο μας κάποιος πρέπει να τους πει όλων αυτών των προστατών πως την προστασία αυτήν εμείς, άνδρες και γυναίκες, τη λέμε νταβατζιλίκι, την απεχθανόμαστε και την πατρίδα ακόμη και με Εφιάλτες δικούς μας, δεν την βγάζουμε στο κλαρί. Τη δε πίστη μας που δεν ξέπεσε ποτέ στην κοσμικότητα των συγχωροχαρτιών, την υπερασπιζόμαστε με αίμα.

Άλλωστε, πως να κατανοήσουν όλοι αυτοί οι προστάτες και οι προστάτιδες δυνάμεις πως εμείς την Παναγιά την έχουμε Αρχιστράτηγο, Υπέρμαχο και τη Υπερμάχω Στρατηγώ τα νικητήρια και την έργω αγάπη μας καταθέτουμε πανηγυρικώς, ψάλλοντας Χαίρε Νύμφη Ανύμφευτε.

Σ' αυτήν την Ορθόδοξη «πόρτα» του Ουρανού, οι δικοί μας άντρες μάς αφήνουν εμάς τις αγαπημένες τους κέρβερους. Και βρυχώμεθα κάθε που κάποιος ή κάποια βαφτίζει «πολιτική», το ανίερο δικαίωμα να παρεμβαίνει στην ιερότητα της προσευχής που δεν καταλαβαίνει. Αν δε, προσπαθήσει να την ...εφαρμόσει κιόλας, δαγκώνουμε.

❑

ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

ΑΡΧΙΜ. ΠΕΤΡΩΝΙΟΥ ΤΑΝΑΣΕ* -ΕΚ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Τόπος διαλεκτός, το Περιβόλι της Παναγιάς, θαυμαστός μάρτυρας και συνεχιστής του λαμπρού βυζαντινού πολιτισμού. Ο Άθως είναι το πανάκριβο θησαυροφυλάκιο της Ορθοδοξίας, η δύναμη, η δόξα και το καύχημά της.

Μετά τους Αγίους Τόπους, ο Άθως είναι το αγιότερο όρος, «όρος στο οποίο θέλησε ο Θεός να κατοικήσει», το οποίο, μαζί με το Θαβώρ και το Σινά αποτελούν Τριάδα ορέων της θεϊκής αποκαλύψεως.

Αν στο Σινά, στο μέσο της ερήμου ο Θεός Πατέρας φανερώθηκε με βροντές και αστραπές για να δώσει στον εκλεκτό λαό το νόμο της Παλαιάς Διαθήκης, αν στο Θαβώρ, ανάμεσα στα καταπράσινα λειβάδια της Γαλιλαίας, ο Υιός του Θεού φανερώθηκε με όλη τη δόξα Του, έπειτα στον Άθω, όρος εν μέσω θαλάσσης, εικόνα της Εκκλησίας, πάντοτε χειμαζομένης υπό των «κυμάτων» και ουδέποτε καταποντιζόμενης, -το Άγιο Πνεύμα, μυστικά και ταπεινά με τις αγιάζουσες ενέργειές του μεταβιβάζεται και φωτίζει τις ανθρώπινες υπάρξεις και αποκαλύπτεται στις ωραίες και πνευματικοποιημένες όψεις των μοναχών. Τριάδα ορέων αγιασμένων: Το Σινά - Παλαιά Νομοθεσία, το Θαβώρ - η Νέα Νομοθεσία και ο Άθως - αρραβώνας του μέλλοντος αιώνος. Δεν ορίστηκε περιπτωσιακά στον Άθω η τελευταία δογματική διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, η διδασκαλία των ακτίστων ενεργειών και δεν αναπτύχθηκε τυχαία εδώ η Φιλοκαλία της αδιαλείπτου προσευχής.

Είναι φυσικό, επομένως, όλοι οι Χριστιανοί και ιδιαίτερα οι μοναχοί να επιθυμούν να δουν το Όρος των Μοναχικών επιθυμιών. «Να δεις τη Νεάπολη και μετά να πεθάνεις», έλεγαν οι Ιταλοί· «να μην πεθάνω προτού δω τον Άθω» εύχονται οι ορθόδοξοι μοναχοί, όπως κι εγώ το ευχήθηκα και ο Άγιος Θεός με αξίωσε αυτής της ευλογίας.

Παλαιότερα, διάβαζα με σφιγμένη την καρδιά μερικά δυτικά περιοδικά για την παρακμή και κρίση που περνάει ο Ορθόδοξος μοναχισμός και κυρίως ο Αθωνικός. Έρχομαι τώρα να διαπιστώσω προσωπικά πώς έχουν τα πράγματα και να καταλάβω ότι ο Άθως διέρχεται μια βαθειά αλλαγή.

Οι ειδικές συνθήκες τις οποίες απολαμβάνει το Άγιον Όρος έχουν επιτρέψει την αύξηση και τη συνύπαρξη εδώ όλων των τύπων της μοναχικής ζωής: κοινοβιακής, ιδιορρύθμου και ησυχαστικής, έχοντας τη δυνατότητα ο καθένας να σωθεί με τον πιο ταιριαστό τρόπο στην εσωτερική του αναζήτηση. Ο προσκυνητής που περνάει σήμερα τα μονοπάτια του Άθω δεν μπορεί να μην παρατηρήσει κάτι το ξεχωριστό. Οι ιδιόρρυθμες μονές υποφέρουν από λειψανδρία, πράγμα το οποίο καθιστά δύσκολη την όλη ζωή της μονής. «Δεν έρχονται νέοι στο μοναστήρι» σου λέγουν στεναχωρημένοι οι γέροντες πατέρες απ' αυτές τις μονές, ρωτώντας σε προτρεπτικά μήπως θέλεις να μείνεις σ' αυτούς. Αντίθετα, οι κοινοβιακές μονές βρίσκονται σε πλήρη άνθηση. Χρόνο με το χρόνο αυξάνεται ο αριθμός των διαβιούντων· μερικές μονές άρχισαν να προσβλέπουν στις ιδιόρρυθμες μονές, οι οποίες έτσι μετασχηματίζονται σε κοινόβια, έτσι ώστε σήμερα όλες οι μονές να είναι κοινοβιακές. Κατ' αυτόν τον τρόπο πολλές αλλαγές έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια και ίσως γίνουν περισσότερες μέχρις ότου οι μονές, «ουρανός επί της γης», αποκτήσουν την παλιά δόξα και αίγλη τους.

Οι νέοι, που κυρίως έρχονται, είναι από χωριά και πόλεις. Είδα πολλούς στην Αθωνιάδα Σχολή. «Μια καλή ελπίδα για το μέλλον του Άθω», μου έλεγαν αλλά ένας νεαρός μοναχός μου συμπλήρωσε: «Ναι, είναι και η Αθωνιάδα μια ελπίδα· όμως, ικανός αριθμός μαθητών, λόγω της ηλικίας και των δοκιμασιών δεν παραμένει. Η μεγαλύτερη ελπίδα του Άθω, στηρίζονται στους νέους του έρχονται με τέλεια προετοιμασία, απόφοιτοι Σχολών Ανωτέρων και Ανωτάτων, γιατί το μέλλον της Εκκλησίας ανήκει στους μορφωμένους

ανθρώπους, ανθρώπους πλέον ώριμους και αποφασισμένους, οι οποίοι γνωρίζουν τι ακριβώς θέλουν και ποιος είναι ο σκοπός της ζωής των».

Ρωτώντας έναν μοναχό γιατί οι νέοι που έρχονται αποφεύγουν τις ιδιόρρυθμες μονές, μου απάντησε απλά: «Ο τρόπος ζωής των δεν μας τραβά, γιατί δεν υπάρχει κάτι με το οποίο μπορούμε να κορέσουμε τη δίψα μας». Αυτή η απάντηση μου φάνηκε πολύ απλή και ουσιαστική. Η προτίμηση για την κοινοβιακή ζωή φανερώνει ότι αυτός ο τρόπος ζωής δεν είναι μόνο ένας τρόπος ζωής μέσα στους άλλους· οι άνθρωποι ανακαλύπτουν τις αρετές της κοινοβιακής ζωής. Μεγάλοι ιδρυτές και θεμελιωτές της κοινοβιακής ζωής: Όσιος Παχώμιος, Μέγας Βασίλειος, Όσιος Θεόδωρος Στουδίτης κ.ά., όλοι έδειξαν πόσο δυνατά θεμέλια θεϊκά και ανθρώπινα έχει η κοινοβιακή μοναχική ζωή· ζωντανή εικόνα της εκκλησιαστικής κοινωνίας, τόπος ιδανικός της χριστιανικής τελειώσεως, οδός εύκολη και σίγουρη προς σωτηρίαν, τόπος ευνοϊκός για την αύξηση των μεγάλων χριστιανικών αρετών: της ταπεινώσεως και της αγάπης, μίμηση της αγγελικής πολιτείας, πρόγευση της ζωής του μέλλοντος αιώνος. Η ομαδική ζωή στο κοινόβιο είναι περισσότερο τελεία, γιατί έχει εξασφαλισμένη την παρουσία τού θεού στο μέσο της· είναι περισσότερο βέβαιη και περισσότερο εύκολη, γιατί ακατάπαυστα έχει το παράδειγμα και τη βοήθεια του διπλανού αδελφού και τον συμβουλευτικό λόγο του ηγουμένου· επομένως «η σωτηρία κερδίζεται με πολλή νουθεσία», ενώ «οι χωρίς νουθεσία πέφτουν σαν τα φύλλα». Εδώ, νομίζω, πως έχει το νόημα της η προτίμηση των νέων που έρχονται στις μονές για την κοινοβιακή ζωή. Η ανθρωπότητα και ο χριστιανικός κόσμος έχει κάνει πολλά απατηλά πειράματα, δεν θέλει πλέον να παίζει με την ύπαρξή του. Απ' εδώ είναι ανάγκη ν' αγκυροβολήσουμε ουσιαστικά σε πραγματικότητες θεμελιακές και σίγουρες. Η κοινοβιακή ζωή είναι μια τέτοια πραγματικότητα,. αλλά το πλέον αξιοσημείωτο γεγονός που συναντάται στον Άθω και το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε μια ριζική αλλαγή, είναι η παρουσία ενός ικανού αριθμού εκλεκτών πατέρων, οι οποίοι με την προσωπική ζωή και μαρτυρία τους θα προσφέρουν με τη σειρά τους στην εκκλησία τέκνα πνευματικά άξια της αποστολής των. Είμαι βέβαιος πως καμιά φορά δεν έλειψαν από τον Άθω τέτοια πνευματικά αναστήματα. Ο αριθμός των επτά ερημιτών, γνωστών μόνο στο θεό και στα ερημικά φαράγγια του Άθω, πιστεύω ότι δεν λιγόστευσε. Όμως αυτή τη φορά το πράγμα μου φαίνεται διαφορετικότερο.

Εδιάβασα τις εντυπώσεις κάποιων προσκυνητών στον Άθω, οι οποίοι βλέποντας έναν μεγάλο πνευματικό γέροντα νόμισαν ότι συναντήθηκαν με τον Άγιο Ισαάκ τον Σύρο· όχι πολλά χρόνια αργότερα ένα Αθωνικό μοναστήρι ήταν στα πρόθυρα της ερημώσεως του, όμως με τον εδώ ερχομό ενός ευλογημένου πατέρα με μερικούς υποτακτικούς το μοναστήρι μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα άνθισε τόσο, ώστε παρουσίασε καρπούς και απέβη ένα από τα πιο φημισμένα Αθωνικά κοινόβια.

Άκουσα από ξακουστούς πνευματικούς πατέρες που ήσαν καλεσμένοι σε διάφορα μέρη για την πνευματική καθοδήγηση, να μου διηγούνται με πόνο την εξαθλίωση της ανθρωπίνης προσωπικότητος - εικόνος θεού - εξ αιτίας του μεγάλου τουριστικού ρεύματος, το οποίο έχει επιδράσει ποικιλότροπα στις μονές που βρίσκονται στον κόσμο. Όμως, είναι παρήγορο -μου είπαν- το γεγονός ότι αρκετοί από τους μοναχούς πατέρες που βρίσκονται στον κόσμο δεν εξοικειώθηκαν, αλλά μαζί με τα πνευματικά τους τέκνα εγκατέλειψαν την κοσμική χλιαρότητα και έφυγαν αναζητώντας στην ερημιά του Άθω μια ζωή αυθεντική και αληθινή.

** **Δικαίος της κοινοβιακής σκήτης του τιμίου Προδρόμου στο Άγιο Όρος.***

❑

ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΘΩΝΑ ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ

ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ*

Ο άνθρωπος είναι το επί της γης ζώον θεούμενον. Την ανάγκη και την ορμή τού ανθρώπου να καταστεί κοσμικός θεός τη διαπιστώνουμε και σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης ιστορίας και του ανθρώπινου κόσμου. Παλαιότερα, μέσω των θρησκειών του ή των φιλοσοφιών και των ασκητικών του, σήμερα δε μέσω της επιστήμης, της τεχνολογίας και της δύναμης. Ο καθημερινός απλός άνθρωπος, αν δεν αγωνίζεται να επιβιώσει από την πείνα και την ασθένεια, όπως συμβαίνει στον τρίτο κόσμο αλλά και εν πολλοίς στον λεγόμενο «πολιτισμένο» κόσμο, τότε επιδιώκει να πετύχει την απόλυτη ευτυχία μέσω των δυνατοτήτων που του δίδονται από το επάγγελμά του και την οποιαδήποτε κοινωνική ή πνευματική του κατάσταση. Πάνω από τον απλό καθημερινό άνθρωπο και σε πολλαπλά ιεραρχημένα επίπεδα στέκεται ο άνθρωπος της εξουσίας, ως επιστήμονας, ως φιλόσοφος, ως πολιτικός, ως επιχειρηματίας, ως στρατιωτικός, ως ιερωμένος και πάνω από τους κατά τόπους και κατά έθνη ανθρώπους της εξουσίας στέκονται σε κάποια ιεράρχηση δυνάμεων τα έθνη και κράτη που ασκούν την κυριαρχία επί άλλων εθνών ή κρατών σε μια διαρκή εναλλαγή. Και τα πράγματα ήσαν περίπου έτσι εδώ και αρκετές χιλιετηρίδες. Όμως, η αξιοποίηση της ελληνικής επιστήμης από την δυτική Αναγέννηση και μετά έφερε στο προσκήνιο ένα νέο δεδομένο, το οποίο είτε το θέλουμε είτε όχι έχει αλλάξει ριζικά την παραδοσιακή μορφή της ανθρώπινης ιστορίας, ενώ στο προσεχές μέλλον η αλλαγή θα είναι ανυπολόγιστος για τα δεδομένα του παρελθόντος. Αυτό που εννοούμε εδώ είναι η ενοποίηση όλου του κόσμου και όλης της Γης ύστερα από τη ραγδαία εξέλιξη των επικοινωνιών και όλης γενικά της προηγμένης τεχνολογικής υποδομής σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποιημένη αγορά και οικονομία. Μάλιστα, η επικείμενη ενοποίηση της ανθρωπότητας που ήδη έχει αρχίσει να συντελείται και να είναι ορατή, προφανώς συνεπάγεται δυνάμει μια ιδεολογική-πνευματική και πολιτιστική ενοποίηση. Στην περίπτωση αυτή, αρχίζει να διακρίνεται στον ορίζοντα η ειρηνική ή και η «βίαιη», με σύγχρονους βέβαια όρους, πολιτιστική και ιδεολογική σύγκρουση.

Το διαμορφούμενο παγκόσμιο πνευματικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, οικονομικό σύστημα έχει μια πολυπλοκότητα τέτοιου επιπέδου, ώστε να είναι αρκετά δύσκολο να επιχειρήσει κανείς οποιαδήποτε πρόβλεψη για πολύ μακριά στο μέλλον. Βασικές συνιστώσες της διαμορφούμενης παγκόσμιας πολυπλοκότητος είναι: Η δυτικής προέλευσης παγκόσμια αγορά και τεχνοκρατία. Η απειράριθμη ανθρωπομάζα του Ασιατικού κόσμου. Η τριτοκοσμική φτώχεια και εξαθλίωση στον υπέρτατο βαθμό. Η απεριόριστη δύναμη των μαζικών μέσων επικοινωνίας. Τα προηγμένα οπλικά συστήματα τα οποία θα επιτρέπουν όλο πιο αποτελεσματικά τον παγκόσμιο έλεγχο. Τέλος, αυτό που συμπληρώνει το τοπίο της σύγχρονης πολυπλοκότητας είναι η παντοδυναμία της επιστήμης τόσο στο επίπεδο της άψυχης όσο και στο επίπεδο της έμψυχης ύλης.

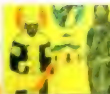
Η ανθρώπινη γνώση πορεύεται ασυγκράτητα προς κάθε κατεύθυνση, ώστε σύντομα ο άνθρωπος θα νιώθει ότι εξουσιάζει το υλικό σύμπαν και την ίδια την ζωή ύστερα από την επαναστατική περίοδο της φυσικής, της βιολογίας και της τεχνολογίας, ιδίως στο τέλος του 20ού αιώνα.

Έτσι έχουν τα πράγματα ως προς την εξωτερική τους μορφή. Αλλά, το εξωτερικό σχήμα και η εξωτερική υφή δεν είναι το όλον. Τα πράγματα και ο κόσμος έχουν και εσωτερικές διαστάσεις που συνήθως παραβλέπονται απ' όσους ασχολούνται με αυτά. Αν ξεκινήσουμε από τη σύγχρονη ψυχαναλυτική θεωρία και εμπειρία είμαστε αναγκασμένοι να διαπιστώσουμε ότι πίσω από τα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και όποια άλλα παρόμοια φαινόμενα υφίσταται η πραγματικότητα των ψυχικών φαινομένων και αιτίων, σαφώς σε αλληλεπίδραση με τα πρώτα. Για τον λόγο αυτό, όποιος επιθυμεί να ελέγξει τον κόσμο αντιλαμβάνεται ότι πρωτίστως πρέπει να ελέγξει τις ψυχές και το πνεύμα των ανθρώπων. Από την άποψη αυτή καθίσταται σαφής η σημασία των μέσων πληροφόρησης και η σημασία της παιδείας για τον έλεγχο του κόσμου σε οποιοδήποτε επίπεδο και εάν επιχειρείται κάτι τέτοιο. Εδώ μπορούμε να επισημάνουμε τρία καίρια σημεία. Τον καθημερινό άνθρωπο ο οποίος αποβλέπει στην ευτυχία εννοούμενη και εκλαμβανόμενη αναλόγως. Τον άνθρωπο που του έλαχε η μοίρα να κυβερνά άλλους ανθρώπους, σε μικρή ή μεγάλη κλίμακα. Και τέλος, την ανάγκη ελέγχου και κυβέρνησης των ανθρώπων προκειμένου να αποφευχθεί το χάος και η αποσύνθεση.

Μέσα σε όλη αυτή την κοσμογραφία και ανθρωπογραφία καλούμαστε να εντάξουμε τη σημασία και το νόημα ενός εν πολλοίς περιθωριακού τρόπου ζωής όπως αυτός που πραγματοποιείται στον Άθωνα, γνωστό τουλάχιστον για μια χιλιετηρίδα ως Άγιον Όρος. Εάν, μάλιστα, λάβουμε υπ' όψιν μας ότι κατά κόρον στο παρελθόν αλλά και σήμερα η Ελλάδα ως ορθοδοξία έχει ταυτιστεί με τον τρόπο του Αγίου Όρους, αυτομάτως τίθεται το ζήτημα της Ελλάδος και της ορθοδοξίας σε σχέση με τη διαμορφούμενη παγκοσμιότητα όσον αφορά την ανθρωπότητα.

Το ερώτημα λοιπόν περί του Αγίου Όρους τίθεται σε όλη του την ευρύτητα. Μπορεί να σημαίνει το Άγιον Όρος ή και ολόκληρη η Ελλάδα ως έκφραση του Αγίου Όρους κάτι περισσότερο από ένα μουσειακό ή παρελθοντολογικό γεγονός; Μπορεί στη νέα δόμηση της παγκόσμιας κοινωνίας το Άγιον Όρος να συνεισφέρει κάτι περισσότερο και ουσιαστικό από ένα απλό πολιτισμικό κατάλοιπο και τουριστικό αξιοθέατο; Δηλαδή, κάτι το ενδιαφέρον αλλά μόνον ως προς το παρελθόν και όχι ως προς το μέλλον.

Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό πρέπει να ανατρέξουμε στην ουσία της ελληνικής παρακαταθήκης τόσο στην αρχαία περίοδο όσο και στην Χριστιανική. Διότι, είτε το θέλουμε είτε όχι ο ελληνισμός έχει διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην παγκόσμια ιστορία και ίσως αυτή η υπόθεση δεν έχει παρέλθει. Ο αρχαιοελληνικός κόσμος αναδεικνύει δύο ουσιώδεις λειτουργίες του ανθρω-

που. Η μία είναι το θεωρητικό πνεύμα της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Η άλλη είναι το τραγικό στοιχείο της ανθρώπινης ιστορίας, ιδίως η αναμέτρηση του ανθρώπου με τον χρόνο και την ελευθερία. Οι Έλληνες γνωρίζουν κατά την πρώτη περίοδο της ιστορίας των, όπως αυτή αναδιπλούται από τον μύθο έως την ποίηση και την φιλοσοφία, ότι κάθε επιτυχία στα όρια του χρόνου ανατρέπεται από μια αποτυχία και κάθε ευτυχία την διαδέχεται μια δυστυχία. Την γέννηση τη διαδέχεται η φθορά και την ύπαρξη τη συγκεκριμένη η ανυπαρξία και το μη ον. Βαθύτερα την απόφαση του ανθρώπου να ευτυχίσει εντός του χρόνου και του χώρου την χαρακτηρίζει η ύβρις. Για αυτό, επέρχεται η νέμεσις του χρονοκράτορα νόμου. Είναι χαρακτηριστική η φράση του Αναξίμανδρου «εξ ων δε γένεσις εστί τοις ούσι, και την φθοράν εις ταύτα γίνεσθαι κατά το χρεών· διδόναι γαρ αυτά δίκην και τίσιν αλλήλοις της αδικίας κατά την του χρόνου τάξιν...». Δηλαδή, τα όντα είναι ανάγκη να επιστρέψουν στην ανυπαρξία και στο μη ον, διότι με το να υπάρχουν ατομικά και χρονικά αδικούν.

Η άρση της τραγικότητας του χρόνου και της ιστορίας επιτυγχάνεται στα όρια της πόλης. Εάν η σημερινή «πόλις» υπηρετεί την υποκειμενική και ατομοκεντρική καταξίωση του ανθρώπου, δηλαδή την αφηρημένη και ατομικοποιημένη ευτυχία του, η ελληνική πόλις υπηρετεί τη συνάντηση των πολιτών στην περιοχή της ελευθερίας και της χρονοποιημένης αιωνιότητας. Στα όρια της πόλεως αναδεικνύεται ο άνθρωπος πολίτης ως ον κατ' ουσίαν κοινωνικό, όπως το περιγράφει ο Αριστοτέλης. Αυτό σημαίνει ότι στα όρια της πόλης ο άνθρωπος καθίσταται ελεύθερος, ήτοι γίνεται πρόσωπο και όνομα, ενώ υπερβαίνεται κάθε μορφή δουλείας και υποτέλειας. Το ότι μάλιστα για τους Έλληνες η πολιτική σχετίζεται άμεσα με την άθληση της αρετής, αυτό σημαίνει ότι η χειρότερη μορφή δουλείας δεν είναι τόσο η εξωτερική δουλεία του ανθρώπου σε κάτι εκτός εαυτού όσο η εσωτερική δουλεία στον ίδιο τον υποκειμενοποιημένο και εξατομικευμένο εαυτό μας. Έτσι η πόλις καθίσταται τόπος άθλησης, αρετής και ελευθερίας.

Πότε, όμως, όντως ο άνθρωπος καθίσταται πολίτης πόλης, ελευθέρας όντως από κάθε τραγική λειτουργία του χρόνου; Κατ' αρχάς πολίτης καθίσταται ο ατομικός και βιολογικός άνθρωπος όταν δεν ζει για τον εαυτόν του αλλά για την πόλη και τους συμπολίτες του. Εξάλλου, η πόλις δεν υφίσταται ως αφηρημένη ιδέα και ως αφαίρεση, αλλά ως απτό και συγκεκριμένο σώμα πολιτών με όνομα και ταυτότητα. Και όχι μόνο των πολιτών μιας χρονικής στιγμής, αλλά του συνόλου και διαχρονικού κόσμου των πολιτών της. Είσαι πολίτης πόλεως συγκεκριμένης όταν στη ζωή της πόλης είναι παρόντες όλοι οι πολίτες. Ο δυτικός κόσμος, με όλες τις ριζοσπαστικές καινοτομίες του, αδυνατεί να κατανοήσει αυτή τη σημασία και αυτή τη δυναμική, παραμένοντας πάντα στα όρια της βιολογικής και ατομοκεντρικά χρησιμοθηρικής «πόλης». Ο δυτικός κόσμος έχει σαφώς υποκαταστήσει την κοινωνία των πολιτών με την κοινωνία του κέρδους και του κεφαλαίου. Και αυτό, σαφώς πηγάζει από τις φιλοσοφικές και θεολογικές προϋποθέσεις της Δύσης, όπως αυτές ανάγονται στη σχολαστική φιλοσοφία και την ουσιοκρατική θεολογία. Ο δυτικός κόσμος με τη θεολογία, την φιλοσοφία, την επιστήμη και την τεχνολογία του έχει υποτάξει τον άνθρωπο στην ψυχολογία, την βιολογία, τη χημεία, και κάθε άλλη μορφή αντικειμενοποίησης. Για το δυτικό άνθρωπο το ανθρώπινο ον είναι αντικειμενοποιημένο, φυσικό και εγκόσμιο ον που δεν συνορεύει με τίποτε πέραν του φυσικού περιβάλλοντος, ούτε ακόμη με τους άλλους ανθρώπους κατά το πρότυπο των κλειστών μονάδων του Λαϊμπνιτς.

Εν μέσω όλων αυτών, η Αθωνική πολιτεία των ασκητών του Αγίου Όρους αποτελεί τη μόνη αυθεντική από ορισμένης άποψης συνέχεια της ελληνικής αντίληψης περί πόλης, ιδίως όπως αυτή διαμορφώνεται στα όρια του βυζαντινού ελληνισμού και της ανατολικής ορθόδοξης παράδοσης. Ο ασκητής πολίτης του Αγίου Όρους τυπικά έχει αρνηθεί να τρέφεται από τη δόξα του κόσμου, η οποία είναι και ο βασικός φθορέας της πόλης των πολιτών, με όνομα και ταυτότητα. Αντίθετα, ο ασκητής πολίτης του Άθωνα υποτάσσει τον ατομικό, ψυχολογικό, βιολογικό και φυσικό εαυτό του σε ένα πρόγραμμα και έναν τρόπο ζωής κατ' εξοχήν αναρχικό και ανοικτό. Διότι, αντί της ψυχολογικής και συναισθηματικής αυτάρκειας του φυσικοποιημένου ανθρώπου ο ασκητής του Αγίου Όρους αθλείται προκειμένου να πραγματοποιήσει τον εκκλησιοποιημένο άνθρωπο. Δηλαδή τον άνθρωπο που δεν στοχεύει σε τίποτε το άμεσο χρονικά αντικειμενοποιήσιμο, αλλά μόνον στην τέλεια αγάπη προς κάθε τι το απτό και συγκεκριμένο. Η τέλεια αγάπη είναι και η τέλεια γνώση, και τα δύο που ουσιαστικά είναι ένα, δεν αποσκοπούν στη χρήση ή την εκμετάλλευση, αλλά στη συνάντηση εν απολύτω ελευθερία. Η τέλεια αγάπη και η τέλεια γνώση δεν αποσκοπούν στη χρήση του κόσμου, αλλά στη σωτηρία του κόσμου. Οι Έλληνες της προχριστιανικής περιόδου γίνονται οι κατ' εξοχήν δάσκαλοι της ανθρώπινης ιστορίας, επειδή αναμετρώνται με το γεγονός της ύπαρξης.

«Αεί απορούμενον και αεί ζητούμενον», θα διακηρύξει ο Αριστοτέλης, «τι εστί το ον». Έτσι, η οντολογική αναζήτηση των ελλήνων θα εκτινάξει τον ανθρώπινο πολιτισμό σε μια τροχιά δίχως προηγούμενο με καρπούς μοναδικούς. Επιστήμη, τεχνολογία, τέχνη, ποίηση και πολλά άλλα. Το ον. Τόδε τι. Αυτό εδώ που ίσταται εμπρός μου. Αυτός που ίσταται απέναντί μου και με κοιτάζει. Ο Έλληνας θα αναμετρηθεί, λοιπόν, με αυτό το συγκλονιστικό βίωμα της ύπαρξης, μη νοουμένης ψυχολογικά και υποκειμενικά, αλλά οντολογικά, ρεαλιστικά, και ασκητικοερωτικά. Το μέτρο της αλήθειας μου και της αλήθειας σου είναι αυτό, αυτή, αυτός που ίστανται απέναντί μου και με κοιτάζουν. Το βλέμμα του άλλου και το βλέμμα της ύπαρξης είναι ο κριτής της αλήθειας και κάθε αλήθειας.

Αυτό είναι, λοιπόν, το πέρασμα και η ατραπός προς την τέλεια αγάπη και την τέλεια γνώση. Δηλαδή, ο νεώτερος τρόπος των Ελλήνων ως ορθοδόξων που δεν είναι άλλος από τον τρόπο του Αγίου Όρους. Το Άγιον Όρος υφίσταται ως μια εκκλησιοποιημένη επανάσταση απεριόριστου βεληνεκούς, ακόμη και αν όλοι οι πολίτες ασκητές του δεν έχουν φθάσει στο τέλος προς το οποίο πορεύονται. Το τέλος του ασκητή πολίτη της Αθωνικής πολιτείας είναι η τελείωση της αγάπης, της ελευθερίας και της γνώσης του άλλου ως του Όντος Άλλου. Αυτού Ον ηγάπησε η ψυχή μας έως τέλους... Μήπως τουλάχιστον οίδατε εσείς Αυτόν που επόθησε η ψυχή μου έως τέλους... ερωτά η τρισέμορφη κόρη στο Άσμα Ασμάτων, για να λάβει την απάντηση πως ούτε αυτοί γνωρίζουν Αυτόν που αγάπησε έως τέλους, και έτσι να οδηγεί στην τέλεια γνώση διά της πλήρους αποδοχής της αδυναμίας προς γνώση και διά της πλήρους αγνωσίας.

Για αυτό, ο ασκητής πολίτης του Όρους της επανάστασης προς κάθε νομοτέλεια, νόμο και ανάγκη νηστεύει από κάθε γνώση μερική και αποσπασματική που φονεύει τον άλλον και τον Όντως Άλλον, για να του δοθεί το χάρισμα της Όντος Πολιτείας. Το χάρισμα της ανεπανάληπτης, ανέντακτης, και απεριόριστης γνώσης του άλλου και του Όντως Άλλου.

Ο ασκητής πολίτης του Άθωνα παλεύει και αντιμάχεται με όλες τις σκιές του εαυτού του που του απο-

κρύπτουν τον άλλον και τον κατ' εξοχήν Άλλον ως το Πάνυ ακριβές περιεχόμενο του χώρου, του χρόνου και της Βασιλείας. Και η Βασιλεία είναι η πολιτεία του Ονόματος ως το πάνυ ακριβές. Αυτό που δεν υποκαθίσταται ποτέ, δεν ανταλλάσσεται ποτέ, δεν λησμονιέται ποτέ. ...Μήπως τουλάχιστον οίδατε εσείς Αυτόν Όν επόθησε η ψυχή μου έως τέλους. Αντίστοιχα, ένα παλιό λαϊκό τραγούδι λέει: σχίζω τα βουνά και παντού ρωτάω ποιος είδε τα μάτια που αγαπάω....

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς πως προϋπόθεση των λαϊκών μας τραγουδιών είναι η τέλεια εμπειρία του Αγίου Όρους, ως εκκλησιοποιημένη εμπειρία του άλλου και του κατ' εξοχήν Άλλου.

Έτσι ο πολίτης του Άθωνα καθημερινά φονεύει τον φυσικό, βιολογικό, και ψυχολογικό εαυτό του, προκειμένου να επανεύρει τον καθολικό και οικουμενικό εαυτό του που δεν είναι άλλος από όλους τους άλλους, τους αδελφούς του ως το πάνυ ακριβές και ως το Όντως Άλλον, τον κατ' εξοχήν Άλλον. ...Αφού εποιήσατε αυτά ενί τοις ελαχίστοις αδερφοίς μου εμοί εποιήσατε....

Και ο μοναχός του Άθωνα που καθίσταται Όρος Άγιον, χαρίζει στον κόσμο την εκπληκτική εκείνη εμπειρία της Παρουσίας και της συνάντησης στις παρυφές του χώρου και του χρόνου, που διαποτίζει τον χώρο, τον χρόνο και τα πράγματα. Χαρίζει στον κόσμο την εμπειρία εκείνη της βεβαιότητας που καθιστά τον χώρο, τον χρόνο και κόσμο όντος πόλη και πολιτεία. Ο μοναχός του Άθω χαρίζει στον κόσμο την φωταγωγική εκείνη εμπειρία που δικαιώνει την Αντιγόνη και την Ιφιγένεια, οι οποίες γνώριζαν πως έχουν στον κόσμο αδερφούς. Ο μοναχός της Αθωνικής πολιτείας μάς βεβαιώνει όλους πως έχουμε στον κόσμο αδέρφια ασχέτως χρώματος, φυλής, καταγωγής ή ό,τι άλλο. Ότι ο κόσμος μας δεν είναι άλλο από τα αδέρφιά μας. Τώρα, χθες, αύριο. Εδώ, εκεί, παντού.

Ο αρχαίος ασκητής πολίτης της Ιωνίας αναμετριέται με την γένεση και την φθορά. Ο νέος Ασκητής πολίτης του Αγίου Όρους αναμετριέται με την Ανάσταση, την Ελευθερία, τη Ζωή. Βεβαιώνεται ο ίδιος και βεβαιώνει τους αδελφούς του για τη Ζωή την απεριόριστη, τη Ζωή την ανίκητη και αθάνατη. Χαμένος από τον κόσμο και την πόλη σώζει τον κόσμο και την πόλη. Επιλέγοντας ο ίδιος τον δρόμο της ασθένειας και της αδυναμίας εξυγιαίνει και δυναμώνει τον κόσμο, τους άλλους, τους αδερφούς του. Τους βεβαιώνει στην εμπειρία της Ζωής την ανίκητη. Την εμπειρία την αλησμόνητη. Ο μοναχός πολίτης ασκητής της Αθωνικής πολιτείας, όταν πραγματοποιεί το αξίωμά του μάς εισάγει στο όντως γεγονός της πόλης. Της πόλης της ελευθερίας, όπου όλες οι ρωγμές πληρούνται και οι έρημοι ζωοποιούνται, οι βάραθροι γεφυροποιούνται και ο κόσμος καθίσταται κοινωνία προσώπων. Ο φυσικός κόσμος διά του Αθωνίτου πολίτου-ασκητού καθίσταται πόλις απεριόριστος και ελευθέρα. Ο φυσικός κόσμος, ο χώρος και ο χρόνος καθίστανται εορτή και πανήγυρις, ενώ ο καθημερινός και ο ασήμαντος άνθρωπος της ιστορίας καθίσταται φωταγωγική παρουσία, μοναδική και ανεπανάληπτος. Εντέλει ο ασκητής πολίτης του Αγίου Όρους μιμούμενος τον Σωτήρα και θυσιάζοντας τον ατομικό και μερικό εαυτό του καθίσταται κατά χάριν, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση διά του Σωτήρος, σωτήρ του κόσμου.

Τέλος, είναι βέβαιον πως όταν θα παρέλθει η νεύρωσις της επιστήμης, της τεχνολογίας και κάθε άλλης φαντασίωσης του ανθρώπου, τότε θα μπορεί να καταστεί φανερή η συμβολή και η σημασία του Αγίου Όρους και των Ασκητών του για την ανθρώπινη ιστορία και τον ανθρώπινο πολιτισμό. Τότε, δηλαδή, που οι άνθρωποι θα έχουν ανάγκη τους ανθρώπους και όχι τα αντικείμενα. Αλλά, πέραν αυτού, η εμπειρία του Αγίου Όρους σώζει τον κόσμο, ακόμη και όταν κάτι τέτοιο μένει απαρατήρητο για την πλειοψηφία, όπως ακριβώς η Εκκλησία σώζει τα πράγματα και τον κόσμο έστω και αν αυτό δεν αντικειμενοποιείται. Εξάλλου το Άγιον Όρος δεν είναι άλλο από την εμπειρία της Εκκλησιοποιημένης πόλης στην απόλυτη έκφραση της. Εδώ, στην εμπειρία της Εκκλησίας και του Αγίου Όρους ο κόσμος και τα πράγματα σώζονται με το να μην καθίστανται αντικείμενα, αλλά να φυλάσσονται ως σημεία και σύμβολα της Απολύτου και Φωταγωγικής Παρουσίας.

**** Επικ. Καθηγητής***
Πολυτεχνικής σχολής στο ΔΠΘ

❑

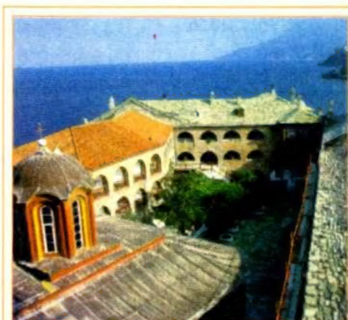

Ο ΑΘΩΝΙΚΟΣ

Ο γνήσιος Αγιορείτης είναι η ειλικρινεστέρα ευρωπαϊκή ψυχή, αναφέρει ο Πρωτεπιστάτης του Αγίου Όρους, Ιερομόναχος Καλίνικος Ιβηρίτης, στην προσφώνησή του προς τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Ενωσης κ. Ζακ Σαντέρ, στις 10.5.1997, κατά την επίσκεψη του τελευταίου στην Αθωνική Πολιτεία.

Ο Άθως αποτελεί ζωντανό μνημείο, όπου δεν υφίσταται παρελθόν και μέλλον. Η εικόνα του επιβλητικού του όγκου, του αμετακίνητου μεγαλείου της ιστορίας του και των πνευματικών αξιών του, υπέρ των χιλίων και πλέον ετών, στην ουσία αποτελεί έναν υπεριστορικό θεσμό, μοναδικό στον κόσμο, τον οποίο δεν μπόρεσαν να παρασύρουν τα ορμητικά ρεύματα των αιώνων, χάρη στην βαθειά βίωση του Ορθόδοξου Ανατολικού Μοναχικού Ιδεώδους, το οποίο τόσους αιώνες, κυριαρχεί στην ζωή των οικητόρων του Αθω.

Τό Άγιον Ορος, με τη μοναδική φυσική του υπόσταση, συνιστά ένα χώρο πνευματικό, ο οποίος στην έκφρασή του παραμένει ανά τους αιώνες οικουμενικός, άνευ γεωγραφικών ορίων, στερούμενος κριτηρίων συγχύσεως, όπως η πολυγλωσσία, η πολυεθνικότητα, η πολιτισμική ανακατάταξη, η πάλη του κτιστού με το άκτιστο, η πάλη του πνεύματος και της ύλης.

Ο Άθως, ανά τους αιώνες, παρουσιάζεται, ως μια πολυσυλλεκτική πολιτισμική κοινότητα, στην ευρύτερη και πληρέστερη ύπαρξη και υπόστασή της, όπου η αρμονική συνύπαρξη διαφορετικών παραγόντων

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΦΩΤΙΑΔΗ

εθνολογικής προελεύσεως, υφίσταται, λόγω της Ορθοδόξου εθνικής και πολιτισμικής, αυτοσυνείδησης των λαών, που τροφοδοτούν τον Άθω, ανά τους αιώνες με Μοναχούς. Η εν Χριστώ Ιησού ενοποίηση, κάτω από την Οικουμενικότητα της Ορθοδοξίας και του Αγίου Ορους, εκφράζεται ως πόθος για πνευματική ανάταση, σε αναζήτηση του Θεού. Ο Θεός είναι ο "άλλος" στο Άγιο Όρος είναι ο "εν Χριστώ αδελφός", κατ' όνομα και κατ'ουσία.

Έτσι, λοιπόν, η δημιουργία της ενιαίας κοινότητας, προέρχεται από την ενιαία αντίληψη περί πραγματικής αδελφοσύνης, αδελφογνωσίας, η οποία οδηγεί προς τον απώτερο υπαρξιακό σκοπό· τη Θεογνωσία.

Η Οικουμενικότητα ως Θεογνωσία, λογίζεται ως πνεύμα και σχήμα Παραδοσιακό, όπου το εφικτό και βιώσιμο, κατακτάται στη συνείδηση του Αγιορείτη Μοναχού, ως Μαρτυρία του Σταυρού, και ως αγώνας για τη γνησιότητα της πνευματικής παρακαταθήκης των παρελθόντων Πατέρων και Αδελφών.

Ο Αγιορείτης Μοναχός δεν προσεύχεται "εθνικά". Προσεύχεται "οικουμενικά".

Γι' αυτό και σε κάθε βήμα, κάθε πνοή της αιωνίου καθημερινότητας του, εκφράζεται η προσευχή του, ως προωθημένο εναγώνιο αίτημα ζωής, σωτηρίας, ενότητας, αδελφοσύνης, δυναμικής υγιούς δημιουργίας.

Η Αγιορείτικη Πολιτεία, είναι ολοκληρωτική, αφού ολοκληρωτικός είναι και ο αγώνας του Μοναχού στο υπαρξιακό του πεδίο.

Καρπός του ολοκληρωτισμού αυτού, είναι η ελευθερία. Τούτη η όντως πολιτική αντίφαση των εννοιών και των ονομάτων, στον Άθω γίνεται αιώνες τώρα πραγματικότητα βιώσιμη. Μία πραγματικότητα η οποία βιώνεται μόνον στη σφαίρα του μεταφυσικού. Δεν εκβιάζεται με λογική ή εγκεφαλική γνώση και αντίληψη. Κατακτάτε στην καρδιά, στα δάκρυα, στον ιδρώτα και τον πόνο ενός αγωνά σκληρού και ανελέπτου, μέχρις εσχάτων. Ως έκφραση και στάση ζωής. Απαντάται ως αγαπητική διάθεση ενός δυναμικού ενδιάθετου Λόγου. Ακραίου ερωτικού πόθου προς το κάλλος. Τούτο το κάλλος θα το γευθείς αόριστα στο ανέσπερο φως του Οικουμενικού βλέμματος του Αγιορείτη Μοναχού, όταν αυτός κοιτά στο δικό σου βλέμμα το βλέμμα του Θεού, το βλέμμα του αδελφού του.

Το Άγιον Ορος, ως ορισμός και σημείο αναφοράς του Οικουμενικού Πνεύματος της Ορθοδοξίας, αποτελεί το μεγαλύτερο ζωντανό τεκμήριο για την υπόστασή της.

Το Άγιον Όρος δεν είναι κατεστημένο. Δεν μπορεί να γίνει κατεστημένο· γιατί τότε θα πάψει να υφίσταται. Όσο στον Άθω η Οικουμενική αναγωγή και βίωση του Μοναχικού πνεύματος, θα ζουν στον ολοκληρωτικό αγώνα και θα καρπούνται την εν Χριστώ ελευθερία, συνεχώς η Οικουμενική του προσφορά θα επεκτείνεται ως κατάθεση αγάπης του κάλλους· ως κάλλος πολιτισμικό, ως μνημείο της ανθρώπινης υπάρξεως στην παγκοσμιότητα.

Ο Άθως προϋπήρχε του Βυζαντίου, ως Πολιτεία Μοναχική, όπου το Πολίτευμα ακολουθούσε τις ευαγγελικές επιταγές απαρέκκλιτα, όπως και σήμερα. Ο Άθως αποτέλεσε το προοίμιο του Βυζαντινού Πολιτισμού, ως ανεξάντλητη πηγή πνεύματος, και ως ακένωτη δεξαμενή του Οικουμενικού Πολιτικού Μηνύματος του Βυζαντινού Πολιτισμικού Όντος.

Κατά το Βυζάντιο, πήρε σχήμα και δομή, ως οργανωμένη πλέον κοινότητα, η οποία καλλιέργησε και βίωσε τον κοινοτισμό, εντός του κοινοβιακού χριστιανικού ιδεώδους. Έτσι, λοιπόν, η προσπάθεια αιώνων, πήρε την ιδιαίτερη διοικητική της μορφή, ως διαχρονικό συστατικό της υπόστασης του Πολιτεύματος του Άθω. Χωρίς το οποίο, θα παρέμεινε ευνουχισμένο, μη βιώσιμο τούτο το Πολίτευμα. Απ' αρχής η διοικητική κλίμακα του Αθω, άρχιζε ως Οικουμενική προσπάθεια και ζήτηση. Κατέληγε, ως Οικουμενική προσφορά, στον περιβάλλοντα κόσμο. Το Αγιορείτικο Πολίτευμα, είχε τεράστιο βάθος στα υποστατικά του στοιχεία, γι'αυτό και παρέμεινε ζωντανό και μετά το Βυζάντιο.

Το Άγιον Όρος, σκλαβωμένο από τούς Οθωμανούς, "ελευθερώθηκε" πνευματικά, συμπαρασύροντας με την Οικουμενικότητά του, και τους λοιπούς Ορθόδοξους λαούς προς την πνευματική τους απελευθέρωση, καθώς και στη φυσική τους αποκατάσταση από τον Οθωμανικό ζυγό.

Κατά τη διάρκεια της σκλαβιάς του, δεν έπαψε ποτέ να προσεύχεται Οικουμενικά. Να δημιουργεί Οικουμενικό Πολιτισμό.

Στις μέρες μας, κυριαρχεί η αντίληψη ότι στο Άγιον Όρος ζει το Βυζάντιο. Η μεσαιωνική ατμόσφαιρα, η οποία κυριαρχεί στον γεωφυσικό του χώρο, προσδίδει μια τέτοια αντίληψη, συνδυαζόμενη με το αρχαίο τυπικό της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ανατολής.

Θα ήταν μεγάλος υποβιβασμός του Αγίου Όρους, να περιορίζαμε την παρουσία του και την αναφορά του, μόνο σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική περίοδο, άσχετα εάν αυτή διακρίνεται από μεγαλείο πνευματικού και πολιτιστικού κάλλους.

Το Άγιον Όρος ή η Αθωνική Πολιτεία, δεν έπαψε ποτέ από της υπάρξεώς της, να δημιουργεί Οικουμενικά σε όλα τα επίπεδα που τη χαρακτηρίζουν. Η πολυεπίπεδη πολυπραγμοσύνη των Αγιορειτών Μοναχών, συνιστάται από τον ξεχωριστό χαρακτήρα και την Πολιτεία του Αγίου Όρους.

Ο Αγιορείτης Μοναχός και το πολιτικό γίγνεσθαι, είναι Χριστοκεντρικό. Γι' αυτό είναι υπεριστορικό, υπερεθνικό, υπέρκοσμο εντός του κόσμου.

Γι' αυτό, ο Αγιορείτης Μοναχός είναι εκ παραδόσεως και εκ φύσεως Οικουμενικό ον, ελεύθερο, πέραν των συμβατικών ορίων και του ορισμού και του Οικουμενισμού ακόμη. Η Αγιορείτικη Μοναχική Πολιτεία είναι ριζοσπαστική· επαναστατική στη φύση της και στην πορεία της.

Οι Βυζαντινοί Αυτοκράτορες έχοντας επαυξημένη ευαισθησία (Ορθοδόξου Παιδείας τέκνα και αυτοί), κατενόησαν την Οικουμενική πορεία του Άθω, και προσέδωσαν σε αυτήν, προνόμια τα οποία, θα συνέβαλαν στην ανέλιξη του Οικουμενισμού, όχι μόνο ως αξίας, αλλά και ως βιώσιμου διαχρονικού πολιτισμικού θεσμού.

Εξού και το πρώτο προνόμιο, "το αυτοδέσποτον του Άθω" το οποίο είχε στην ουσία του την κατανόηση και εφαρμογή της έννοιας, στη συνείδηση.

Ο Αγιορείτης, ως επαναστάτης εκ της φύσεώς του, είναι ανυπότακτος σε κάθε μορφή δεσποτίας. Όχι για λόγους "άναρχου φύσεως", αλλά για να μπορεί απερίσπαστα να υποταχθεί στον όντως Δεσπότη των Πάντων. Ο Αγιορείτης Μοναχός, εκουσίως ζει την υποταγή στην Δεσποτεία του Ιησού Χριστού, για να ελευθερωθεί από παν κοσμικό μέσο υποταγής, ξεκινώντας τον σκληρό αγώνα του, πρώτα από την ίδια την ανθρώπινη φύση του.

Ορθά, λοιπόν, οι Αυτοκράτορες άφησαν τον Δεσπότη Χριστό να κυβερνήσει τους υποτακτικούς Του, διασφαλίζοντας το δώρο αυτό και με άλλα προνόμια τα οποία βοηθούν αυτή τη σχέση να γίνει απερίσπαστα πιο δυνατή και ουσιώδης.

Ο Αγιορείτης Μοναχός, στο Βυζάντιο "αυτοδέσποτος" και όχι "αδέσποτος", σήμερα "αυτοδιοίκητος" και όχι "αδιοίκητος" συνεχίζει την πνευματική του πορεία και την Οικουμενική του προσφορά στον κό-

σμο.

Η Αθωνική Πολιτεία έχει δημιουργήσει, αιώνες τώρα, την δική της πολιτισμική υπόσταση. Ως Κοινοτική Πολιτεία, έχει δημιουργήσει το δικό της ιδιαίτερο δίκαιο και οργάνωση, το δικό της γραμματειακό πνευματικό πλούτο, τη δική της αρχιτεκτονική μορφή, τη δική της τέχνη και ζωγραφική. Ανήγαγε κάθε πνευματικό και υλικό μέσο σε προϊόν πολιτισμικής προαγωγής, ως μαρτυρία της Οικουμενικής Αποστολής της.

Αναφέραμε, την πολυεπίπεδη πολυπραγμοσύνη, διότι ο Αγιορείτης Μοναχός, αιώνες τώρα, ο ίδιος είναι ο νομοθέτης, ο ίδιος είναι ο συγγραφεύς και μουσικός υμνογράφος, ο ίδιος είναι ο αρχιτέκτων, ο ζωγράφος, ο τεχνίτης.

Το Άγιον Όρος, απορρόφησε με μοναδικό τρόπο κάθε εθνολογική ιδιαιτερότητα και κάθε εθνολογικό στοιχείο, των οικιτόρων του. Το καλλιέργησε ανά τους αιώνες και το απέδωσε με έναν εξίσου μοναδικό τρόπο ως πολιτισμική πραγματικότητα. Τούτη η πολιτισμική πραγματικότητα συνεχίζει να ζει, συνεχώς δημιουργεί νέες συνισταμένες και καταθέτει νέα τεκμήρια πολιτισμού.

Στον Άθω δημιουργήθηκε και συνεχίζει να δημιουργείται, ένας ολόκληρος πολιτισμός. Ο Αθωνικός Πολιτισμός.

Ο Αθωνικός Πολιτισμός είναι Οικουμενικός γιατί περιέχει πολυσυλλεκτικά στοιχεία, αρμονικά δεμένα μεταξύ τους και αποδιδόμενα με τον μοναδικό Αγιορείτικο Τρόπο, το ύφος και το ήθος.

Έστω και εάν η διατύπωση αυτή μοιάζει αρκετά προωθημένη ως αντίληψη, υφίσταται ως διαχρονική πραγματικότητα.

Υφίσταται ως Οικουμενική προσευχή, όπου όλοι αναλίσκονται για τους άλλους σε μία μετακένωση πνεύματος, η οποία αιώνες τώρα κρατά στη ζωή αυτή τη μοναδική πολιτεία.

Ο Αθωνικός Πολιτισμός είναι στην ουσία του προϊόν αγαπητικού ερωτισμού. Στην Ορθοδοξία, ο άνθρωπος ως "εικόνα και ομοίωση" του Δημιουργού του, είναι ον ποιητικό. Ο Ποιητής Θεός, ποίησε τον άνθρωπο, καθ' ομοίωσή Του δίδοντάς του, ζωή με την πνοή Του.

Τούτη η ένθεη πνοή που έδωσε ζωή στον άνθρωπο είναι η πνοή της Αγάπης του θεού προς τον άνθρωπο. Τούτη την πνοή ο άνθρωπος τη ζει ως στοιχείο της ζωής του. Ως ερωτική διάθεση, ως αγάπη, ως θυσία για τον άλλον.

Κατόπιν, ο Θεός έπλασε πλάι στον Αδάμ την Εύα για να μην είναι μόνος του. Ο Αδάμ πλέον διαχέει την ενδιάθετη αγάπη του και προς την Εύα.

Δηλαδή, και "οριζοντίως". Η "κάθετη" αγάπη λογίζεται ως αγάπη προς τα άνω.

Ως αγαπητική αναγωγή προς τον Δωρητή της αγάπης, τον Θεό.

Έτσι λοιπόν, ο Αδάμ, εκφράζει την αγάπη του σε σχήμα σταυρού θα λέγαμε, "καθέτως" και "οριζοντίως", όπου στην τομή της αγαπητικής αυτής γραμμικής απεικόνισης, στο Ιερό Κέντρο, βρίσκεται ο Ιησούς Χριστός.

Τούτη η αγάπη του Αδάμ στην αρχική μορφή της, πριν την έκπτωση, ήταν εκ φύσεως ολοκληρωτική. Η αγάπη του Αδάμ στην πλήρωσή της διαχέεται παντού.

Σε κάθε γωνιά του τότε κόσμου. Σε κάθε κατεύθυνση. Άλλωστε και πάλι σε γραμμική αναφορά, η προσωνυμία Αδάμ, προσδιορίζει θα λέγαμε, και πάλι τα σημεία του ορίζοντα σε σχήμα Σταυρού. Ανατολή-Δύση-Άρκτος-Μεσηβρία.

Ως Αδάμ διαχρονικά νοείται ο άνθρωπος ο οποίος ως υπαρξιακή του κλίση και αποστολή φέρει την έκφραση της αγάπης. Της αγάπης που πηγάζει από τη δημιουργία, και το νόημα του Σταυρού. Τούτη η Σταυρική αγάπη είναι η Μοναχική κλίση.

Ο Γολγοθάς και η Σταύρωση προηγούνται της Ανάστασης.

Ο Αγιορείτης Μοναχός, ως πολιτικό και υπαρξιακό ον, είναι ολοκληρωτικά ερωτικός. Εδώ ο έρως ανταποκρίνεται ως αγώνας αγάπης και έρωτα προς το θείο. Ο Ένθεος έρως αποτελεί και όλη την προσπάθεια του μοναχού για την υπαρξιακή του ολοκλήρωση.

Έτσι, λοιπόν,ο Αγιορείτης Μοναχός, ωθούμενος ενδιάθετα από έρωτα προς τα "άνω", επέλεξε και πάλι την ολοκληρωτική μορφή αφιέρωσης στο Θεό. Για το απερίσπαστο της προσπάθειας, και την υπέρτατη πλήρωση της ενδιάθετης ερωτικής του κλίσης, ο Αγιορείτης "Αδάμ" απέκλεισε τον Έρω των ανθρώπων.

Ο Αλέξιος Κομνηνός και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, 1375 μονή Διονυσίου.

Δηλαδή, τη μορφή του ανθρώπινου έρωτα, του έρωτα της "Εύας".

Δεν απέρριψε την Εύα ως φυσικό πρόσωπο της δημιουργίας του Θεού, ως σπλάχνο από τα σπλάχνα του. Αλλά ως συμβατική έννοια, ξένη προς τον σκοπό της κλίσεώς του από τον Ιησού Χριστό.

Η Εύα ως εικόνα και πρόσωπο Θεού, εξυμνείται καθημερινά στο Άγιον Όρος, στο πρόσωπο της Υπεραγίας Θεοτόκου, η οποία ενώνει εν Χριστώ Ιησού, όλους τους ανθρώπους ως πρόσωπα και εικόνες Θεού, και όχι ως γένη.

Γι'αυτό το Άγιον Όρος είναι "Άβατο" προς τις γυναίκες.

Το "Άβατο" της Αθωνικής Πολιτείας δημιουργήθηκε στην καρδιά του Αγιορείτη Μοναχού, ως ολοκληρωτική κλίση έρωτος προς το Θεό.

Κάποτε αυτό έγινε εθιμικό δίκαιο, όσπου έλαβε και νομική υπόσταση, για τη διασφάλισή του. Ως προνόμιο ενθέου κλίσεως και εξαγιαστικής προοπτικής, και ως Σταυρός μαρτυρίου, ο οποίος καλεί τον Αγιορείτη Μοναχό στην αυθυπέρβαση της ιδιάς του της φύσης. Σ' έναν παρά φύση αγώνα, μέχρις εσχάτων, για τη βίωση του αιωνίου του όντος έρωτος. Του ενθέου έρωτος.

Γι'αυτό το "Άβατο" δεν θα καταργηθεί ποτέ. Γιατί δεν έχει καμιά σχέση με την νομικιστική ή πεζή αντίληψη της συμβατικής διανόησης, η οποία δίδει τις όποιες ερμηνείες της στον ορισμό αυτό.

Ο ορισμός του "αυτοδέσποτου και αυτοδιοίκητου" έχει άμεση σχέση με τον ορισμό του "Άβατου". Αποτελούν και οι δύο έννοιες ένα συστατικό. Τον ένθεο έρωτα.Το "Άβατον" της Αθωνικής Πολιτείας "αυτοδιοικείται"στην καρδιά του Μοναχού. Ο οικουμενικός Αγιορείτης Μοναχός, προσφέρει τούτο τον υπερβατικό και λαμπρό πολιτισμό του, ως προϊόν και έκφραση του ένθεου έρωτα ο οποίος κυριαρχεί τη ζωή του, προσδιορίζει την κάθε πράξη του.

Το Άγιον Όρος γι' αυτό θα ζήσει ως Οικουμενικό Κέντρο, γιατί είναι κέντρο ένθεου ερωτικής αναφοράς, "Άβατο" προς κάθε έκπτωση ανθρωποκεντρική και μικροπρέπεια που θα μείωνε την υπερβατική διάστασή του.

Τούτη την έκφραση του ενθέου έρωτά του, ως προϊόν και κατάθεση πολιτισμικής πραγματικότητος, η Αθωνική Πολιτεία δώρησε στην παγκόσμιο κοινωνία, ως Οικουμενικό μήνυμα ζωής και δημιουργίας.

Τούτη την ερωτική ένθεη έκφραση και το δημιουργικό μήνυμα ζωής, προσπαθώ και εγώ περίπου επτά (7) χρόνια τώρα να προσεγγίσω, με το νόθο νεοελληνικό μου πνεύμα, "άβατο" προς τα υπαρξιακά μηνύματα των Αγιορειτών Πατέρων, οι οποίοι τόσα χρόνια με ανέχονται ανάμεσά τους, με τον "αυτοδέσποτο εγωϊσμό μου" και την όντως "αδέσποτη ζωή" μου.

Ας συγχωρέσουν την κρίση μου για την Πολιτεία τους και τις διατυπώσεις μου για την ερωτική διάθεσή τους και ας προσευχηθούν για μένα στο Θεό να νιώσω κάποτε στο ελάχιστο το προϊόν του αγαπητικού ερωτισμού τους.

❑

Προβληματισμός για τον νέο αιώνα

του Σπύρου Κακουριώτη

Κιβωτός της ορθοδοξίας, είναι ένα όνομα που συχνά αποδίδεται στο Άγιον Όρος, επισημαίνοντας, ορθά, τον κομβικό ρόλο της μοναστικής πολιτείας στη διατήρηση του πνευματικού (αλλά και καλλιτεχνικού) πλούτου της ορθόδοξης παράδοσης. Πλούτος αιώνων, γεννημένος από το «έργο» χιλιάδων ταπεινών και ανώνυμων τεχνιτών, προϊόν της ορθόδοξης φιλοκαλίας, φυλάσσεται εκεί, ες αεί μαρτυρία της χριστιανικής μας πνευματικότητας. Αυτό που συχνά λησμονείται είναι ότι ο Άθως παραμένει ακόμη και σήμερα, σε καιρούς χαλεπούς, κέντρο παραγωγής πολιτισμού. Ιδιαίτερα μετά την ανανέωση του ενδιαφέροντος για τον μοναστικό βίο και την προσέλευση νέων (και σε ηλικία) μοναχών τις τελευταίες δεκαετίες, η αναβίωση των παραδοσιακών «καλλιτεχνικών» δραστηριοτήτων παίρνει νέα ορμή. Ένας τέτοιος τομέας, στον οποίο το «Περιβόλι της Παναγίας» έχει μακρόχρονη παράδοση, είναι και αυτός της εκδοτικής δραστηριότητας. Το πρώτο άλλωστε τυπογραφείο που λειτούργησε στο Όρος ανάγεται στο 1759 και είναι αυτό του Κοσμά του Επιδαυρίου. Σήμερα εκατοντάδες είναι τα βιβλία που, αν και τυπώνονται εκτός Άθωνος, έχουν ως εκδότη τις Ιερές Μονές ή τις Σκήτες.

Δείγμα της συνέχισης της μοναστικής παράδοσης σε αυτόν τον τομέα, αλλά και του σύγχρονου προβληματισμού τον οποίον φιλοξενεί, αποτελεί μια διπλή έκδοση που έρχεται από την Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου. Πρόκειται για τη συλλογή κειμένων με θέμα «Ορθοδοξία - Ελληνισμός: Πορεία προς την τρίτη χιλιετία» και την ανθολογία σύγχρονων Ελλήνων λογοτεχνών με τίτλο «Ελλάδα και πολιτισμός: Λόγου τέχνη».

Φιλοδοξώντας αυτή η τελευταία να αποτελέσει ένα ετήσιο λεύκωμα πολιτισμού, ένας από τους κλάδους του οποίου είναι και η λογοτεχνία, στις σελίδες της ανθολογούνται 87 νέοι και παλαιότεροι ποιητές, πεζογράφοι και δοκιμιογράφοι, ενώ η όλη έκδοση κοσμείται από έργα Ελλήνων ζωγράφων. Εξηγώντας ότι η λογοτεχνία έχει το μοναδικό προνόμιο να μεταφέρει σε λεκτικές μορφές τις πραγματικότητες που τα φαινόμενα αποκαλύπτουν ή συγκαλύπτουν και έτσι να αγγίζει τα μύχια της υπάρξεως, ο ηγούμενος της μονής, αρχιμανδρίτης Χριστόδουλος, προλογίζοντας τον τόμο, ξεκαθαρίζει: «Η λογοτεχνία δεν λυτρώνει τον άνθρωπο. Έχει όμως τη δύναμι να τον εισάγει στον χώρο της εσωτερικής πάλης και συνειδητοποίησης, όπου μπορεί να αναζητήσει την λύτρωσί του, επικαλούμενος τον Λόγο που τεχνούργησε και ανακαινεί τα πάντα στον εαυτό Του».

Ο δεύτερος τόμος, μια πολυτελής έκδοση που κοσμείται από φωτογραφίες της μονής και εικόνων που φυλάσσονται σε αυτήν, έχει ως κεντρικό του άξονα τον προβληματισμό πάνω στη σχέση ορθοδοξίας και ελληνισμού, υπό το φως μάλιστα της εισόδου μας στην τρίτη χιλιετία, από μια οπτική δηλαδή σύγχρονη. Οι συμμετέχοντες συγγραφείς είναι 47, Έλληνες και ξένοι καθηγητές και ιερωμένοι. Ξεχωριστή παρουσία ανάμεσά τους ο γηραιός βυζαντινολόγος Σερ Στήβεν Ράνσιμαν, ο οποίος, αφού εξηγήσει την διαπλοκή των δύο παραδόσεων, της ελληνικής και της χριστιανικής, διακινδυνεύει μια πρόβλεψη για τον επόμενο αιώνα: «Ίσως μετά από έναν αιώνα η Ορθόδοξη Εκκλησία θα είναι η μόνη από τις μεγάλες Χριστιανικές Εκκλησίες που θα έχει επιζήσει, αφού μόνη αυτή θυμάται πως η θρησκεία είναι μυστήριο» κι αυτό γιατί «η προσπάθεια των Δυτικών Εκκλησιών να εκσυγχρονίζουν τη θρησκεία... και η μέριμνα να υποτάξουν τη θεολογία στη λογική, συμφώνως προς τα σύγχρονα κοσμικά στερεότυπα, απλώς οδηγεί τον λαό του Θεού στον αγνωστικισμό»... Αλλά και τα ονόματα και άλλων εξεχόντων στοχαστών κοσμούν το συλλογικό αυτό έργο, επικεντρώνοντας κυρίως στη μελέτη της γόνιμης συνάντησης των δύο θεολογικο-φιλοσοφικών ρευμάτων και της σύντηξής τους στην ορθόδοξη παράδοση (π.χ. Κάλλιστος Ware, Ιωάννης Ρωμανίδης κ.ά.) ή στην Ορθοδοξία ως το κατ' εξοχήν στοιχείο της ιδιοπροσωπίας του ελληνισμού (Σ. Καργάκος, Ε. Στοφορόπουλος κ.ά.). Ο τόμος συμπληρώνεται με τη μελέτη ειδικότερων θεμάτων (π.χ. οικολογία, βιοηθική), καθώς και άρθρα αποκλειστικά θεολογικά, ενώ ολοκληρώνεται με αναφορές στην εκδότρια μονή, το Κουτλουμούσι, και την ιστορία της.

Σε μια εποχή που «σήμα κατατεθέν» της έχει την «παγκοσμιοποίηση» και την ισοπέδωση των περιφερειακών (ως προς τον δυτικό κόσμο...) ταυτοτήτων κάτω από τον οδοστρωτήρα της εμπορευματοποίησης και των πλέον προσωπικών αναγκών, η επικαιρότητα του προβληματισμού των συγγραφέων του τόμου «Ορθοδοξία-Ελληνισμός: Πορεία στην τρίτη χιλιετία» αποτελεί μια αχτίδα αισιοδοξίας. Και αυτό διότι μας επαναβεβαιώνει ότι ο λόγος της Εκκλησίας, δηλαδή ο λόγος της αγάπης, μπορεί και πρέπει να απαντά στους προβληματισμούς και τις ανάγκες όχι μόνο του αιώνιου αλλά και του σημερινού, σύγχρονου ανθρώπου, αυτού που επιβιώνει μέσα σε έναν αποϊεροποιημένο κόσμο, αναζητώντας όμως, έστω ανεπίγνωστα, την «όντως ζωή»...

❑